

**UŞAK ULUBEY’DE GEÇ OSMANLI VE
ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ DÜKKANLARI**

Zeynep ŞAHAN

**Ağustos 2018
DENİZLİ**

**UŞAK ULUBEY’DE GEÇ OSMANLI VE
ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ DÜKKANLARI**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Sanat Tarihi Anabilim Dalı
Sanat Tarihi Programı**

Zeynep ŞAHAN

Danışman: Prof. Dr. Kasım İNCE

**Ağustos 2018
DENİZLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sanat Tarihi Bilim Dalı öğrencisi Zeynep ŞAHAN tarafından Prof. Dr. Kasım İNCE yönetiminde hazırlanan “**Uşak Ulubey’de Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Dükkanları**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 29 Ağustos 2018 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kasım İNCE

Jüri Başkanı

Prof. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ

Jüri Üyesi

Dr. Öğr. Üyesi Halil ÖZYİĞİT

Jüri Üyesi

26/09/2018 Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
... tarih ve ... 21/08 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet Vefa NALBANT

Müdür

BİLİMSEL ETİK

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Öğrenci Adı Soyadı

Zeynep ŞAHAN

Z. sahan

ÖN SÖZ

İçinde alışveriş başta olmak üzere çeşitli ticari etkinliklerde bulunulan ve kapısı doğrudan caddeye, sokağa ya da bir pasaja açılan mekanlar dükkan olarak isimlendirilmektedir. Şehrin dokusunu ve sosyal yaşamın ticareti nasıl etkilediğini anlayabilme adına bu mekanlara bakmak gerekir. Uşak'ın Ulubey ilçesinde Çarşı Mevkii olarak adlandırılan alanda tespit edilen bir grup dükkanın kapsamlı olarak kaynaklarda yer almadığı görülmüş ve bu sebeple yüksek lisans tez başlığı “Uşak Ulubey’de Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Dükkanları” olarak seçilmiştir.

Tez çalışmam sırasında, konunun tespit edilmesinden tezin bitimine kadar bana yol gösteren, olumlu katkı ve ilgisiyle tecrübelerini benimle paylaşan ve her konuda yardımını esirgemeyen danışman hocam, Prof. Dr. Kasım İNCE’ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Araştırmalarım sırasında yardımcı olan hocam Prof. Dr. Süleyman Solmaz, Araş. Gör. Mustafa EKMEKÇİ ve Araş. Gör. Rahşan TURAN’a, arşiv araştırmalarında gösterdikleri ilgiden dolayı Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve Ulubey Belediyesi çalışanlarına, İzmir-Ulubeyliler Derneği Başkanı Mustafa KAYTAN’a, Ulubey de ikamet edip dükkanların açılmasında yardımcı olan İzzet DOMBAYCI’ya, ölçülerini almış olduğum dükkanların cephe çizimlerinde Haşmetullah SULTANİ’ye, plan çizimlerinde Muhammed Enes ÇİNGAY’a teşekkürü bir borç bilirim. Yine çalışmalarım konusunda yardımlarını esirgemeyen Ayşe BEYAZ’a, Dilek BAYFİDAN’a, Kübra ÖTE’ye, Elif ÖZTÜRK’e, Emine Betül- İrfan EREN’e ve adını sayamadığım arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Ayrıca her zaman olduğu gibi bu süreçte de maddi manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve her türlü sıkıntıda bana destek olan aileme minnet ve şükranlarımı sunarım.

Tezime maddi desteği sağlayan Pamukkale Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi’ne teşekkür ederim.

ÖZET

UŞAK ULUBEY'DE GEÇ OSMANLI VE ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ DÜKKANLARI

Şahan, Zeynep
Yüksek Lisans Tezi
Sanat Tarihi A.B.D
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Kasım İnce
Ağustos 2018, xi+188 sayfa

Dükkanlar ticaretin yoğun olarak görüldüğü yerlerdir. Uşak ili sınırları içerisinde yer alan Ulubey'de incelenen 19 adet dükkan halkın yoğun olarak alışveriş için gittiği Çarşı Mevkiinde yer almaktadır. Bu dükkanlardan 11. Dükkan (H. 1340 / M. 1921-1922) - (R. 1340 / M. 1924) ve 18. Dükkan (H. 1321 / M. 1903) hariç diğerlerinde kitabe bulunmamakla beraber genel olarak plan, mekan, yapı malzemesi-tekniki, yapı elemanları ve süsleme özellikleri birbirine benzerlikler göstermektedir.

Uşak'taki yapılarla çok yakın benzerlik gösteren bu dükkanların genel olarak 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyılın başına tarihlendirilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir. Yapılarda taş, tuğla, metal ve ahşap malzemelerin, örtü sistemlerinde putrel (U) demir ve tuğlanın, alınlık kısımlarında da basık kemer formunun ya da üçgen alınlığın tercih edildiği görülmüştür. Süsleme olarak sade sayılabilecek olan yapılar, dış cepheden tek katlı olarak algılansa da çoğunda bodrum kata yer verilmiştir.

Ulubey'deki incelenen dükkanlarda daha önceden detaylı bir çalışma yapılmamıştır. Tespit edilen 19 dükkanın bu sebeple tanıtılarak, Türk mimarisindeki yeri ortaya konmaya ve yok olmaya yüz tutan bazı dükkanların sosyal hayata kazandırılmaya çalışılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mimari, Geç Osmanlı, Erken Cumhuriyet, Uşak, Ulubey, Ticaret Yapıları, Dükkanlar.

ABSTRACT

UŞAK IN ULUBEY LATE OTTOMAN EARLY REPUBLICAN PERIOD SHOPS

Şahan, Zeynep
Master Thesis, Department of Art History
Thesis Advisor: Prof. Dr. Kasım İNCE
August 2018, xi+188 pages

Shops are places where commerce is seen intensely. Located in the Uşak province, Ulubey is located in the bazaar where 19 shops are visited for shopping. The plan features, site characteristics, building material-technique, building elements and decoration characteristics are similar to each other except that there are no inscriptions in these stores except 11 Number (Exilic 1340 / Christian Era 1921-22)-(Julian Calendar 1340 / Christian Era 1924) and 18 Number Shop (1321 Exilic / 1903 Christian era) characteristics. It is thought that it is possible to date these shops, which closely resemble structures in Uşak, generally in the late 19th and early 20th centuries. It has been seen that stone, brick, metal and wooden materials are used in the buildings, iron (U Type) iron and brick in the cover systems, and athatressetarch the tres arcch depressed arch form or triangular pediment is preferred in the pediment parts. The constructions which can be regarded as simple as ornamentation are perceived as single storey from the exterior, but many basements are included.

No detailed work has been done before in Ulubey. It is aimed to present the place in Turkish Architecture and to try to gain the social life of some of the shops which are disappearing.

Key Words: Architecture, Late Ottoman, Early Republican, Uşak, Ulubey, Commercial, Shops.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	vii
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ.....	viii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

19.YÜZYIL SONU 20. YÜZYIL BAŞINDA UŞAK VE ÇEVRESİNDE SOSYAL VE EKONOMİK DURUM

1.1. Uşak ve Çevresinin Tarihi, Sosyo- Ekonomik Durumu.....	2
1.1.1. Uşak İli.....	2
1.1.1.1. Nüfusu.....	5
1.1.1.2. Eğitim Kurumları.....	8
1.1.1.3. Ekonomik Durum.....	10
1.1.1.3.1. Tarımsal Faaliyetler.....	10
1.1.1.3.2. Hayvancılık Faaliyetleri.....	11
1.1.1.3.3. Dokumacılık Faaliyetleri.....	12
1.1.1.4. Ulaşım ve Haberleşme.....	16
1.2. Ulubey İlçesi Hakkında.....	19
1.2. 1. İlçenin Coğrafi Konumu	19
1.2.2. İlçenin Tarihçesi.....	20
1.2.3. İlçenin Ticari Hayatı.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

KATALOG

2.1. 1. Dükkan.....	26
2.2. 2. Dükkan	30
2.3. 3. Dükkan.....	33
2.4. 4. Dükkan.....	35
2.5. 5. Dükkan	38
2.6. 6. Dükkan.....	42
2.7. 7. Dükkan.....	45
2.8. 8. Dükkan.....	48
2.9. 9. Dükkan.....	51
2.10. 10. Dükkan.....	54
2.11. 11. Dükkan.....	57
2.12. 12. Dükkan.....	62
2.13. 13. Dükkan.....	65
2.14. 14. Dükkan.....	69
2.15. 15. Dükkan.....	72
2.16. 16. Dükkan.....	75
2.17. 17. Dükkan.....	78
2.18. 18. Dükkan.....	80

2.19. 19. Dükkan.....	84
-----------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

3.1. Plan Özellikleri.....	87
3.2. Mekan Özellikleri.....	89
3.3. Malzeme ve Teknik.....	89
3.3.1. Taş.....	90
3.3.2. Tuğla.....	92
3.3.3. Mermer.....	93
3.3.4. Metal.....	93
3.3.5. Ahşap.....	94
3.4. Mimari Elemanlar.....	95
3.4.1. Duvarlar.....	95
3.4.2. Kemerler.....	96
3.4.3. Plastrlar.....	98
3.4.4. Örtüler.....	99
3.4.5. Kitabeler.....	100
3.5. Süsleme.....	101
SONUÇ.....	
KAYNAKLAR.....	
ŞEKİLLER.....	105
FOTOĞRAFLAR.....	107
ÖZ GEÇMİŞ.....	114
	128
	188

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Uşak/ Ulubey 1. Dükkan Röleve Planı (2018).....	113
Şekil 2: Uşak/ Ulubey 1. Dükkan Doğu Cephesi Çizimi (2018).....	113
Şekil 3: Uşak/ Ulubey 2. Dükkan Röleve Planı (2018).....	114
Şekil 4: Uşak/ Ulubey 2. Dükkan Doğu Cephesi Çizimi (2018).....	114
Şekil 5: Uşak/ Ulubey 3. Dükkan Röleve Planı (2018).....	115
Şekil 6: Uşak/ Ulubey 3. Dükkan Doğu ve Güney Cephe Çizimleri (2018).....	115
Şekil 7: Uşak/ Ulubey 4. Dükkan Röleve Planı (2018).....	116
Şekil 8: Uşak/ Ulubey 4. Dükkan Doğu Cephesi Çizimi (2018)	116
Şekil 9: Uşak/ Ulubey 5. Dükkan Röleve Planı (2018).....	117
Şekil 10: Uşak/ Ulubey 5. Dükkan Batı ve Güney Cephe Çizimleri (2018).....	117
Şekil 11: Uşak/ Ulubey 6. Dükkan Röleve Planı (2018).....	118
Şekil 12: Uşak/ Ulubey 6. Dükkan Batı Cephesi Çizimi (2018).....	118
Şekil 13: Uşak/ Ulubey 7-8-9-10. Dükkanların Röleve Planları (2018).....	119
Şekil 14: Uşak/ Ulubey 7-8-9-10. Dükkanların Batı Cephe Çizimleri (2018).....	119
Şekil 15: Uşak/ Ulubey 11. Dükkan Röleve Planı (2018).....	120
Şekil 16: Uşak/ Ulubey 11. Dükkan Batı Cephesi Çizimi (2018).....	120
Şekil 17: Uşak/ Ulubey 12. Dükkan Röleve Planı (2018).....	121
Şekil 18: Uşak/ Ulubey 12. Dükkan Batı Cephesi Çizimi (2018).....	121
Şekil 19: Uşak/ Ulubey 13. Dükkan Röleve Planı (2018).....	122
Şekil 20: Uşak/ Ulubey 13. Dükkan Batı Cephesi Çizimi (2018).....	122
Şekil 21: Uşak/ Ulubey 14-15-16-17. Dükkanların Röleve Planları (2018).....	123
Şekil 22: Uşak/ Ulubey 14-16-16. Dükkanların Batı Cephesi Çizimleri (2018).....	123
Şekil 23: Uşak/ Ulubey 17. Dükkan Batı Cephesi Çizimi (2018).....	124
Şekil 24: Uşak/ Ulubey 18. Dükkan Röleve Planı (2018).....	125
Şekil 25: Uşak/ Ulubey 18. Dükkan Doğu Cephesi Çizimi (2018).....	125
Şekil 26: Uşak/ Ulubey 19. Dükkan Röleve Planı (2018).....	126
Şekil 27: Uşak/ Ulubey 19. Dükkan Batı Cephesi Çizimi (2018).....	126

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Fotoğraf 1: 1. Dükkan Doğu Cephe (2018).....	127
Fotoğraf 2: 1. Dükkan Doğu Cephe (K.K.V.K.K- 2013).....	127
Fotoğraf 3: 1. Dükkan Doğu Cephe Demir Sütun Detayı (K.K.V.K.K- 2013).....	128
Fotoğraf 4: 1. Dükkan Doğu Cephe (2018)	128
Fotoğraf 5: 1. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	129
Fotoğraf 6: 1. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	129
Fotoğraf 7: 1. Dükkan İçten Görünüş ve Yakın Dönemde Yapılan L Biçimindeki Bölme (2018).....	130
Fotoğraf 8: 1. ve 2. Dükkanların Doğu Cephesi (2018).....	130
Fotoğraf 9: 1. ve 2. Dükkanların Güneydoğu Görüntüsü (2018).....	131
Fotoğraf 10: 1. ve 2. Dükkanların Batı (Arka) Cephesi 14-15-16. Dükkanlar (2018).....	131
Fotoğraf 11: 2. Dükkan Doğu Cephe (2018).....	132
Fotoğraf 12: 2. Dükkan Doğu Cephe (K.K.V.K.K- 2013).....	132
Fotoğraf 13: 2. Dükkan Güneydoğu Görüntüsü (2018).....	133
Fotoğraf 14: 2. Dükkan Kuzey Bölümü İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	133
Fotoğraf 15: 2.Dükkan Kuzey Bölümü İç Mekan Tavan Örtüsü ve İçten Görünüşü (2018).....	134
Fotoğraf 16: 2. Dükkan Kuzey Bölümü İçten Görünüşü (2018)	134
Fotoğraf 17: 3. Dükkan Güneydoğu Görüntüsü (2018).....	135
Fotoğraf 18: 3. Dükkan Doğu Cephe (2018).....	135
Fotoğraf 19: 3. Dükkan İçten Görünüşü (2018)	136
Fotoğraf 20: 3. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	136
Fotoğraf 21: 4. Dükkan Doğu Cephe (K.K.V.K.K- 2013).....	137
Fotoğraf 22: 4. Dükkan Güneydoğu Görüntüsü (K.K.V.K.K- 2013).....	137
Fotoğraf 23: 4. Dükkan Doğu Cephe (2018).....	138
Fotoğraf 24: 4. Dükkan Kuzeydoğu Görüntüsü (2018)	138
Fotoğraf 25: 4. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	139
Fotoğraf 26: 4. Dükkan İçten Görünüşü (2018).....	139
Fotoğraf 27: 4. Dükkan İçten Görünüşü (2018).....	140
Fotoğraf 28: 5. Dükkan Bodrum Kata İnisi Sağlayan Merdiven Açıklığı (2018).....	140
Fotoğraf 29: 5. Dükkan Güneybatı Görüntüsü (K.K.V.K.K- 2013).....	141
Fotoğraf 30: 5. Dükkan Güneybatı Görüntüsü (2018).....	141
Fotoğraf 31: 5. Dükkan Batı Cephe (2018).....	142
Fotoğraf 32: 5. Dükkan Güney Cephe (2018).....	142
Fotoğraf 33: 5. Dükkan Batı Cephesi Demir Sütun Detayı, Yeni Yapılan Tuğra Bezeme (2018).....	143
Fotoğraf 34: 5. Dükkan İçten Görünüşü (2018).....	143
Fotoğraf 35: 5. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018)	144
Fotoğraf 36: 5. Dükkan Zemin Kat Yer Döşemesi, Desenli Fayansı (2018).....	144
Fotoğraf 37: 5. Dükkan Kitabesi (K.K.V.K.K- 2013).....	145
Fotoğraf 38: 6. Dükkan Batı Cephe (2018)	145
Fotoğraf 39: 6. Dükkan Batı Cephe (2018)	146
Fotoğraf 40: 6. Dükkan Batı Cephesi (K.K.V.K.K- 2013).....	146
Fotoğraf 41: 6. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	147
Fotoğraf 42: 6. Dükkan İçten Görünüşü (2018).....	147
Fotoğraf 43: 7. ve 8. Dükkanların Batı Cephesi (2018).....	148
Fotoğraf 44: 7. Dükkan Batı Cephe (2018)	148

Fotoğraf 45: 7. Dükkan Batı Cephe (K.K.V.K.K- 2013).....	149
Fotoğraf 46: 7. Dükkan Plastik Örtü ve Açıklık Sayesinde Görülen Volta Tonozu (2018)...	149
Fotoğraf 47: 7. Dükkan Güneybatı Görüntüsü (2018).....	150
Fotoğraf 48: 7-8-9-10. Dükkanların Batı Cephesi (2018)	150
Fotoğraf 49: 7-8-9-10. Dükkanların Doğu Cephesi (2018).....	151
Fotoğraf 50: 8. Dükkan Batı Cephe (2018).....	151
Fotoğraf 51: 8. Dükkan Batı Cephe (K.K.V.K.K- 2013).....	152
Fotoğraf 52: 8. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	152
Fotoğraf 53: 8. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü ve Vitrin Açıklığının İçten Görünüşü (2018).....	153
Fotoğraf 54: 9 ve 10. Dükkanlar Batı Cephesi (2018).....	153
Fotoğraf 55: 9. Dükkan Batı Cephe (2018)	154
Fotoğraf 56: 9. Dükkan Batı Cephe (K.K.V.K.K- 2013).....	154
Fotoğraf 57: 9. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018)	155
Fotoğraf 58: 10. Dükkanın Bodrum Kata İnişi Sağlayan Açıklığın Kapağı (2018).....	155
Fotoğraf 59: 10. Dükkan Batı Cephe (2018).....	156
Fotoğraf 60: 10. Dükkan Batı Cephe (K.K.V.K.K- 2013).....	156
Fotoğraf 61: 10. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	157
Fotoğraf 62: 10. Dükkanın İçten Görünüşü (2018).....	157
Fotoğraf 63: 11. Dükkanın Üçgen Alınlığının Görünüşü (2018).....	158
Fotoğraf 64: 11. Dükkanın Batı Cephe (2018).....	158
Fotoğraf 65: 11. Dükkan Batı Cephe (K.K.V.K.K-2013).....	159
Fotoğraf 66: 11. Dükkan Batı Cephe (K. İnce'den-2014).....	159
Fotoğraf 67: 11. Dükkan Kuzey Biriminin İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	160
Fotoğraf 68: 11. Dükkan Güney Biriminin İç Mekan Tavan Örtüsü(2018).....	160
Fotoğraf 69: 11. Dükkan Kuzey Biriminin İçten Görünüşü (2018)	161
Fotoğraf 70: 11. Dükkan Güney Biriminin İçten Görünüşü (2018).....	161
Fotoğraf 71: 11. Dükkan Güney Biriminin Asma Kat Merdiveni (2018)	162
Fotoğraf 72: 11. Dükkan Güney Biriminin Asma Kat Tavan Örtüsü (2018).....	162
Fotoğraf 73: 11. Dükkanın Sonraki Dönemde Yapılan Gölgeliği (2018).....	163
Fotoğraf 74: 11. Dükkanın Kitabesi (2018).....	163
Fotoğraf 75: 12. Dükkan Bodrum Kata İnişi Sağlayan Merdiven Açıklığı (2018).....	164
Fotoğraf 76: 12. Dükkan Batı Cephe (2018).....	164
Fotoğraf 77: 12. Dükkan Plastik Malzemeli İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	165
Fotoğraf 78: 12. Dükkanın Asma Kata Çıkışı Sağlayan Açıklık (2018).....	165
Fotoğraf 79: 12. Dükkanın Volta Tonozlu İç Mekan Tavan Örtüsü ve Asma Katın Görünüşü (2018).....	166
Fotoğraf 80: 13. Dükkanın Kuzey Birimi Batı Cephe (2018).....	166
Fotoğraf 81: 13. Dükkan Kuzey Birimi Batı Cephe Vitrin Açıklığı (2018).....	167
Fotoğraf 82: 13. Dükkan Kuzey Birimi Batı Cephe Demir Sütun Detayı (2018).....	167
Fotoğraf 83: 13. Dükkan Güney Biriminin Batı Cephesinin Yıkılan Kısım (2018).....	168
Fotoğraf 84: 13. Dükkan Kuzey Biriminin İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	168
Fotoğraf 85: 13. Dükkanın Güney Biriminin İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	169
Fotoğraf 86: 13. Dükkanın Güney Biriminde Yer Alan Ay- Yıldız Motifi (2018).....	169
Fotoğraf 87: 14. Dükkan Batı Cephe (2018).....	170
Fotoğraf 88: 14. Dükkan İçten Görünüşü (2018).....	170
Fotoğraf 89: 14. Dükkan Asma Kata Çıkışı Sağlayan Açıklık (2018).....	171
Fotoğraf 90: 14. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	171
Fotoğraf 91: 14.15.16. Dükkanların Batı Cephesi (2018).....	172

Fotoğraf 92: 15. Dükkan Batı Cephe (2018).....	172
Fotoğraf 93: 15. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsünün Batı Cepheden Görünüşü (2018).....	173
Fotoğraf 94: 15. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsünün Doğu Cepheden Görünüşü (2018)...	173
Fotoğraf 95: 15. Dükkanın Sonradan Yapılan Ahşap Paravanı (2018).....	174
Fotoğraf 96: 16. Dükkan Zemin Kata İnişi Sağlayan Açıklık (2018).....	174
Fotoğraf 97: 16. Dükkan Batı Cephe (2018).....	175
Fotoğraf 98: 16. Dükkanın İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	175
Fotoğraf 99: 16. Dükkanın Zemin Kat Yer Döşemesi (2018).....	176
Fotoğraf 100: 17. Dükkan Batı Cephe (2018).....	176
Fotoğraf 101: 17. Dükkan Batı Cephe (K.K.V.K.K- 2013).....	177
Fotoğraf 102: 17. Dükkan Kuzey Bölümü İçten Görünüşü (2018).....	177
Fotoğraf 103: 18. Dükkan Doğu Cephe (2018).....	178
Fotoğraf 104: 18. Dükkan Doğu Cephe (K.K.V.K.K- 2013).....	178
Fotoğraf 105: 18. Dükkan Doğu Cephe (K. İnce'den- 2014).....	179
Fotoğraf 106: 18. Dükkan Güney Biriminin İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	179
Fotoğraf 107: 18. Dükkan Kuzey Biriminin İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).....	180
Fotoğraf 108: 18. Dükkan Kuzey Biriminin Sonradan Yapılan Kısma Geçişi Sağlayan Kapı Açıklığı (2018).....	180
Fotoğraf 109: 18. Dükkan Kuzey Biriminin Asma Kata Çıkışı Sağlayan Merdiveni (2018).....	181
Fotoğraf 110: 18. Dükkan Kuzey Biriminin Asma Kat ve Dükkanın Asıl İç Mekan Tavan Örtüsünün Görünüşü (2018).....	181
Fotoğraf 111: 18. Dükkanın Kitabesi (2018).....	182
Fotoğraf 112: 19. Dükkan Batı Cephe (2018).....	182
Fotoğraf 113: 19. Dükkanın İçten Görünüşü ve Plastik Asma Tavan Örtüsü (2018).....	183
Fotoğraf 114: 19. Dükkanı İkiye Bölen Duvar (2018).....	183
Fotoğraf 115: 19. Dükkanın Küçük Biriminden Görülen İç Mekan Tavan Örtüsü (2018)...	184
Fotoğraf 116: İzmir Kemeraltı Çarşı'sında Yer Alan Dükkanlardan Birinin Kapı Açıklığı (2018).....	184
Fotoğraf 117: İzmir Kemeraltı Çarşı'sında Yer Alan Dükkanlardan Birinin Üçgen Alınlığı (2018).....	185
Fotoğraf 118: İzmir Kemeraltı Çarşı'sında Yer Alan Dükkanlardan Birinin Üçgen Alınlığı (2018).....	185
Fotoğraf 119: İzmir Kemeraltı Çarşı'sında Yer Alan Dükkanlardan Birinin Üçgen Alınlığı (2018).....	186
Fotoğraf 120: İzmir Kemeraltı Çarşı'sında Yer Alan Dükkanlardan Birinin Üçgen Alınlığı (2018).....	186

KISALTMALAR DİZİNİ

age	Adı geçen eser
agm	Adı geçen makale
agt	Adı geçen tez
BA	Büyük Ansiklopedi
Bkz. / bkz.	Bakınız
c	Cilt
CTAD	Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi
CIEPO	International Committe of Pre- Ottoman
H.	Hicri
Fot	Fotoğraf
haz.	Hazırlayan
İA.	İslam Ansiklopedisi
K.K.V.K.K.	Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu
M.	Miladi
M.Ö	Milattan Önce
m	Metre
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
R.	Rumi
SBArD	Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi
s.	Sayfa
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
YU	Yurt Ansiklopedisi

GİRİŞ

Uşak Ulubey’de Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Dönemi Dükkanları adlı tez çalışması Ulubey’de yer alan 19 adet dükkanı kapsamaktadır. Dükkanlardan 4. 5. 8. 10. 12. 13. ve 16. Dükkanlar büyük ölçüde özgün durumlarını korumaya çalışırken 1. 2. 3. 5. 6. 9. 11. 14. 15. 17. 18 ve 19. Dükkanlar restorasyon geçirmiştir.

Yapılardan 11. Dükkan (H. 1340 / M. 1921-1922) - (R. 1340 / M. 1924) ve 18. Dükkanın (H. 1321 / M. 1903) kitabesi üzerinde, 5. Dükkanın ise 2013 yılına kadar kitabesinin üzerinde olduğu bilinmektedir. İncelenen dükkanlar içerisinde kitabesi olmayan dükkanlar dikkate alındığında, dükkanların Uşak’taki yapılarla ve kitabesi olan 11. ve 18. Dükkanlarla çok benzer özellikler gösterdiği görülmüştür. Bu sebeple yapıların 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başına tarihlendirmenin mümkün olduğu düşünülmektedir.

Tezin birinci bölümünde 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başında Uşak çevresinin tarihi ve sosyo-ekonomik durumu incelenmiştir. Bu başlık altında nüfusu, eğitim kurumları, ekonomik durumu, tarım, hayvancılık, dokumacılık faaliyetleri, ulaşım, haberleşme konuları ele alınmıştır. Ulubey ilçesi hakkında başlığı ile ilçenin coğrafi konumu, tarihçesi ve ticari hayatı hakkında bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde incelenen 19 Dükkanın özellikleriyle genel anlatımı yapılarak kataloğu hazırlanmıştır.

Üçüncü bölümde söz konusu olan yapıların değerlendirilmesi ve karşılaştırılması yapılmıştır. Bu bölümde yapıların plan özellikleri, mekan özellikleri, malzemesi ve tekniği (taş, tuğla, mermer, metal, ahşap), mimari elemanları (duvarlar, kemerler, sütunceler / plastrlar, örtüler, kitabeler) ve süsleme özellikleri üzerinde durulmuştur. Dükkanlar Uşak ve Ulubey’de yer alan diğer yapılarla karşılaştırılmıştır. Bu yapılarla olan benzerlikler ve farklılıklar tespit edilmiştir.

Çalışma sürecinde yapılar ile ilgili yerinde incelemeler yapılmış, fotoğrafları çekilerek ölçüleri alınmıştır. Bunlara ilaveten Ulubey ve Uşak’ta yer alan diğer çağdaş olan yapılar ve İzmir Kemeraltında’ki dükkanlar ile değerlendirme ve karşılaştırması yapılmıştır. Ayrıca gerekli kaynak taraması yapılmış, Ulubey Belediye’sinden ve Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü’nden yapılara ait bilgilere ulaşılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

19. YÜZYIL SONU 20. YÜZYIL BAŞINDA UŞAK VE ÇEVRESİNDE SOSYAL VE EKONOMİK DURUM

1.1 Uşak ve Çevresinin Tarihi, Sosyo-Ekonomik Durumu

1.1.1. Uşak İli

Ege Bölgesinin İç-Batı Anadolu bölümünde yer alan Uşak, kuzeye yönelir ve doğudan batıya doğru devam eden, geniş bir ovaya hakim bulunan bir tepenin üzerinde yer alır¹. İl kuzeyde Kütahya, doğuda Afyonkarahisar, güneyde Denizli ve batıda Manisa illeri ile çevrilidir².

İktisadi ve beşeri kaynaklar bakımından zengin olan Uşak ili sınırları içerisindeki bölge tarih boyunca birçok kavim ve uygarlığın egemenliğine girmiştir³. Bu tarihi süreç kronolojik olarak şöyledir⁴.

Mısırlılar: 2700-1900

Hititler: 1800-1180

Frigler: 1200-670

Lidyalılar: 670-547

Roma: 133-395

Bizans: 395-1453

Selçuklu: 1040-1308

Germiyan Beyliği: 1302-1428

Osmanlı Devleti: 1281-1922

Türkiye Cumhuriyeti 1923-

¹ İrfan Kurucu, *Uşak' 93*, İzmir, 1993 s. 2; Charles Texier, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, (Çeviri: Ali Suad), Ankara 2002, c. II, s. 364; Metin Tuncel, “Uşak”, *TDVİA*, c. 42, İstanbul 2012, s. 222.

² Kasım İnce, *Uşak'ta Türk Mimarisi*, Isparta, 2004 s. 5; A. Ömer Toprak, *Bölgesel Göstergeler TR 33 Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak*, Ankara, 2009 s. 14.

³ Bkz. “Uşak”, *Yurt Ansiklopedisi*, c. 10, İstanbul 1984, s. 7469; Adil Karaman, “Son Ulubey Kadısı “Hacı Halit Hoca” ve Ulubey Tarihi Üzerine Notlar”, *21.Yüzyıl Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001)*, c. II, İstanbul 2001, s. 630; K. İnce, *age.*, s. 5; M. Tuncel, “Uşak”, *TDVİA*, c. 42, s. 222; Bkz. “Uşak”, *Büyük Ansiklopedi*, c. 1, İstanbul, s. 5635.

⁴ Yüksel Sayan, *Uşak Evleri*, Ankara, 1997 s. 9; A. Karaman, *agm.*, s. 630; K. İnce, *age.*, s. 5; M. Tuncel, “Uşak” *TDVİA*, c. 42, s. 222; Bkz. “Uşak”, *BA*, c. 1, s. 5635.

İlin çevresinde yapılan arkeolojik kazı ve araştırmalar, ilk yerleşmelerin prehistorik çağlara kadar indiğini ve o çağlardan bu yana da sürekli devam ettiğini göstermektedir. Bölgenin, M.Ö 2000-1200 yılları arasında Hititlerin hakimiyetine girdiği, Hititlerden sonra M.Ö 650 yılına kadar Friglerin hakimiyetinde olduğu bilinmektedir. Daha sonra, sırasıyla Lidyalıların, Perslerin, Makedonyalıların ve Bergama Krallığı'nın egemenliğine girmiştir. M.Ö 2. yüzyılın sonlarında Roma İmparatorluğu, Bergama Krallığı'nı ve bölgeyi topraklarına katmıştır. M.S 395 yılında Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasıyla, bütün Anadolu toprakları gibi Uşak ve Uşak'ın çevresi Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu sınırları içinde kalmıştır⁵.

Malazgirt Savaşı'ndan (1071) sonra, Türkler Batı Anadolu'nun iç kısımlarına dolayısıyla Uşak ve çevresine yayılmışlardır⁶. 1076 yılında Uşak ve çevresi Selçuklular'ın hakimiyetine girmiş olsa da, 1. Haçlı Seferi'nden sonra Bizanslılar Uşak'ı geri almıştır. Bu tarihlerden itibaren bölge, Selçuklular ve Bizanslılar arasında sık sık yer değiştirmiş, bölge de kalıcı hakimiyet 13. yüzyılın ilk yarısında Alaaddin Keykubat tarafından sağlanmıştır. Uşak, Anadolu Selçuklu Devleti'ne katılarak uç; yani Bizans sınırı olarak kabul edilmiştir⁷.

Selçuklular zamanında, Kütahya ve çevresine yerleşen Germiyanogullarının 1283 tarihinden itibaren Uşak ve çevresinde nüfuzu olduğu bilinmektedir⁸. Germiyanogulları Beyliği'nin ilk idarecisi olan Yakup Bey devri (1300-1340), beyliğin en güçlü dönemidir. Yakup Bey'in Ekim H. 721 (M. 1321) tarihli bir vakfiyesi vardır⁹. Böyle bir vakfiyenin olduğuna İsmail Hakkı Uzunçarşılı da değinmiş, fakat nerede olduğu hakkında ayrıntılı bilgiye yer vermemiştir¹⁰. Vakfiyeye göre Uşak, Germiyanlıların bir kazası olarak kaydedilmiştir. Yakup Bey'den sonra yerine oğlu Mehmet Bey, Mehmet Bey'den sonra da Mehmet Bey'in büyük oğlu Süleyman Şah beyliğin başına geçmiştir (1361-1387). Karamanogulları ve Hamitoğulları arasındaki mücadelede, işgal edilen topraklarını geri almak için, Süleyman Şah Hamitoğullarını tutmuştur. Bir yandan Karamanlılardan bir taraftan da sürekli genişleyen Osmanlı Devleti'nden çekindiği için kızını Yıldırım Beyazıt'la nikahlayan

⁵ Y. Sayan, *age.*, s. 9; A. Karaman, *agm.*, s. 683; K. İnce, *age.*, s. 6-7.

⁶ K. İnce, *age.*, s. 7.

⁷ Y. Sayan, *age.*, s. 9; K. İnce, *age.*, s. 7; Erdoğan Solak, Osmanlı Döneminde Uşak Şehrinin Konumu- Ulaşım İmkanları, Fiziki Yapısı ve Mahalleleri, II. *Uşak Sempozyumu (13-15 Ekim 2011)*, c. 2, Uşak 2012, s. 866; M. Tuncel, "Uşak", *TDVİA*, c. 42, s. 222; Bkz. "Uşak", *Temel Britannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi*, c. 18, İstanbul 1993, s. 222.

⁸ K. İnce, *age.*, s. 7.

⁹ Mustafa Çetin Varlık, *Germiyanogulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara, 1974, s. 43; K. İnce, *age.*, s. 7-8; E. Solak, *agm.*, s. 867; Mustafa Çetin Varlık, "Germiyanogulları", *TDVİA*, c. 14, İstanbul 2012, s. 33-34.

¹⁰ M. Ç. Varlık, *age.*, s. 43; Vakfiyede Yakup Bey, İbni Mehmet Bey el- Germiyani ismiyle geçmektedir. Fakat burada bir istinsah hatası yapılmıştır. Çünkü Yakup Bey'in babasının adı Ali-şir'dir. Bkz. M. Ç. Varlık, *age.*, s. 44.

Süleyman Şah, bazı Germiyan şehirlerini çeyiz olarak Osmanlı'ya vermiştir¹¹. Fakat, bu şehirler içinde Uşak yoktur. Süleyman Şah'ın ölümünün ardından yerine geçen oğlu 1. Yakup 1. Murat'ın şehit olması üzerine Osmanlı'daki taht değişikliğinden yararlanarak Osmanlı'ya çeyiz olarak verilen toprakları geri almak istemişse de, başarılı olamamış ve 1390 yılında Yıldırım Beyazıt Germiyan ülkesini 2. Yakup'tan alarak Osmanlı topraklarına katmıştır. Timur'un yanına sığınan 2. Yakup, Ankara Savaşı'ndan (1402) sonra tekrar toprakları geri almış, önce Karamanlılarla daha sonra da Osmanlılarla işbirliği yapmıştır. 2. Yakup'un Karamanoğullarından ayrılarak, Osmanlı tarafına geçmesini benimseyemeyen Karamanoğlu Mehmet Bey, 1410-1411'de Germiyan Beyliğinin topraklarına saldırmış, birincide bazı şehirleri kuşatarak yakmış, ikincide ise Germiyanogullarının topraklarını tamamen elde etmiştir. Üç yıl Karamanoğullarında kalan Uşak, Çelebi Sultan Mehmet'in Karamanoğullarını mağlup etmesi ile tekrar 2. Yakup'un eline geçmiştir. 1429 yılında, 2. Yakup'un vasiyeti üzerine, vefatından sonra Germiyan topraklarının tamamı Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Böylece Uşak da Osmanlı idaresine geçmiştir¹².

1451'de, merkezi Ankara'dan Kütahya'ya alınan Anadolu Beylerbeyiliğinin¹³ Kütahya sancağına bağlı bir kaza merkezi olan Uşak'ın ismi 16. yüzyılda Kütahya Sancağındaki yerleşme merkezlerinin yazıldığı tapu tahrir defterlerinde de geçmektedir. Uşak kaza statüsünü Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar korumuştur¹⁴. 1836'daki bir düzenleme ile Kütahya, sancak olarak Hüdavendigar Vilayetine bağlanmıştır. Bu sebepten dolayı Uşak, 19. yüzyılın ikinci yarısı ve 20. yüzyılın ilk yarısında Hüdavendigar Vilayetine bağlı olmuştur¹⁵. 1867 Vilayet Nizannamesi, Uşak'ın Hüdavendigar Vilayeti'ne bağlı Kütahya Sancağının 15 kazasından biri olduğunu göstermektedir¹⁶.

¹¹ Germiyanogulları; Kütahya, Simav, Eğrigöz (Emet) ve Tavşanlı'yı çeyiz olarak Osmanlılar'a vermiştir. Bkz. M. Ç. Varlık, *agm.*, s. 34.

¹² Y. Sayan, *age.*, s. 10; Murat Aydın, "Uşak", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, c. 3, İstanbul 1997, s. 1851; A. Karaman, *agm.*, s. 684; K. İnce, *age.*, s. 7-8; E. Solak, *agm.*, s. 867; M. Ç. Varlık, "Germiyanogulları", *TDVİA*, c. 14, s. 33-34; M. Tuncel, "Uşak" *TDVİA*, c. 42, s. 223; Bkz. "Uşak", *Temel Britannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi*, c. 18, s. 222.

¹³ Mustafa Çetin Varlık, "XVI. Yüzyıl Osmanlı İdari Teşkilatında Kütahya" *Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, İstanbul 1987, s. 202; K. İnce, *age.*, s. 7.

¹⁴ Gürbüz Erginer, *Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi*, Ankara, 1984 s. 31; Bkz. "Uşak", *YU*, c. 10, s. 7476; Mustafa Çetin Varlık, "XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağında Yerleşme ve Vergi Nüfusu" *Belleten*, C LII/202, Ankara 1988, s. 115; A. Karaman, *agm.*, s. 686; K. İnce, *age.*, s. 8 -9; Uşak Valiliği, *İlkler Şehri Uşak*, Uşak, 2005 s. 54; Mahmut Akpınar, "İl Yönetimlerinin Kuruluşu ve Uşak Kentinin İl Olma Süreci", *II. Uşak Sempozyumu* (13-15 Ekim 2011), c. II, Uşak 2012, s. 534 ; M. Tuncel, "Uşak", *TDVİA*, c. 42, s. 226.

¹⁵ Ertuğrul Taylan, *Uşak İli*, Ankara, 2007 s. 87.

¹⁶ Bkz. "Uşak", *YU*, c. 10, s. 7473.

1870 lerden itibaren ahalinin Uşak kazasının Aydın Vilayetine veya İzmir Sancağına bağlanma ve mutasarrıflık yapılma istekleri merkezi idare tarafından yerine getirilmemiş ve Uşak mevcut durumunu korumuştur¹⁷.

1916 Devlet Salnamesine göre 2. Meşrutiyetin ardından Kütahya, Hüdavendigar Vilayeti'nden ayrılarak bağımsız sancağa dönüşmüştür¹⁸. Uşak 15 Temmuz 1953 tarihinde 6129 sayılı kanunla Kütahya İlinden ayrılarak kendi sınırları içinde oluşturulan ilçelere; Banaz, Karahallı, Sivaslı, Ulubey ve Manisa İlinden Eşme İlçesi de dahil edilerek İl merkezi durumuna getirilmiştir¹⁹.

1.1.1.1. Nüfusu

Osmanlı dönemine ilişkin olarak, şehrin nüfusu hakkındaki ilk bilgilere 1530 tarihli, 438 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri'nde rastlanılmaktadır. Bu dönemde Uşak'ın nüfusunun 2308 olduğu tahmin edilmektedir. 1520'lerde 10 mahalleden oluşan Uşak, 1530'larda 11 mahalleye çıkmıştır²⁰. 1650'lerde şehrin nüfusunun 15.000 olduğu tahmin edilmektedir²¹.

Katip Çelebi, 17. yüzyılda yazdığı Cihannüma adlı eserinde, Kütahya'dan doğuya bir günlük yoldan sonra Uşak'a gelindiğini, Murat Dağı yakınında bir dere içinde yerleştiğini, kalesi ve 150 köyü bulunan mamur bir kaza olduğunu belirtir. Ancak bu konuda ayrıntılı bilgiye rastlanılmamıştır²².

Evliya Çelebi 1671 yılında şehri ziyaret etmiş ve şehir hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Kentte 3600 evden bir tanesinin kiremit örtülü olduğu, 4 adet camiden 2 tanesinin kalabalık cemaatli olduğundan geri kalan 14 mihraplı camiden mescittir diye bahsetmiştir. 2 hamamı (birisi eski birisi yeni hamam), 370 dükkanı, 7 hanı ve 7 kahvehanesinin olduğunu, fakat bedestenin olmadığını, Ermeni ve Rum'un bulunduğunu ancak Yahudi'nin olmadığını

¹⁷ E.Taylan, *age.*, s. 88; Biray Çakmak, *Osmanlı Modernleşmesi Bağlamında Bir Batı Anadolu Kazasında Sosyo-Ekonomik Yapı: Uşak (1876-1908)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Doktora Tezi), Ankara, 2008 s. 20; Biray Çakmak, "Osmanlı Taşrasında Yönetme ve Yönetilme Kaygıları: Uşak Kazasında Mülki-İdari Değişim Talepleri ve Teşebbüsleri (1908-1919)", *OTAM*, 36 (*Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*), 2014, s. 54.

¹⁸ Bkz. "Uşak", *YU*, c. 10, s. 7473.

¹⁹ G. Erginer, *age.*, s. 31; Bkz., "Uşak", *YU*, c. 10, s. 7476; A. Karaman, *agm.*, s. 686; K. İnce, *age.*, s. 8-9; Uşak Valiliği, *age.*, s. 54; M. Akpınar, *agm.*, s. 534; M. Tuncel, "Uşak" *TDVİA*, c. 42, s. 226.

²⁰ Turhan Çetin, "Uşak Şehrinde Nüfus Hareketleri", *21.Yüzyıl Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001)*, c. II, İstanbul 2001, s. 701; K. İnce, *age.*, s. 13.

²¹ M. Akpınar, *agm.*, s. 535.

²² Haşim Tümer, *Uşak Tarihi*, İstanbul, 1971 s. 34; G. Erginer, *age.*, s. 32; Filiz Gürboğa, *Uşak Hanları ve Ticaret Yapıları*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 1999, s. 1.

belirtmiştir²³. 1679 da ki bir vergi sayımına göre nüfus 1745 dir. 18. yüzyılın ikinci yarısında nüfus artışında düşüş olduğu gözlemlenmiştir²⁴.

Osmanlı'da modern anlamda 1831 yılında yapılan nüfus sayımında Uşak kazasının köyleri ile birlikte askerler, göçmenler ve misafirler dahil nüfusu, 25291 olarak tespit edilmiştir²⁵.

1830'lu yıllarda Anadolu'yu gezen Fransız asıllı gezgin Charles Texier, 1832 yılında Uşak'a uğramıştır. Uşak şehrinin kuzeye yönelmiş ve önünde doğudan batıya doğru devam eden geniş bir ovaya hakim bulunan tepenin eteğinde olduğunu, şehirde 1500 hanenin bulunduğunu, 15.000 olan nüfusun üçte ikisinin Türk, iki-üç yüz ailenin Ermeni, geri kalanının ise sanat-ticaretle uğraşan Rumlar olduğunu ve Türklerin de toprak ve mal sahibi olduklarını belirtmiştir²⁶.

1844 yılında yapılan sayımla Uşak İline ait önemli bilgiler elde edilmiştir. Sayımda mahalle, köy ve çiftliklerden oluşan yerleşim birimleri, hane esas alınarak kaydedilmiştir. Her hane, hane reisinin adı yazılarak belirtilmiştir. Bazen kadın ve çocukların da hane reisi olarak yazıldığına rastlanılmıştır²⁷. 1844 yılı temettuat defterlerine göre Uşak merkez de 9 mahalle mevcuttur. Bu mahalleler; Aybeğ, Kamer, Cuma, Sabah, Eslice, Hacı Hızır, Burhan Fakih, Hacı Hasan ve Karaağaç mahalleleridir. Karaağaç mahallesi ile ilgili yeterli bilgi yoktur. Geri kalan 8 mahalle üzerinde yapılan tahmini nüfus 1429, haneye göre toplam 7145 kişidir²⁸.

19. yüzyılın sonlarında ülke genelinde olduğu gibi Uşak kazasında da nüfus artmıştır. Nüfusun artma sebeplerinden biri doğumların ölümlerden fazla olmasıdır. Nüfusun artmasında iç ve dış göçler de etkili olmuştur. Bu dönemde Uşak'a iskan edilen az sayıdaki Girit muhacirleri de nüfus artışına olumlu etki sağlamıştır. Kırsal kesimde ise Rumeli muhacirleri iskan edilmiştir. Buna ek olarak, kayıt altına alınmaları devlete sürekli problem

²³ G. Erginer, *age.*, s. 32; Mehtap Akgül, *Kütahya Tahrir Defterlerine Göre Uşak Nahiyesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Türk İktisat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1998 sayı IV; F. Gürboğa, *agt.*, s. 1; K. İnce, *age.*, s. 13; E. Taylan, *age.*, s. 87; İ. Etem Çakır, "Uşak Kazası (1676 Tarihli Avarız Defterine Göre)", *OTAM*, 28 (*Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi*), Ankara Güz 2010, s. 36; Bkz. Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi* ; (haz. Seyit Ali Kahraman), (9. Kitap, c. 1), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 42; M. Akpınar, *agm.*, s. 535.

²⁴ Mehtap Özdeğer, "19.Yüzyılda Uşak Şehrinde Ekonomik ve Sosyal Hayat", *21.Yüzyıl Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001)*, c. I, İstanbul 2001, s. 233; K. İnce, *age.*, s. 14; M. Tuncel, "Uşak" *TDVİA*, c. 42, s. 223.

²⁵ T. Çetin, *agm.*, s. 701; Kemal Haşim Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, İstanbul, 2003, s. 44.

²⁶ Ch. Texier, *age.*, s. 364.

²⁷ Güler Erdem Bay, *19. Yüzyılda Banaz Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Fakültesi Türk İktisat Anabilim Dalı İktisat Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010, s. 9.

²⁸ M. Özdeğer, *age.*, s. 233; K. İnce, *age.*, s. 14-15; G. Erdem Bay, *agt.*, s. 8. Her bir hane 5 kişi olarak düşünülmüştür. Bkz., G. Erdem Bay, *agt.*, s. 8; M. Tuncel, "Uşak" *TDVİA*, c. 42, s. 223.

oluşturan bazı aşiretler de kayıt altına alınmıştır. İç göçlerin en önemli sayısını ticaret ve çalışma amacıyla gelen kişiler oluşturmuştur²⁹.

Nüfus ile ilgili bilgi veren önemli kaynaklardan biri de salnamelerdir. H. 1310 (M. 1890) tarihli Hüdavendigar Vilayeti Salnamesine göre Uşak'ın nüfusu 12684 olarak belirtilmiş ve mahalle sayısında da artış olduğu gözlemlenmiştir. Daha önce 9 olan mahalle sayısı 11 olarak belirtilmiş fakat, mahallelerin isimlerine değinilmemiştir. 12684 olan nüfusun 6233'ü erkek, 6451'i kadın nüfustur. Ayrıca salnamede 17 cami, 2 tekke, 9 medrese, 1 kilise, 2431 ev, 750 dükkan, 2 hamam, 12 han, 1 eczane, 1 hastane, 1 salhane, 2 kütüphane, 1 hükümet konağı ve 1 telgrafhane olduğu belirtilmiştir³⁰.

Vital Cuinet'in "La Turquie d'Asie" adlı eserinde, 1890 yılında Uşak'ın idari bakımdan Uşak kaza merkezi, Banaz ve Göbek (Ulubey) nahiyelelerinden meydana geldiği³¹ 11000'i Müslüman, 1484'ü Rum Ortodoks, 600 ü Ermeni Gregoryan olmak üzere toplam 13084 kişinin yaşadığı belirtilmektedir. Buna ilaveten; 11 mahalle, 17 minareli cami, 2 tekke, 2 medrese, 1 Rum kilisesi, 4 halk hamamı, 2 halk kütüphanesi, 750 dükkan ve mağaza, 706 halı atölyesi, 8 han veya otel, 45 halk çeşmesi, 2431 ev ve 1 hapishane bulunduğunu içeren bilgilere yer verilmiştir³².

Uşak, 1867, 1894 ve 1922 yıllarında üç büyük yangın yaşamıştır. Uşaklılarca "Koca Yangın" olarak adlandırılan 1894 yılındaki yangında, Aybey mahallesi dışındaki tüm mahalleler yanmıştır. Bu mahalle Dokuzsele çayının karşı tarafında kaldığı için yangından kurtulmuştur³³.

H. 1316 (M. 1898) tarihli Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi'ne göre Uşak kasabasının nüfusu toplamda 12841 dir. Bu rakamın 6138'i erkek 6703'ü kadınları oluşturmaktadır. Kadın nüfus oranı erkek nüfus oranından fazladır. Erkek nüfusunda bir önceki sayıma göre azalma gözlemlenmiştir. Kasabada 11 mahalle, 16 cami, 14 mescit, 6 türbe, 11 medrese, 2 kilise, 11 han, 5 hamam, 117 un değirmeni, kilim ve halı iplerini boyamak için 20 boyahane, 15 debbahane, 4 ibtidai, 8 sıbyan mektebi bulunur. Salnamaya göre nüfusun % 17.1'i gayrimüslimdir³⁴.

²⁹ B. Çakmak, *agt.*, s. 11-12.

³⁰ M. Akgül, *agt.*, s. 2; M. Özdeğer, *age.*, s. 234; K. İnce, *age.*, s. 15; G. Erdem Bay, *agt.*, s. 8; M. Tuncel, "Uşak" *TDVİA*, c. 42, s. 223.

³¹ T. Çetin, *agm.*, s. 701.

³² Bkz. "Uşak", *YU*, c. 10, s. 7473; K. İnce, *age.*, s. 16; M. Tuncel, "Uşak" *TDVİA*, c. 42, s. 224.

³³ M. Tuncel, "Uşak" *TDVİA*, c. 42, s. 224.

³⁴ M. Özdeğer, *age.*, s. 234; M. Tuncel, "Uşak" *TDVİA*, c. 42, s. 224.

Kazanın nüfusu ile ilgili Şemseddin Sami'nin eseri Kâmûsu'l- A'lâm'da, 19. yüzyılın sonlarında toplam nüfus 13084 olarak belirtilmiştir. Bu rakamın 2084'ü Rum ve Ermeni'dir. Mahalle sayısı burada da 11 olarak gösterilmiştir³⁵.

H. 1324 (M. 1906) ve H. 1325 (M. 1907) tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesine göre Uşak kasabasının toplam nüfusu 89145 dir. Bunun 44674'ünün erkek, 44471'inin kadın olduğu belirtilmektedir. Müslüman 85594, Ortodoks Rum 2494, Ermeni 1004, Ecnebi nüfus ise 53'tür³⁶.

1914 yılında toplam nüfus 92682'dir. 1883 yılında 73719 olan nüfusla kıyaslandığında nüfusun %25.72 oranında arttığı gözlemlenmektedir. 1923 yılında Uşak'ta 948 Ermeni, 2.928 Rum ve diğer milletlerden insanların olduğu belirlenmiştir. Bu yabancı nüfus Uşak'tan mübadele esnasında ayrılmıştır. Mübadeleye tabi tutulan mübadillerin önemli bir kısmı Cumhuriyet döneminde Uşak şehir merkezine yerleştirilmiştir. Mübadiller Uşak Belediyesi tarafından Rumların evine yerleştirilmiştir. Uşak'ta 28 Ekim 1927'de yapılan nüfus sayımına göre toplam da 88.483 kişi vardır. Bunun 40.965'i erkek, 47.678'i kadındır³⁷.

Salnamelerden ve diğer bilgilerden hareketle Uşak'ta 16. yüzyılda gayrimüslim nüfusuna rastlanılmazken 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Ermeni ve Rum nüfusa rastlanıldığı gözlemlenmiştir³⁸.

1.1.1.2. Eğitim Kurumları

Osmanlı devletinde eğitim faaliyetlerini medreseler ve mektepler oluşturmuştur. Osmanlı eğitim sisteminin bir parçası olan sıbyan mektepleri ilköğretimin, medreseler ise orta ve yüksek öğretimin karşılığını ifade etmektedir³⁹.

16. yüzyıla ait tahrir kayıtlarında Cami mahallesinde bir müderrisin olması o yıllarda Uşak'ta eğitimin olduğuna işaret etmektedir⁴⁰. 18. yüzyıldan itibaren eğitim sisteminde düzenlemelere giden devletin bu düzenlemeleri, askeri eğitim ile sınırlı kalmıştır⁴¹. Sıbyan

³⁵ K. İnce, *age.*, s. 15; Uşak Valiliği, *age.*, s. 35.

³⁶ T. Çetin, *agm.*, s. 702.

³⁷ Özlem Karahan, *Sadık Karahan ve Uşak'ta Eğitim*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi), Afyon, 2008, s. 17.

³⁸ Adnan Şişman, Sadiye Tutsak, Biray Çakmak, "XX. Yüzyıl Başlarında Uşak'taki Fransız Müesseseleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c. IV. sayı 1, Uşak 2002, s. 89.

³⁹ M. Salih Erkek, "Uşak'ta Osmanlı'dan Cumhuriyete Miras Kalan Bir Eğitim Kurumu: Gül Mektebi" *SBArd (Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi)*, sayı 7 Mart 2006, s. 136.

⁴⁰ Erdoğan Solak, Osmanlı Döneminde ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında Uşak'ta Eğitim, *21.Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu Kitabı (25-27 Ekim 2001)*, c. 2, İstanbul 2001, s. 624.

⁴¹ Ö. Karahan, *agt.*, s. 29.

mektepleriyle ilgili gerçek anlamda ilk ıslahat girişimi 19. yüzyılda açığa çıkmıştır. 1824 yılında 2. Mahmut'un "Talim-i Sıbyan" hakkında yayınladığı fermanla sıbyan okullarına devam zorunluluğu getirilmiştir. Ancak bu ferman, 1839 yılına kadar, İstanbul'da bile uygulanamamıştır⁴².

19. yüzyılın ilk çeyreğinde Uşak merkezde 7, nahiye ve köylerde 5 olmak üzere toplamda 12 medresenin varlığı bilinmektedir. Medreselerden merkezde olanların 1'i Hacı Hasan, 1'i İslice, 1'i Sabah ve 1'i de Burhan Fakih mahallesinde yer almakla beraber 2'sinin bulunduğu yer tespit edilememiştir⁴³. Nahiye ve köy de bulunan diğer 5 medresenin 4'ü Ulubey'de 1'i de Karahallı'da yer almaktadır. Bunlara ek olarak Uşak merkezde 3 dersiam bulunmaktadır. Bunlar Ulu Cami, Köseoğlu Cami ve Hacı Hızır mahallesindeki bir mescitte, medrese talebelerine ders vermektedirler⁴⁴.

1884-1885 yıllarında Uşak'taki medrese sayısı 19'dur. Bu medreselerin 17'si kaza merkezinde 2'si de Ulubey'de yer almaktadır. Ulubey'de 100 talebe eğitim görmektedir⁴⁵. Uşak'taki medrese sayısı 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında iyice artarak 40'a ulaşmıştır⁴⁶. Medreselerin 22'si merkezde 18'i ise nahiye ve köylerde yer almaktadır. Medreselerde eğitim gören öğrencilerin sayısının 10 ile 150 arasında değiştiği anlaşılmıştır⁴⁷.

Tanzimat Dönemine gelindiğinde, Osmanlı eğitimcileri, çocuklara dini eğitimin yanında milli ve çağdaş eğitimin de verilmesini istemişlerdir. Bu durumun sonucu olarak rüştiye mekteplerinde olduğu gibi sıbyan mekteplerinde de usul-i cedid hareketi uygulanmaya başlamıştır. Bununla birlikte eğitimde iki ayrı tip okul ortaya çıkmıştır. Yeniliklerin uygulandığı ibtidai ve yeniliklerin uygulanmadığı sıbyan mektepleri. Ülke genelinde, 1892-1894 yıllarında 3417 sıbyan mektebi olduğu 1899-1900 tarihli salnameden öğrenilmektedir⁴⁸.

19. yüzyılda, Uşak kasabasında resmi sıbyan-ibtidai mektepleri ve rüşdiye mektebi yanında mekatib-i hususiye kategorisinde özel okullar açılmıştır. İlköğretim düzeyindeki ilk mekteplere ibtidai adı verilmiş ve bu mektepler de öğretim yeni usullere göre düzenlenmiştir. Bu mekteplerden yerli Türk ahali tarafından açılan Gülşen-i İrfan Numune-i Edeb, Şemsül

⁴² Ö. Karahan, *agt.*, s. 29.

⁴³ E. Solak, *agm.*, s. 624.

⁴⁴ E. Solak, *agm.*, s. 624; M. Salih Erkek, *agm.*, s. 136-137.

⁴⁵ E. Solak, *agm.*, s. 625; M. Salih Erkek, *agm.*, s. 137; Ö. Karahan, *agt.*, s. 22.

⁴⁶ E. Solak, *agm.*, s. 625; Ö. Karahan, *agt.*, s. 22.

⁴⁷ E. Solak, *agm.*, s. 625.

⁴⁸ Nurgül Bozkurt, "Maarif Salnamelerine Göre Kütahya Sancağı'nda Eğitim- Öğretim (H.1316-1321/ M.1898-1904)" *History Studies*, Ankara 2010, s. 64.

Maarif, Bedrü'l Maarif ve Mustafa Rüstem Efendi mektepleri açılan özel okullardandır. Geleneksel eğitim kurumları olan medreseler de eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür⁴⁹.

Uşak'ta, Osmanlı Devleti'nin hakimiyet sahası içinde bulunan azınlıklar ve yabancılar da çocuklarının eğitimi için mektebe ihtiyaç duyarak okullar açmışlardır. Yabancı okulların yaygınlaşmasında bazı Batılı devletlere verilen imtiyazlar ve misyonerlik faaliyetleri etkili olmuştur⁵⁰. Ermeni ve Rumlara ait ilköğretim seviyesinde müesseseler vardır. Grek Ortodoksların 1890'da ilkokul düzeyinde 5, Gregoryen Ermenilerin ise 1 mektebi mevcuttur. Bunlara ek olarak Fransız misyonerlerinin de 1 Latin Kilise Mektebi açtığı bilinmektedir. 1893'te de Fransızlara ait 1 mektebin faaliyete geçtiğine de değinilmektedir⁵¹.

1907 tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesine göre Uşak Kazası'ndaki sıbyan-iptidai mekteplerin sayısının 135'e, talebe mevcudunun ise 6850'ye yükseldiği belirtilmiştir⁵². 1913 yılında "Tetrisad-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkatı" (İlköğretim Geçici Kanunu) nun çıkarılması ile tüm yurttan mecburi ve parasız hale getirilerek Tevhid-i Tetrisat Kanunu'nun 3 Mart 1924'te çıkarılmasıyla ülkedeki tüm öğretim kurumları gibi Sıbyan-İptidai mektepleri de Maarif Vekaleti'ne bağlanmıştır⁵³.

1.1.1.3. Ekonomik Durum

1.1.1.3.1. Tarımsal Faaliyetler

Tarımsal üretim; gerek iktisadi öneminin nitelik ve niceliği bakımından, gerekse istihdam olanakları bakımından temel üretim sektörüdür⁵⁴. Coğrafi açıdan İç-Batı Anadolu eşliğinin batısında yer alan Uşak, genel itibariyle engebeli bir araziye sahiptir. Başlıca tarım alanlarını alivyonel nitelikli Banaz ve Uşak ovaları ve toplu zirai arazilerinin oluşmasına elverişli alanlar oluşturmaktadır⁵⁵. Arazi, Karasal ve Akdeniz iklimlerinin birlikte görüldüğü bir geçiş alanı niteliği taşır⁵⁶. İklim şartları, diğer fiziki coğrafik şartlarla birlikte tarımsal

⁴⁹ Biray Çakmak, "Modernleşen Osmanlı Taşrasında Maarif: Uşak Kasabası'nda Açılan Özel Okullar", *CTAD (Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi)* Yıl 7, sayı 14, Uşak 2011, s. 41-50.

⁵⁰ E. Solak, *agm.*, s. 629; B. Çakmak, *agm.*, s. 43.

⁵¹ A. Şişman, S. Tutsak, B. Çakmak, *agm.*, s. 104.

⁵² E. Solak, *agm.*, s. 627; Ö. Karahan, *agt.*, s. 31.

⁵³ E. Solak, *agm.*, s. 627.

⁵⁴ B. Çakmak, *agt.*, s.159.

⁵⁵ İ. Kurucu, *age*, İzmir, s. 1; Mehtap Özdeğer, *15.-16.Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, İstanbul, 2001 s. 1-3; B. Çakmak, *agt.*, s. 197.

⁵⁶ İbrahim Atalay, "Uşak İlinin Doğal Ortam Özellikleri", *II. Uşak Sempozyumu (13-15 Ekim 2011)*, c. I, Uşak 2012, s. 9.

üretimin doğal şartlara bağlı olduğu bir dönemde, üretimin nitelik ve niceliğinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur⁵⁷.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında zirai üretimin esasını hububat bitkileri oluşturmaktadır. Banaz, Ulubey, Karahallı ve Sivaslı dolaylarında yer alan çok hafif engebeli plato yüzeyi, başta buğday olmak üzere arpa, çavdar, darı, burçak, yulaf gibi ürünlerin yetişmesini sağlamaktadır⁵⁸. 1904 ve 1908 yıllarındaki Hüdavendigâr Salnamelerine göre Uşak'ta, üretimde pamuk ve buğdayın önemli yer tuttuğu belirtilmiştir⁵⁹.

Başlıca endüstriyel bitkiler arasında da haşhaş, susam, pamuk ve üzüm gelmektedir. Üzüm üretimi kazada önemli bir etkiye sahiptir. Bir kısmı Uşak'ta tüketilirken bir kısmı da kurutularak İzmir'e gönderilmektedir⁶⁰. İl'de üretilen bakliyat ürünleri nohut, fasulye ve mercimektir. Devletin üretimini desteklediği patatesten bölgede yetişmektedir⁶¹. Sulama yapılan alanlarda, birçok sebze, şeker pancarı, meyve türü ve haşhaşın yetişmesini olanaklı kılmıştır⁶².

1.1.1.3.2. Hayvancılık Faaliyetleri

Üretim faaliyetlerinde tarımın yanında, önemli bir iktisadi faaliyet türünü de hayvancılık oluşturmaktadır. Tarımla iç içe yürütülen hayvancılık kaza ölçeğinde önemini hep korumuştur. Hayvancılık en başta halkın, peynir, yağ, süt, et, deri ve yapağı ihtiyacını karşılamak, çekim ve yük taşımada gücünden yararlanmak ve gübre sağlamak gibi faaliyetlerinden dolayı hayati bir öneme sahip olmuştur⁶³. İl de sulanabilen toprakların az olması, tarıma alınmayan plato düzlüklerindeki otlak alanlar ve arazinin engebeli oluşu tarımı olumsuz etkilerken hayvancılık sektörünü olumlu etkilemiştir⁶⁴.

Yüksek yaylalarda geniş mera ve çayırlar, hayvancılığın gelişmesinde önemli katkı sağlamıştır. İlde genellikle küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır. En çok koyun ve kıl keçisi yetiştirilmektedir. Bu hayvanların etinden ve sütünden yararlanılmasının yanı sıra yün ipliği

⁵⁷ B. Çakmak, *agt.*, s. 199.

⁵⁸ B. Çakmak, *agt.*, s. 199; İ. Atalay, *agm.*, s. 13; Buğra İnal, "19. Yüzyılda ve 20. Yüzyılın Başlarında Yabancı Seyyahlara Göre Uşak", *CIEPO*, 6. Ara Dönem, Uşak 2011, s. 711-716.

⁵⁹ Bkz. "Uşak", *YU*, c. 10, s. 7473.

⁶⁰ B. Çakmak, *agt.*, s. 200-201.

⁶¹ B. Çakmak, *agt.*, s. 201; İ. Atalay, *agm.*, s. 13.

⁶² Bkz. "Uşak", *YU*, c. 10, s. 7473; Bkz. "Uşak", *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, c. 31, İstanbul 1994, s. 36; İ. Atalay, *agm.*, s. 13; Bkz. "Uşak", *BA*, c. 1, s. 5637;

⁶³ B. Çakmak, *agt.*, s. 218.

⁶⁴ Bkz. "Uşak", *YU*, c. 10, s. 7488; İ. Atalay, *agm.*, s. 13.

ve deri elde edilmektedir⁶⁵. Sayısı zamanla artış göstermekte olan tiftik keçisi de özellikle yün yetiştirmek amacıyla yetiştirilen diğer bir türdür. Yün ve derinin ahali tarafından kendi ihtiyaçlar için kullanıldığı, ihtiyaç fazlası olan kısmının da önemli bir ticaret metasını teşkil ettiği bilinmektedir⁶⁶. 1904 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesinde Uşak kazasında 60.000 kıyye yün ve 10.000 kıyye tereyağı elde edildiği ve aynı dönemde yöre de arıcılıkta yapıldığı bal ve balmumu üretimi olduğu kaydedilmiştir. 1907 Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesinde 46.890 baş koyun, 78.094 kıl keçisi ve 2.269 baş tiftik keçisi olduğu bilgisi bulunmaktadır⁶⁷. Yöre de kümes hayvancılığının da yapıldığı bilinmektedir⁶⁸.

Büyükbaş hayvanlar da etinden, derisinden, gücünden, zirai üretim ve taşımacılıkta kullanılması bakımından önem arz etmektedir. At, beygir, katır, deve gibi hayvanlar kısa ve uzun mesafede nakliye için kullanılan hayvanları oluşturmaktadır. Karasığır ineği, öküz, manda ve dana ziraatte kullanılmaktadır⁶⁹. Şeker pancarı üretimine bağlı olarak sığır besiciliği de yapılmaktadır⁷⁰. Büyükbaş hayvanlarda et ve süt bakımından verimlilik düşük düzeydedir⁷¹.

1.1.1.3.3. Dokumacılık Faaliyetleri

Batı Anadolu'da 19. yüzyıl öncesinde de iktisadi faaliyet sektörü olan halı ve kilim dokumacılığı genel olarak Uşak, Gördes ve Kula çevresinde yapılmaktadır. Hayvancılıktan elde edilen yan ürünler direkt ya da dolaylı olarak diğer üretim faaliyetlerini de şekillendirmiştir. Yün, hammadde niteliği taşımasıyla halıcılık sektörünün hammaddesini oluşturmuştur⁷². Boya olarak da tabiattan elde edilen kök, kabuk, çiçek gibi doğal maddeler kullanılmıştır⁷³.

Dokumacılık halkın en önemli uğraşısı ve geçim kaynağı olmuştur. Bu sanat, el sanatı olduğu gibi ev sanatı olarak da adlandırılmıştır. Çünkü elde dokunan halı ve kilimler, evlerin uygun yerlerinde kurulu tezgahlarda üretilmektedir. Uşak evlerinin zemin katlarında bulunan tabanı kayrak taşı döşemeli hayatlar ve geniş tutulan sofalar, çözümlü işleri ve halı tezgahları

⁶⁵ Bkz. "Uşak", BA, c. 1, s. 5637; Bkz., "Uşak", *Temel Britannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi*, c. 18, s. 222.

⁶⁶ B. Çakmak, *agt.*, s. 219.

⁶⁷ Bkz. "Uşak", YU, c. 10, s. 7474.

⁶⁸ B. Çakmak, *agt.*, s. 222.

⁶⁹ B. Çakmak, *agt.*, s. 220.

⁷⁰ Bkz. "Uşak", YU, c. 10, s. 7492; Bkz. "Uşak", *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, c. 31, s. 36.

⁷¹ B. Çakmak, *agt.*, s. 221.

⁷² B. Çakmak, *agt.*, s. 117.

⁷³ Bkz. "Uşak", YU, c. 10, s. 7492.

için uygun mekanlar halinde düzenlenmiştir. Oldukça geniş ve bahçe yönünde açılan pencerelerden bol ışık alan bu mekanlara bir, hatta birden fazla halı tezgahı yerleştirmek mümkündür⁷⁴. “Putting out” ya da parça başına iş götürme adı verilen ticaret sermayesinin üretime hakim olduğu halı ve kilim dokumacılığı sistemi içinde, tüccarlar üretilmesini istediği ürün için gerekli olan ham madde ile parça başına belirlenen imalat ücretlerini bir aracıya verir, o da bunları evlerde çalışan kişilere dağıtır, üretim tamamlandıktan sonra da bunları toplar ve topladığı malları tüccara teslim eder ve bu şekilde halı ve kilim üretimi sağlanmış olur⁷⁵.

Uşak halıları en parlak dönemini 16. ve 17. yüzyılda yaşamıştır. Klasik örneklerini oluşturan beyaz zemin üzerine madalyon ve yıldız motifi, bu dönemde ortaya çıkmıştır. Teknik yönden yüksek havlı ve çift ilmekli olmaları, dokumada ise Gördes (Türk) düğümünü tercih etmeleri, sürekliliği olan desen ve motiflerle yapılması bu halıların başlıca özelliklerini oluşturmuştur⁷⁶. Bu halılar dokuma özellikleri ve desenleri ile Alman ve İtalyan ressamlar Lotto ve Holbein’in tablolarına kadar girmiştir ve üst sınıflar tarafından saraylar, dini yapılar ve malikanelerin tefrişinde kullanılmıştır⁷⁷. Bu dönemde asil aileler, üzerlerinde kendi armaları işlenmiş Uşak halılarını sipariş vermişlerdir⁷⁸.

Demiryolu ulaşımının yaygınlaşmasından önceki dönemlerde hayvan gücünden yararlanılarak yük hayvanlarının sırtında taşınan halı ve kilimler önce İzmir Limanına götürülmüş buradan da Avrupa’ya ihraç edilmiştir. Daha sonraki dönemde Uşak’a on iki saat mesafede bulunan Alaşehir istasyonuna yine yük hayvanları ile götürülen ürünler buradan yük trenlerine yüklenip İzmir’e taşınmış ve Avrupa’ya ihraç edilmiştir. İzmir Limanı vasıtasıyla Avrupa’ya sevk edilen halılar Avrupa’da “İzmir Halısı” diye meşhur olmuştur⁷⁹. Charles Texier bununla ilgili “İzmir Halısı” adının verilmesindeki yanlışlığı dile getirmiş ve İzmir’de bu halıların kesinlikle üretilmediğini, onların Avrupa’da “Acem Halısı” dedikleri ufak boylardaki namaz seccadeleri olan diğer bir tür olduğunu belirtmiştir⁸⁰. 18. ve 19. yüzyılda halılar, camilere serilmek ve ihraç edilmek için dokunmuştur. Camiler için yan yana mihrap desenlerinin kullanıldığı saf adı verilen büyük halılar da üretilmiştir⁸¹.

⁷⁴ Y. Sayan, *age.*, s. 13.

⁷⁵ M. Özdeğer, *agm.*, s. 257.

⁷⁶ Y. Sayan, *age.*, s. 13; B. Çakmak, *agt.*, s.79; “Uşak”, *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, c. 23, İstanbul 1986, s. 11971.

⁷⁷ B. Çakmak, *agt.*, s. 78.

⁷⁸ Mehmet Emin Şen “19. Yüzyılda Uşak Halkının Halı ve Kilim Üretimine Teşvik Edilmesi İle İlgili Osmanlı Politikaları”, *CIEPO*, 6. Ara Dönem, Uşak 2011, s. 1117.

⁷⁹ B. Çakmak, *agt.*, s. 78; M. Tuncel, “Uşak” *TDVİA*, c. 42, s. 224-225.

⁸⁰ Ch. Texier, *age.*, s. 366.

⁸¹ Y. Sayan, *age.*, s. 13; “Uşak”, *YU*, c. 10, s. 7492, *AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, c. 31, s. 37.

18. yüzyılın ikinci yarısında başlayan fabrikasyona geçiş ve pazara açılma sürecinde halı üretiminde büyük bir artış görülmüştür. 19. yüzyıla birlikte Avrupa pazarının denetimi altına giren Uşak halıları, üretimde zirve noktasına ulaşmıştır. Halının ham maddesi olan iplik ve boya sanayisinde de büyük gelişmeler yaşanmıştır. Daha önce üst sınıf Avrupalılar tarafından talep edilen halılar sanayileşmenin getirdiği zenginlik sebebiyle orta sınıflarca da tercih edilmeye başlanmıştır. Bu gelişme halıların tüketicinin talep ettiği desen ve kalitede üretilmesine yol açmıştır. Halı üretimi tamamen ticari hale dönüşmüştür. Bunun yanı sıra fabrikada kullanılan üretim tekniğinin özgün örneklerin kullanılmasına elvermemesi ve üretimin Avrupa beğenisine uyacağı düşüncesiyle tüccarların işe müdahale etmesi sonucu, halılar eski karakteristik özelliklerini ve sanatsal değerini yitirmeye başlamış, kaba ve bayağı bir hale gelmiştir⁸².

19. yüzyılın sonlarında Avrupa'ya ihraç edilen halı miktarında büyük artış meydana gelmiştir. 1873'te Anadolu'dan yurt dışına gönderilen halıların üçte ikisi Uşak halısıdır. Aynı yıl Uşak'ta halı üretim miktarı 15.000 iken 1890'larda iki katına, 1900'lerde üç katına çıkmıştır. Halılar 6000 çalışan tarafından 2000 tezgahta imal edilmiştir. H. 1301 (M. 1883) Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesinde şehirde bulunan 650 halı tezgahında bir senede 100.000 arşın halı ve 10.000 arşın kilimin dokunarak İzmir'e gönderildiği belirtilmiştir. H. 1310 (M. 1894) tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'nde Uşak halıcılığının krizinden söz edilmektedir. Hazine-i Evrak'ta bulunan belgelerden, yörede kilimciliğin de çok ileri düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. Temettuat defterlerinden öğrenilen bilgiye göre halının Türkler, kilimin ise gayri müslimler tarafından imal edildiği anlaşılmaktadır⁸³.

Uşak'ta halıcılığın daha da gelişmesi ve il ekonomisinde önemli bir yer tutmaya başlaması, 19. yüzyılın ikinci yarısında, İngilizler'in bu dala el atmasıyla olmuştur. Önceleri halı dokuyanlara iplik ve model vererek halı dokutan İngiliz tüccarları, 1880'lerde Batı Anadolu'da halıcılığı ellerine geçirmişlerdir. 1907'de İngiliz sermayesince kurulan Şark Halı Şirketi kısa bir süre içinde Uşak'ta halı imalatının yaklaşık üçte ikisini himayesi altına almıştır. Halı imalatını hızlandıran şirketin kuruluşundan üç yıl sonra şirkette çalışanların sayısı 15.000'e ulaşmıştır. Bu hızlanmada İzmir'den başlayan İzmir-Afyon demir yolunun 1898'de Uşak'a ulaşması çok etkili olmuştur. Bu dönemde Uşak'tan ihraç edilen halıların %95'i bu şirkette çalışanların imalatıdır. Halı imalatındaki artışa paralel olarak iplik üretiminde de makineleşmeye geçilmiştir. Bu amaçla Milli sermaye tarafından üç iplik

⁸² Y. Sayan, *age.*, s. 13; M. E. Şen *agm.*, s. 1118; M. Tuncel, "Uşak" *TDVİA*, c. 42, s. 224-225; Bkz. "Uşak", *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, c. 23, s. 11971.

⁸³ Y. Sayan, *age.*, s. 14; M. Özdeğer, *agm.*, s. 257; M. Tuncel, "Uşak" *TDVİA*, c. 42, s. 224-225.

fabrikası kurulmuştur. Hükümet bu fabrikalar için yurt dışından getirilen makinelere gümrük muafiyeti tanımıştır. Uşak'ta ipliği elle eğiren üreticiler işlerini kaybetmek korkusuyla fabrikalaşmaya karşı çıkmış ve 1908 Mart'ında ayaklanıp iplik fabrikalarını tahrip etmişlerdir. Bu hareket, tarihte “Tarak İsyanı” olarak adlandırılmıştır. 1913 yılında Şark Halı Şirketi Türkiye’de halı dokutup yurt dışına gönderen tek şirket olmuştur. Şirketin rakipleri tümüyle piyasadan silinmiş, yalnızca Uşak'ta iki iplik atölyesi iflastan kurtulabilmiştir. Onlar da, tüm üretimlerini şirkete satmayı kabul ettikleri için çalışmalarını sürdürebilmişlerdir⁸⁴.

19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarındaki dönemde birçok seyyah Uşak'ı ziyaret etmiş, şehir ile ilgili bilgiler arasında halı üretimi ile ilgili detaylı bilgiler de vermişlerdir. Charles Texier, Uşak'ta halı üretimi için şunları dile getirmiştir; “Üretim araçları son derece basittir. Dikine büyük bir çerçeve, ağaçtan yatay bir kemerle gerilmiş ipi taşır. Aşağısındaki bir silindir, halının dokunan kısmını sarmaya yarar. Kadınlar bu tezgahın önünde diz üstü otururlar. Halının resmi, uzunlamasına iplikler üzerine yün ipliğiyle yapılan halkalı sıra düğümlerden meydana gelir. Sonra atkı ipi geçer, düğümler büyük bir ağaç tarakla sıkıştırılır ve taranır. Bundan sonra tüyler, makasla belli seviyede kesilir. Kadınların renkleri bulmak ve resme göre düğümleri yapmaktaki çabukluklarını görmeden önce, hakkıyla düşünmek mümkün değildir. Bu iş o kadar kolay yapılır ki çok az zamanda işçi yetiştirmek mümkündür. Fakat hemen her zaman işçinin hafızasıyla şekle giren resmin doğruluğu böyle az bir zaman ürünü değildir. Her işçi, alışıldığı üzere yalnız bir resim üzerine çalışır ve bunu tekrarlayarak iplik ve düğümlerin sayısı ile renklerini ezberleyebilir. Yeni bir resim veya sipariş olduğu zaman, resmi tezgah çerçevesinin arkasında bir bez üzerine gererler, işçiler de her rengin yününü hizasına düğümleyerek yaparlar”⁸⁵.

Amerikalı bir rahip olan, Francis Edward Clark'da 1914 yılında Anadolu'yu ziyaret etmek için çıktığı gezi sırasında Uşak'a uğramış ve Uşak hakkında bilgiler vermiştir⁸⁶. Halı hakkında; Bizim Türk halıları olarak adlandırdığımız büyük kaliteli halıların asıl üretim merkezinin Uşak olduğunu halıların büyük çoğunluğunun kişilerin kendi evlerinde üretildiğini ve binlerce kadının ve kızın dokumacı olarak çalıştığını, erkeklerin de yünlerin yıkanması ve boyanmasıyla uğraştıklarını söylemektedir. El yapımı halılardan çok etkilenen Clark, bu güzelliğin nasıl ortaya çıktığını detaylı olarak anlatmıştır. “Bir evin içinde büyük, boş bir oda düşünün. Önümüzde belki de altı metre genişliğinde muazzam bir tezgah bulunuyor. Tezgahın

⁸⁴ Y. Sayan , *age.*, s. 14; M. Tuncel, “Uşak” *TDVİA*, c. 42, s. 224-225; “Uşak”, *YU*, c. 10, s. 7492.

⁸⁵ Ch. Texier, *age.*, s. 365-366; B. İnal, *agm.*, s. 718-719.

⁸⁶ Amerikalı rahip F.E. Clark, Hristiyanlar için kutsal olan toprakların sadece Filistin’de olmadığını ve Küçük Asya olarak adlandırdığı Anadolu topraklarında da kutsal yerlerin bulunduğunu söyleyerek seyahatinin sebebini açıklamıştır; B. İnal, *agm.*, s. 711.

önünde, kafalarının üzerinde asılı duran farklı renklerdeki makaralardan beşer santimetre ip koparıırken, parmakları havada şimşekler misali uçuşan yarım düzüne kadın ve kız çocuğu oturuyor. Bu insanlar inanılmaz derecede hızlı çalışarak küçük iplikleri önlerindeki dişlere düğümlüyor ve bu suretle de yeteneklerini gözler önüne seriyorlar’’⁸⁷.

Dokumacılık ve halılar konusuna değinen birçok seyyaha ilaveten Cochran adındaki seyyah daha önce söz edilmeyen halı yapımında kullanılan yünlerin, civarda yaşayan Türkmen aşiretlerinin besledikleri dağlıç koyunlarından ilkbahar mevsiminde temin edildiğini, alınan bu yünlerin erkekler tarafından yıkandıktan sonra kasabanın yaşlı kadınlarının onları ip haline getirdiğini belirtmektedir⁸⁸.

Seyahatnamelerde verilen bilgiler Uşak’ı ziyaret eden seyyahların, Uşak ile ilgili bilgiler vermesinin yanı sıra halı ve kilim hakkında ayrıntılı bilgiler vermesi bakımından önemli bir yere sahiptir.

1.1.1.4. Ulaşım ve Haberleşme

Ulaşım imkanları bakımından oldukça elverişli bir konuma sahip olan Uşak, birçok yönden gelen yolların kesiştiği, ulaşılması kolay bir mevkide olduğundan önemli bir iskan mahallidir⁸⁹. Lidyalıların Efes şehrinden başlayıp Sus şehrine kadar devam eden Kral yolunu yapmaları ve bu yolun Uşak sınırları içerisinde geçmesi, şehrin stratejik önemini artırarak önemli bir ulaşım merkezi olmasını sağlamıştır⁹⁰.

Engabeli bir araziye sahip olan Batı Anadolu’daki nehirler üzerinde yeterince köprülerin bulunmaması, olanlarında sel baskınlarında yıkılması gibi sebepler bölgede taşımacılığın tekerlekli arabalarla yapılmasını engelleyen önemli bir unsurdur. Bu sebeple demiryolu yapılmasından önce deve kervanları ile nakliyat gerçekleştirilmiştir⁹¹. Evliya Çelebi, Uşak ulaşımı hakkında; “Küçük bir şehir olmasına rağmen gayet mamur görünür ve Anadolu eyaletinin deve ve araba işler güya iskelesidir” şeklinde bahsetmiştir⁹². 16. yüzyıldan itibaren dünyaca ünlü olan Uşak halı ve kilimleri at ve develere yüklenerek Avrupa’ya ihraç edilmek üzere İzmir Limanı’na getirilmiştir⁹³. 17. yüzyıl başlarından itibaren İzmir’in Anadolu yarımadasında bir dış ticaret ve ihracat merkezi olmasından sonra, Anadolu’nun

⁸⁷ B. İnal, *agm.*, s. 711.

⁸⁸ B. İnal, *agm.*, s. 717.

⁸⁹ E. Solak, *agm.*, s. 867; M. Tuncel, “Uşak” *TDVİA*, c. 42, s. 224.

⁹⁰ E. Solak, *agm.*, s. 868; Uşak Valiliği, *age.*, s. 3; M. Tuncel, “Uşak” *TDVİA*, c. 42, s. 224.

⁹¹ Sadiye Tutsak, “Batı Anadolu’nun Ulaşım Meselelerinde Uşak-İzmir Yolu Yapım Çalışmaları”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı XXIX, Uşak 2014, s. 303-304.

⁹² M. Tuncel, “Uşak” *TDVİA*, c. 42, s. 224.

⁹³ S. Tutsak, *agm.*, s. 304.

doğu-batı istikametinde yeni bir ticari hareket başlamıştır. Önceden Ankara üzerinden Bursa'ya yönelen ticaret, şimdi Afyon ve Uşak üzerinden İzmir'e yönelmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda Avrupalı seyyahlar İzmir'den İran'a giderken bu yolu kullanmışlardır⁹⁴.

Osmanlı Devleti maliyet açısından en uygun şekilde yol çalışmaları yapmak için yetkili kişileri bilgilendirdikten sonra Afyon-Uşak arasına yapılmasına karar verilen şose yolu 1852 yılında tamamlanmıştır⁹⁵. Ulaşım ile ilgili 19. yüzyıla evrensel olarak damga vuran en önemli olaylardan biri demiryolları olmuştur⁹⁶. Dünyanın gelişmiş ülkeleri 19. yüzyılda demiryolunu kullanmaya başlarken, Osmanlı Devleti dönemin bu en önemli ulaşım aracı ile 19. yüzyılın ikinci yarısında tanışmıştır⁹⁷. Tarihte pek az şey demiryolu kadar tarihin akışını hızlandırmıştır. Zamanı hızlandıran, mesafeleri kısaltan, iktisadi ağları sıkılaştırarak mal ve para dolaşımını çoğaltan demiryolu ulaşımı üretim biçimlerini değiştirmiş, kültürel karşılaşmaları ve siyasal değişimleri tetiklemiştir⁹⁸. Osmanlı Devleti ekonomik ve teknik imkansızlıklar yüzünden demiryollarının yapımı ve işletmesini yabancıların ekonomik ve siyasi çıkarlarına bağlı olarak sürdürmüştür. Anadolu'da, Balkanlardaki gibi tarımsal potansiyeli değerlendirme amaçlı yapılan ilk demiryolu, İngilizlere verilen imtiyazla 1856-1857 yılında yaptırılan İzmir-Aydın demiryolu hattıdır. Bunu 1863-1864 yılında yapımına başlanan ve üç yıl içinde tamamlanan İzmir-Kasaba hattı izlemiştir⁹⁹.

1889 yılında Aydın demiryolu, İngiliz girişimciler tarafından bu tarihte Afyon'a bağlı ilçe olan Çivril'e kadar uzatılmıştır. Fransız Vital Cuinet'te Çivril'den 1890 yılında Aydın demiryolunun vardığı en son nokta olarak söz etmiş, Çivril-Uşak arasındaki yolun kervanlarla aşılp istasyona varıldığını ve tüccarları ya İzmir'e gönderecekleri malları yüklediklerini ya da Uşak'a götürecekleri malları indirip geri döndükleri yer olarak bahsetmiştir¹⁰⁰. Bu hattın kaza merkezine 77 km. uzaklıktaki Çivril'e kadar uzatılmasıyla Uşak-Çivril arasındaki yol işlerlik kazanmıştır¹⁰¹.

Avrupa'nın Uşak halısına olan talebini karşılamak için demiryollarının Uşak'a gelişi ile birlikte ip yapımında ve halı imalatında kullanılan makinelerin Uşak'a nakledilmesi imkanı

⁹⁴ Tuncer Baykara, "Uşak Çevresinin XIX. Yüzyıl Ortalarındaki Yol Düzeni", *CIEPO*, 6. Ara Dönem, Uşak 2011, s. 230-231; S. Tutsak, *agm.*, s. 307.

⁹⁵ S. Tutsak, *agm.*, s. 308-311.

⁹⁶ Mustafa Göleç "19. Yüzyıl Sonu ile 20.Yüzyıl Başında Osmanlı Coğrafyasında Demiryolculuk ve Arkeoloji", *CIEPO*, 6.Ara Dönem, Uşak 2011, s. 653.

⁹⁷ Emine Kısıklı, "Milli Mücadele Döneminde Demiryolları", *CIEPO*, 6.Ara Dönem, Uşak 2011, s. 807.

⁹⁸ M. Göleç, *agm.*, s. 653.

⁹⁹ Emine Kısıklı, *agm.*, s. 812; Mehmet Karayaman, "Uşak'a Demiryolunun Gelişi ve Sonuçları", *CIEPO*, 6.Ara Dönem, Uşak 2011, s. 763.

¹⁰⁰ B. İnal, *agm.*, s. 726-727.

¹⁰¹ M. Karayaman, *agm.*, s. 776; Sadiye Tutsak, "Osmanlı Devletinin Son Devirlerinde Uşak Kazası", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2015, s. 179; Bkz. "Uşak", *YU*, c. 10, s. 7477.

doğmuştur. Çünkü; o tarihe kadar Avrupa'dan İzmir'e kadar deniz yoluyla getirilen makine, alet ve edavatın karayolu ile Uşak'a ulaştırılması mümkün olmamıştır¹⁰².

H. 1310 (M. 1892-1893) ve H. 1316 (M. 1898-1899) tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi'nde Uşak'ın ulaşım imkanları ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Uşak'ın Kütahya Sancağına bağlı bir kaza olduğu belirtilmiştir. Buna ek olarak kuzeyinde Gediz kazası, doğusunda Karahisar Sancağı, batısında ve güneyinde Aydın Vilayeti ile çevrilidir. Kasaba'nın yürüyerek Kütahya'ya 24, Bursa'ya 54 saat mesafe de olduğu, etrafının da dağ ve bahçelerle çevrili olduğu bilgisi bulunmaktadır. Uşak'ın Gediz ilçesinden geçmek üzere Kütahya'ya bir şose ile bağlanmıştır. Uşak kasabasının başlıca iskelesi İzmir'dir. İzmir-Turgutlu demiryolu hattının Alaşehir istasyonu Uşak'a 12 saat mesafede yer almaktadır¹⁰³.

Bir süre sonra İzmir-Kasaba (İzmir-Turgutlu) hattının Alaşehir üzerinden Uşak'a ve Afyonkarahisar'a uzatılması gündeme gelmiştir. Siyasi sebeplerden dolayı İzmir-Kasaba hattının işletilmesi ve hattın uzatılması imtiyazını Fransızlara vermiştir. Hattın yapım imtiyazı 1894 yılında Osmanlı Anonim Şirketine devredilmiş ve hattın inşasına 1895 yılında başlanmıştır. İki yıl süren inşa süreci sonunda 1897 yılında Alaşehir-Uşak ve Uşak-Afyonkarahisar hattının inşası tamamlanmıştır¹⁰⁴. Afyonkarahisar'a kadar uzanan, İzmir Uşak demiryolu Konya ve Ankara hatlarıyla birleştirilmiş, böylece Uşak kasabası birçok belde ve kasaba ile irtibatlı hale gelmiştir¹⁰⁵. Demiryolunun Alaşehir'e gelmesinden Uşak şehri önemli ölçüde etkilenmiştir. Uşak'ın doğal çıkış noktası olan İzmir'e gidecek mallar, önce Uşak'a 12 saat mesafede olan Alaşehir'e taşınmış, buradan da demiryolu ile İzmir'e ulaştırılmıştır¹⁰⁶. Böylece Uşak'ın İzmir ile doğrudan bağlantısı ancak, 19. yüzyılın sonunda gerçekleştirilmiştir¹⁰⁷.

İzmir-Uşak arasında inşası tamamlanmış olan tren yolunun ticari malların taşınmasında büyük ölçüde ihtiyacı karşılamasından dolayı olsa gerek, şose yol yapımına lüzum görülmemiştir. Uşak'ın resmi işler dışında pek Kütahya ile bağlantısının olmaması, eskiden beri sıkıntılı olan şose yollarını inşa etme ihtiyacını doğurmamıştır¹⁰⁸.

¹⁰² M. Karayaman, *agm.*, s. 778.

¹⁰³ H. Tümer, *age.*, s. 32; E. Solak, *agm.*, s. 868.

¹⁰⁴ M. Karayaman, *agm.*, s. 763; Sadiye Tutsak, *agm.*, s. 179.

¹⁰⁵ E. Solak, *agm.*, s. 868.

¹⁰⁶ M. Karayaman, *agm.*, s. 776.

¹⁰⁷ Bkz. "Uşak", *YU*, c. 10, s. 7475.

¹⁰⁸ S. Tutsak, *agm.*, s. 318.

1.2 Ulubey İlçesi Hakkında

1.2.1. İlçenin Coğrafi Konumu

Ulubey İlçesi, Ege Bölgesinin İç-Batı Anadolu bölümünde Uşak İli sınırları içinde yer almaktadır¹⁰⁹. Uşak İl merkezinin 30 km. güneyinde yer alan Ulubey ilçesinin yüz ölçümü 798 km olup, kuzeyde Uşak İl merkezi ile doğuda Karahallı, batıda Eşme, güneyde Denizli İlının Çal ve Güney ilçeleri ile çevrelenmektedir¹¹⁰.

Yerleşim yeri olarak Ulubey'in ilk kurulduğu alanın, ilçe merkezinin 4 km. kadar doğusunda bulunan "Eşşek Deresi" günümüzde de "Karaköy Yıkığı" olarak bilinen, halk arasında Karin / Garin diye adlandırılan "Karain Mevkii" olduğu kabul edilmektedir¹¹¹.

İlçe, Ege bölgesinde görülen Akdeniz iklimiyle, İç Anadolu bölgesinin iç kesimlerinde görülen Karasal iklim arasında ılıman bir geçiş iklimine sahiptir. Kışları Karasal iklim kadar soğuk değil, Akdeniz iklimi kadar da ılık değildir. İlçenin Uşak ve diğer ilçelere göre ortalama sıcaklığı daha yüksektir. Nedeni ise yükselti olarak deniz seviyesine daha yakın olması gösterilebilir. Engembeli bir araziye sahip olan ilçede, düzlükler az yer kaplar.

Önemli akarsuları arasında Banaz ve Yavu Çayı bulunmaktadır¹¹². Kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda akan bu çaylar Ulubey'in güneydoğusunda birleşerek, Banaz Çayı adıyla akışına devam eder. Bu akarsu üzerinde kurulan Adıgüzel Barajı'nın bir bölümü, Ulubey ilçe sınırları içinde kalmaktadır. Ulubey, Banaz Çayı ve ona katılan kollarının yarmış olduğu plato görünümündedir¹¹³.

Ulubey'in kuzey doğusundan başlayarak güneydoğu istikametinde yer alan kanyon, on milyon senede oluşmuş jeolojik bir yapıdır. 75 km. uzunluğu ile Amerika Birleşik Devletlerinde bulunan Colorado kanyonundan sonra dünyanın ikinci büyük kanyonu olma

¹⁰⁹ Adil Karaman, *agm.*, s. 687.

¹¹⁰ Tuncer Yüksel, "Ulubey İlçesinin Şehirsel Gelişimi ve Başlıca Sorunları", *21.Yüzyıl Eşiğinde Uşak Sempozyumu Kitabı* (25-27 Ekim 2001), c. II, İstanbul 2001, s. 717.

¹¹¹ Adil Karaman, *agm.*, s. 681-686; Kasım İnce, "Uşak Ulubey'deki Osmanlı Dönemi Mimarisine Dair", *Turkish Studies*, Ankara 2014, s. 669.

¹¹² İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü 18.11.2008 tarihli 4348 sayılı rapor.

¹¹³ T. Yüksel, *agm.*, s. 717.

özelliğine sahiptir. Esas olarak Akdeniz Flora alanına giren sahada, Turan-Ön Asya step florasına ait türler yanında, Ege ve İç Anadolu Bölgesi'nin bitkilerinin mozaikleştiği bir bölgedir¹¹⁴. Bitki örtüsü olarak, Akdeniz'e özgü olan maki, yer yer kızılçam, meşe ve ardıçlardan oluşan ormanlar ile karasal iklimin bitki örtüsü olan bozkır görülür¹¹⁵.

İlçe topraklarının yüzde 44'ü tarım arazisi, yüzde 8'i çayır ve mera arazisi, yüzde 28'i ormanlık fundalık arazisi, yüzde 20'si ise kayalık ve tarım dışı kullanılmayan araziye oluşturmaktadır¹¹⁶.

1.2.2. İlçenin Tarihçesi

Ege kıyılarını İç Anadolu'ya bağlayan İç-Batı Anadolu eşiğinde, önemli yol güzergahında yer alan ilçe, değişik uygarlıklara köprü olmuş, ticari ve askeri amaçlarla iskan edilmiştir¹¹⁷. Altı bin yıllık mazisi olan, tarihi "Kral yolu" üzerinde bulunan Ulubey eski çağlardan beri önemli bir yerleşim birimidir¹¹⁸.

Medeniyetlerin beşiği ve kültürel zenginliğin mozaïği olan ilçe tarih boyunca; Hitit, Frigya, Lidya, Persler, Bergama Krallığı, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Devleti gibi çeşitli medeniyetleri bünyesinde barındırarak, geçmişten geleceğe ışık tutan bir kültür birikimine sahiptir¹¹⁹. İlçede bu yerleşmelere ait izlerin büyük bölümü ortadan kalkmış durumdadır. Ancak, ilçe merkezinin 1.5 km. güney doğusundaki Saka Mezarlığı, güneydeki Çaldere ve Pınardere vadileri içindeki Büyük Hisar ve Küçük Hisar kaleleri, 10 km. güneybatıda yer alan Sülümenli Kalesi (Blaundus) kalıntıları ile bu yöreden çıkartılan seramikler, madeni eşyalar ve diğer bulgular yöredeki yerleşme tarihinin M.Ö 4.000 yılına kadar uzandığını göstermektedir¹²⁰.

İlk Tunç Çağı'nda, yöredeki mevcut yerleşim Anadolu'ya hakim olan Hititlerin bölgede egemenlik kurmasını önlemiştir¹²¹. M.Ö 2500 yıllarında Luvi istilasına uğrayan yöre Hitit krallığının dağılmasından sonra M.Ö 1. binde balkanlar üzerinden Anadolu'ya gelen Friglerin egemenliğine girmiştir. M.Ö 7. ve 6. yüzyıllarda Lidyalılar ve Frigyalılar arasında

¹¹⁴ Bekir Semerci, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Ulubey Tarihi*, İzmir, 2013 s. 32-33.

¹¹⁵ İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü 18.11.2008 tarihli 4348 sayılı rapor.

¹¹⁶ İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü 18.11.2008 tarihli 4348 sayılı rapor.

¹¹⁷ A. Karaman, *agm.*, s. 681.

¹¹⁸ T. Yüksel, *agm.*, s. 717-719.

¹¹⁹ K. İnce, *agm.*, s. 668-669; B. Semerci, *agm.*, s. 843.

¹²⁰ T. Yüksel, *agm.*, s. 717-719.

¹²¹ H. Tümer, *age.*, s. 7.

kalmıştır. Anadolu'ya Kafkaslardan gelen Kimmerlerin uzun süreli saldırıları sonunda Frigyalılar yıkılmıştır¹²². Lidyalıların kara ticaretini geliştirmek amacıyla yaptıkları Kral Yolu, sayesinde Ulubey'in önemi artmıştır¹²³. Kimmerler Lidyalıları da mağlup etmiş Uşak ve çevresini yağmalayarak Lidya Krallığının başkenti Salihli'ye kadar ilerlemişlerdir¹²⁴.

Bölge, M.Ö 6. yüzyılda Anadolu'ya Perslerin hakim olmasıyla Pers İmparatorluğu'nun egemenliğine, Makedonya Kralı Büyük İskender'in Persleri yıkmasıyla önce Makedonya İmparatorluğu'nun daha sonra da Bergama Krallığı'nın egemenliğine girmiştir¹²⁵. Makedonya'lı Büyük İskender tarafından kurulan, Ulubey'in 10 km kadar güney batısında yer alan Sülümenli (Blaundos) antik kenti, kısa bir süre için de olsa Bergama Krallığına bağlanan askeri bir şehir olmuştur. Kentin yeri ilk kez Hamilton ve Arundell tarafından belirlenmiştir¹²⁶. Charles Texier Küçük Asya adlı eserinde Blaundos şehiriyle ilgili ayrıntı bilgiler vermiş, İngiliz gezgin F.V. Arundell, Blaundos harebelerinin planını ve mimari yapılarının resimlerini yapmıştır¹²⁷.

M.Ö 2. yüzyılda Roma İmparatorluğu, Bergama Krallığıyla birlikte Ulubey'i topraklarına katmıştır. M.S 395 yılında Roma İmparatorluğu ikiye bölününce bütün Anadolu toprakları Doğu Roma (Bizans) topraklarında kalmıştır¹²⁸. Orta Asya ve Türkmenistan'da olan devamlı savaşlar, Türk nüfusunu batıya sevk etmiştir¹²⁹. 1071 tarihli Malazgirt Zaferi sonrasında yöre Selçuklular ve Bizans arasında el değiştirmiştir¹³⁰. İlçeye bağlı İnay Köyü'nde Roma-Bizans dönemine ait Nais adlı yerleşim yeri bulunmaktadır¹³¹. 1176 yılında Uşak'ın güneyinde yapılan Miryakefelon (Kumdanlı) savaşı sonunda bölge Selçuklulara geçmiştir¹³².

¹²² A. Karaman, *agm.*, s. 682.

¹²³ İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü 18.11.2008 tarihli 4348 sayılı rapor.

¹²⁴ A. Karaman, *agm.*, s. 682.

¹²⁵ A. Karaman, *agm.*, s. 682.

¹²⁶ Turan Akkoyun "Ulubey Tarihinden", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi*, Eylül 1998, s. 1; T. Yüksel, *agm.*, s. 719; B. Semerci, *age.*, s. 34.

¹²⁷ Ch. Texier, *age.*, s. 95-96; Charles Texier Küçük Asya adlı eserinde Blaundos şehiriyle ilgili şunları gözlemlemiştir; "Şehir iki derin yarın sardığı bir tepe üzerine kurulmuştur. Kapısı bir tür yarım ada denilebilen ve altmış adım yüksekliğinde olan bir boğazın üzerindedir. Vadinin yamaçları çok sayıda mezarla delinmiştir. Bunların bazılarında resim ve nakış izleri vardır. Tiyatrosu tepenin eteğine yapılmıştır. Sahne yıkılmıştır. Fakat oturulacak yerlerin büyük bir çoğunluğu hala sağlamdır. Kapıyı koruyan dört köşe iki kule muhafaza edilmiştir. Taşlarda dor tarzında süslemeler vardır. Bu sistem Yunan tarzına uygun değildir. Buradaki binaların yıkıntıları çoktur ve dikkat çekicidir. Üç tane tapınak enkazı bulunmaktadır. Bkz. Ch. Texier, *age.*, s. 95-96; İngiliz gezgin F.V. Arundell Blaundos harebelerinin planını ve mimari yapılarının resimlerini yapmıştır. Çizdiği planı ensiz bir gitar türüne veya Türk musiki aletine benzettir. Buradaki eski eserleri de inceleyen yazar, mağara duvar resimlerinin hep aynı konuda olduğunu görür. Hatasız çizilmiş kırmızı keklük ve canlı renkli çiçek resimleri duvarda görülmektedir.

¹²⁸ A. Karaman, *agm.*, s. 683.

¹²⁹ B. Semerci, *age.*, s. 2.

¹³⁰ A. Karaman, *agm.*, s. 683.

¹³¹ İ. Kurucu, *age.*, s. 4.

¹³² A. Karaman, *agm.*, s. 683.

Bölge, Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamasıyla, önce Karesioğullarının daha sonra da Germiyanogullarının yönetimi altına girmiştir¹³³. Germiyanogulları bölgede egemenliklerini uzun süre devam ettirmişlerdir. Yıldırım Beyazıt'ın Germiyan Bey'in kızı ile evlenmesiyle Germiyanoglu Beyliği'nin bir kısmı çeyiz olarak Osmanlılara katılmıştır. 1391 yılında Yıldırım Beyazıt bölgenin tamamını Osmanlı Devleti toprakları içine almıştır. 1402'de Ankara Savaşı'nda Timur'un Osmanlı Devleti'ni yenmesiyle savaşı kaybeden Osmanlı Devleti fetret devrine girmiştir. Bu dönemde beylikler yeniden kurulmuştur. Bölge bir süre Karamanogullarının elinde kaldıktan sonra 1414 yılında Germiyanogulları beyliği bölgeyi yeniden ele geçirmiştir. II. Murat döneminde 1429 yılında Yakup Bey'in vefatıyla, vasiyeti gereği, Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır¹³⁴.

Osmanlı Devleti salnamelerinde ve seyahatnamelerde bulunan Ulubey'e ilişkin ilk kayıtlarda, Uşak'a yakınlığı sebebiyle “Uşak Mülhakatı” olduğu belirtilmekte ve Uşak ile birlikte anılmaktadır¹³⁵.

1530 tarihli Osmanlı arşivinde Ulubey'in ilk isminin küçük anlamına gelen “Kiçi-Göbek” karye-köy, Sultan Selim han döneminde Kütahya Livasının Uşak kazası'na bağlı “Ulu-Göbek” köyü, 1896 tarihli Hüdavendigâr Eyaleti Salnamesinde Uşak Kazası'na bağlı “Göbek Nahiyesi” H. 1320 tarihli Atık tapu ve nüfus kayıtları ile vefat vukuat defterlerinde ise “Göbek” adı yer alır. “Göbek” adının verilme sebebi; İç-Batı Anadolu'da çok geniş bir alanın merkezi ve pazar yeri olması gösterilmektedir¹³⁶.

Daha sonraki kayıtlarda ise “Ulubey” adı kullanılmıştır. Bu ismin benimsenme sebebi; ise 18. yüzyılda Curaogullarının hüküm sürdüğü dönemde Curaogullarından küçük kardeş, Sevindikler köyünde oturmaktadır ve ağabeyi ziyarete Ulubey'e gelirken: “Uluğ Bey'e gidiyorum.” denilmesi ve bunun zamanla halk arasında yaygınlaşması sebep olmuştur¹³⁷.

Ulubey, 29 Ağustos 1920 tarihinde Yunan işgaline uğrar. Yunanlılar tarafından yakılan Ulubey, 2 Eylül 1920 tarihinde işgalden kurtarılmıştır. Cumhuriyet döneminde, 20 Nisan 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile yapılan idari düzenlemede Kütahya vilayetinin bir kazası olarak kalmış ve Uşak kazasına bağlanmıştır. 15 Temmuz 1953 tarihinde Uşak'ın il olmasıyla burası da ilçe olmuştur¹³⁸.

¹³³ İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü 18.11.2008 tarihli 4348 sayılı rapor.

¹³⁴ A. Karaman, *agm.*, s. 684-685; Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

¹³⁵ A. Karaman, *agm.*, s. 684-685.

¹³⁶ A. Karaman, *agm.*, s. 687.

¹³⁷ A. Karaman, *agm.*, s. 687; T. Yüksel, *agm.*, s. 720; K. İnce, *agm.*, s. 669; B. Semerci, *agm.*, s. 844.

¹³⁸ A. Karaman, *agm.*, s. 686; K. İnce, *agm.*, s. 669; B. Semerci, *age.*, s. 3; Bkz. “Uşak”, BA, c. 1, s. 5610; İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü 18.11.2008 tarihli 4348 sayılı rapor.

1.2.3. İlçenin Ticari Hayatı

19. yüzyılda siyasi bakımdan sakin bir dönem geçiren ilçe, Uşak'la birlikte canlı bir ticaret merkezi haline gelmiştir. Uşak ve bölgesinde yapılan halı-kilimler İzmir yoluyla İngiltere ve Fransa'ya ulaşmıştır. Ulubey'e 6 km. uzakta İstasyon mevkiinden geçen Alaşehir-Afyon demiryolunun 1869 yılında tamamlanmasıyla İzmir- Uşak arası ulaşım kolaylaşmış ve ticari hayat daha da gelişmiştir¹³⁹.

1894 yılı salnamesine göre Ulubey'de toplamda 175 dükkan bulunması buranın ticari anlamda hareketli bir yer olduğunu göstermektedir. Ulubey'in ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalıdır. Halkın çoğu çiftçilikle uğraşır. Buğday, arpa, mısır, nohut, mercimek, haşhaş, tütün, baklagiller ve kendi ihtiyacını karşılayacak kadar meyve-sebze yetiştirilir¹⁴⁰. Ancak ilçede doğal çevre özelliklerinden kaynaklanan ve tarımı olumsuz yönde etkileyen önemli birtakım sorunlar bulunmaktadır. Bölgede kuraklık yaşanması en büyük sorundur bu yüzden tarım arazilerinin sadece %1.63'ünde sulu tarım yapılmaktadır. Uşak deri sanayisinin atıklarını boşalttığı Yavu Çayı, Uşak il merkezinden başlayarak Adıgüzel Barajı'na kadar çevreyi olumsuz etkilemektedir. Diğer sorun ise topografik yapıdan dolayı tarım alanları azdır ve tarım alanlarının yanlış işlenişi ve aşırı otlatma sonucu eğimli arazilerde doğal bitki örtüsünün tahrip edilmesiyle toprak erozyonunun oluşmasıdır. Hasat sonunda anız yakma gibi alışkanlıklar da tarımı olumsuz yönde etkilemektedir¹⁴¹.

Yörede hayvancılık tarımın ayrılmaz bir parçası olup çiftçinin önemli gelir kaynaklarından. Son yıllarda hayvancılık faaliyetlerinde de önemli gelişmeler sağlanmıştır. Özellikle büyükbaş hayvancılıkta ve küçükbaşta ahır hayvancılığına doğru geçiş dikkati çekmektedir. Aynı gelişme kümes hayvancılığında da görülmektedir. Modern kümeslerde, kafes sistemi ile ticari amaçlı, yumurta ve et tavukçuluğu giderek yaygınlaşmaktadır. Bunun

¹³⁹ A. Karaman, *agm.*, s. 686; İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü 18.11.2008 tarihli 4348 sayılı rapor.

¹⁴⁰ Uşak Kanyonları Uşak deri sanayii kimyasal atıkları kirletmeden önceki devirlerde bahçeleri ve yazlık evleriyle ünlü, sarı ayvası, narı, cevizi, yerli şeftalisi ve kabağı meşhur bir yer olduğu ve o zamanlar Ulubey derelerinde yetişen sebze ve meyveler bahçıvanlarca (satıcı) Karahallı ve Eşme ilçelerine satılacak kadar çok olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Bkz. B. Semerci, *age.*, s. 34.

¹⁴¹ T. Yüksel, *agm.*, s. 723-724; Bekir Semerci, "Hüdavendigar (Bursa) Vilayeti Salnamelerinde Göbek (Ulubey Nahiyesi)", *II. Uşak Sempozyumu (13-15 Ekim 2011)*, c. II, Uşak 2012, s. 843; Bkz., "Ulubey", *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, c. 23, s. 11969; Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

yanısıra modern ahırlarda besin değeri yüksek yapay yemlerle, iyi cins hayvan yetiştirme çalışmaları büyük ölçüde benimsenmiş durumdadır¹⁴².

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Uşak'ta bulunan 13 sermaye şirketinden 2 sinin Ulubey'de kurulması, Ulubey'in diğer ilçelere göre ticari hareketliliğinin fazla olduğunu kanıttır. 1924 yılında kurulan bu iki şirket Ulubey Ticaret Anonim Şirketi - Pamukçu ve Kunduracı şirketleridir. 1907-1908 tarihli Hüdavendigâr Vilayeti salnamesinde Ulubey'in ticari ve sosyo-ekonomik hayatıyla ilgili; Uşak'ta üretilen 75.000 kilo buğdayın 25.000 kilosunun Göbek nahiyesinde üretildiği ve İzmir piyasasında bu buğday yüksek kaliteli olduğu için en yüksek fiyata satıldığı buna ek olarak verimli arazisinde her nevi hububat (tahıl), pamuk, afyon, palamut, ve mazı yetiştigi dere ve kanyonlarında ise dut, ayva, nar, ceviz, erik, yerli şeftali ve üzüm yetiştigi yazmaktadır¹⁴³.

Ulubey ilçesinin nüfus kütük defterleri incelendiğinde Cumhuriyet'ten önce ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında kayıtlarda rastlanan meslekler; rençber, aktar, ayakkabıcı, kunduracı, dikici, eskici, müderris, terzi, amele, minareci, semerci, çoban, leblebici, makasçı, hatip, kalaycı, yağcı, demirci, nalbant, muallim-i sıbyan, saraç, berber, kundakçı, bahçıvan, manifaturacı, boscu, boyacı, tellal, saatçi, bakkal, tatlıcı, helvacı, dülgerdir. Sadece 60'a yakın kunduracı ve ayakkabıcının bulunduğu kayıtlarda yer almaktadır. Bu bilgilere bakılarak, o devirde her türlü sosyal ihtiyacı karşılayacak esnaf ve sanatkar Ulubey'de bulunmaktadır¹⁴⁴.

Günümüzde İlçe'de nüfusun azalmasının da etkisiyle; semercilik, kunduracılık, saatçilik, demircilik, nalbantlık, saraçlık, kalaycılık, yağcılık, bahçıvanlık ve leblebicilik kaybolmaya yüz tutmuş meslekler arasına girmiştir¹⁴⁵.

¹⁴² T. Yüksel, *agm.*, s. 723-724; B.Semerci, *agm.*, II. *Uşak Sempozyumu (13-15 Ekim 2011)*, c. II, Uşak 2012, s. 843; Bkz. "Ulubey", *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, c. 23, s. 11969; Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

¹⁴³ B. Semerci, *agm.*, s. 843; B. Semerci, *age*, s. 24. Ulubey Belediyesi'nin düzenlediği ayva yarışmasında, Zulum Ahmet adlı bir bahçıvanın 2 kg. büyüklüğünde ayva yetiştirerek ödül aldığı bilinmektedir. Bkz. B. Semerci, *age*, s. 34.

¹⁴⁴ B. Semerci, *age*, s. 27-28.

¹⁴⁵ B. Semerci, *age*, s. 27-28. Leblebicilik, Semercilik, Kunduracılık, Minarecilik, Kalaycılık, Saatçilik, Saraçlık, Nalbantlık, Demircilik, Aktarlık, Yağcılık, bahçıvanlık, Boyacılık, Helvacılık, Tatlıcılık gibi meslekleri yapan esnaflar, sanatkarların bulunmasından dolayı konar-göçer Türkmen yörüklerinin de uğrak yeri olmuştur. Bkz. B. Semerci, *age*, s. 17; B.Semerci, *agm.*, s. 844.

İKİNCİ BÖLÜM

KATALOG

Çarşı Camii'nin Kuzeyinde Kümelenen Dükkanların İmar Planı.¹⁴⁶

¹⁴⁶ Ulubey-Uşak Koruma Amaçlı İmar Planı (1/1000 ölçekli plan yetkili şehir plancısı Hakan Ünlü tarafından çizilmiştir).

2.1. 1. DÜKKAN*

Katalog No: 1

Şekil No: 1-2

Fotoğraf No: 1-10

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan Ulubey'in Camikebir Mahallesi, Gürsel Caddesi 160 nolu ada, 10-11 nolu parseldedir¹⁴⁷. Yapı, kuzeyindeki beş dükkan ve güneyinde yer alan çeşme ile bitişik nizamda bulunmaktadır.

Mimari Özellikleri: Yapı, günümüzde zemini tamamen kapatıldığı için kullanılmayan bir bodrum¹⁴⁸ ve zemin olmak üzere iki katlıdır. Doğusundaki caddeye bakan zemin kat, doğu cephe 6.05 m. batı cephe 6.05 m. kuzey cephe 4.70 m. güney cephe 4.70 m. ölçülerinde doğu-batı yönünde enine dikdörtgen planlıdır (Şekil 1). Onarım geçirdiği anlaşılan doğu cephesinin yukarısındaki tuğla parapet duvarının ortasında, basık kemerle taşıntı yapılarak dalgalanma yapılmıştır. Alınlık kısmını çatıya bağlayan bölgede Marsilya tipi kiremit kullanılmıştır. Kiremit kullanımının bittiği alınlık kısmının etrafında üç sıra halinde silme bulunur. Alınlığın güney ucunda, parapet duvarının yüksekliğini aşan, baba biçiminde bir detay yer almaktadır. Aynı detaydan kuzey tarafta da olduğu anlaşılmakla birlikte bu detayın üst kısmı günümüze ulaşmamıştır. Her iki taraftakinin üzerine de dörtgen mermer yerleştirilerek üst kısımları kapatılmıştır. Saçağın üst kısmına, parapet duvarının güney ve kuzeyine metal birer çörten yerleştirilmiştir (Fot. 1, Şekil 2).

Yapının 2013 yılındaki fotoğraflarından anlaşıldığına göre dükkan, doğu-batı yönünden bir duvarla ayrılarak yan yana iki birimden oluşturulmuştur. Dükkanın orijinalinde tek birimden oluştuğu, sonraki bir dönemde ortadan duvarla bölünerek iki birim meydana getirildiği düşünülmektedir. Bu fikri, yapının tek parçadan oluşan örtü sistemi, doğu cephede

* Günümüzde tarım ürünleri ticaretinin yapıldığı bir yerdir. Yapı, İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.11.2008 gün ve 4348 kararı ile Ulubey'de Kentsel Sit Alanı içinde yer alan 11 Nolu yapı olarak tescillenmiştir.

¹⁴⁷ Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

¹⁴⁸ Günümüzde bodrum kata ait hiç bir ayrıntı görülmemektedir. Bir bodrum katı olduğu dükkanı işleten Ali Çakar'dan (60) öğrenilmiştir.

yer alan alınlığı ve saçak kısmı da desteklemektedir. Fotoğraflarda görüldüğü üzere, yapının sadece güney biriminin kullanıldığı anlaşılmaktadır (Fot. 2). Dükkan birimlerinin doğu cephesinde yer alan vitrin açıklıklarının üzerinde, demir kepenk kullanımı vardır. Her iki dükkan biriminin demir kepenklerinin ortasında yer alan ve kepengi ikiye ayıran demir çubuklar üzerinde bitkisel ve geometrik süslemelere yer verildiği görülmüştür. Bu süslemelerin, üst kısmındaki süsleme detayında ise iyon başlığından esinlenerek yapılmış bir başlık bulunmaktadır (Fot. 3).

Dükkanın caddeye bakan cephesinin geniş dikdörtgen pencereleri ve kapı açıklıkları vitrine benzemektedir. Günümüzde kuzey bölümündeki, kaldırılan demir kepenk yerine cam ve ahşap doğramanın birlikte kullanıldığı vitrin uygulaması görülmektedir. Demir kepengin tamamen kaldırılması ile demir kepenk üzerinde yer alan süslemeli demir çubuğa ne olduğu bilinmemektedir. Güney bölümünde ise demir kepenk ve camın birlikte kullanıldığı görülür. Güneydeki demir kepengin hala kullanımda olmasından dolayı süslemeli demir çubuk durmaktadır. Yapının, iki birimini birbirinden ayıran plastr ve köşelerdeki plastrlar üzerinde dokuzar tane kabartma taş dizisi bulunmaktadır. İkiye bölünen alanlarda birer adet kapı açıklığına yer verilmiştir. Dükkanın iki kapısından sadece güney birimindeki açıklık kullanılmakta olup, giriş çıkışlar buradan sağlanmaktadır (Fot. 4).

Zemin katın tavanı, tek bir örtü sistemiyle tamamlanmıştır. Örtü, tuğla ve putrel (U) demirin birlikte kullanılmasıyla oluşturulan volta tonozdur¹⁴⁹. Tonoz, on iki adet volta kemerle taşınmaktadır (Fot. 5-6).

Yapı, genel itibari ile taş ve dolgu tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiştir. Çatıda Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Alınlığın alt kısmındaki metal sundurmanın uçlarında dendanlı bir uygulama görülmektedir. Dükkanın caddeye bakan doğu cephesinin kuzey tarafı cam ve demir kepengin, güney tarafın ise ahşap doğrama ve camın birlikte kullanıldığı bir uygulama görülmektedir. Yapının metal olan kuzey bölümündeki kapı açıklığı kullanılırken, güney bölümdeki ahşap kapı açıklığı kullanılmamaktadır. Günümüzde yapı, L biçiminde pvc ile bölünmüş ve dükkanın içinde ayrı bir bölüm oluşturulmuştur (Fot. 7). Dükkanın L biçiminde ayrılan bölüm zemini ahşap malzeme, buranın dışında yer alan zemin kabartma taş dizisi ile yenilenmiştir.

Yapının Tarihlendirilmesi: Kaytanzade Mustafa Bey tarafından yaptırıldığı belirtilen bina, yaklaşık 50-60 yıl kadar önce, kuzeyde bir ve batıdaki üç dükkanla olan ara duvarlar

¹⁴⁹ Volta Döşeme: Paralel yerleştirilmiş çelik putreller arasına yaklaşık 50-60 santimetre genişliğinde küçük tuğla tonozlar örerek yapılan döşeme türüne denir. 19. yüzyılda çok sık kullanılmıştır. Türkiye’de, özellikle Beyoğlu bölgesinin apartmanlarında görülmektedir (bkz. M.Sözen- U.Tanyeli., *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul, 2011, s. 317-318).

kaldırılarak “Taş Kahve” olarak hizmet vermiştir. Burası, Mustafa Bey’in vefatından sonra miras yoluyla çocuklarına kalmış, çıkan anlaşmazlık sonunda bölümlere ayrılmış, Gürsel Caddesi üzerinde dört tane dükkanlardan ikisi sonradan birleştirilmiş, şimdiki durumda dükkan sayısı üçe düşürülmüştür (Fot. 8-9). Hükümet Caddesi üzerinde üç tane olmak üzere toplamda yedi dükkan oluşturulmuştur¹⁵⁰ (Fot. 10).

Yapının kitabesinin olmaması, tarihlendirme konusundaki netliğin oluşmamasının nedenidir. Bu bağlamda, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Örtü sisteminin volta tonoz olması Osmanlı’nın geç dönemine işaret etmektedir. Bu tip örtü sistemi, Uşak’ta yer alan birçok yapıda karşımıza çıkmaktadır. Hacı Gedik Hanı’nın (H. 1309 / M. 1891-1892)¹⁵¹ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında¹⁵², Paşa Hanı’nın (R. 1314 / M. 1898)¹⁵³ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı’nın (R. 1310 / M. 1894)¹⁵⁴ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten’in (1901-1904)¹⁵⁵ koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı’nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)¹⁵⁶ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı görülmektedir.

Yapının, alınlığının basık kemer formunda olması da yine tarihlendirme için ipucu oluşturacak bir unsurdur. Basık kemer, Uşak’taki yapılarda volta tonoz kullanımı kadar yaygın olmamakla birlikte karşımıza çıkmaktadır. Paşa Hanı’nın (R. 1314 / M. 1898)¹⁵⁷, güney cephesinde yer alan asıl giriş kapısının üzerinde, güneydoğu cephesi hariç diğer cephelerde yer alan açıklıklarda ve pencerelerin üzerinde, hanın içerisinde yer alan dükkanların kapı ve pencerelerinde basık kemer kullanımı vardır. Uşak’ta bulunan Birinci Arasta (1894-1904)¹⁵⁸ ve İkinci Arasta (1894-1904)¹⁵⁹ da bazı dükkanların ön cepheleri basık kemerli geniş açıklıklara sahiptir.

¹⁵⁰ Bekir Semerci’ den alınan bilgiye göre; Taş Kahve olarak adlandırılan alan bundan yaklaşık 50-60 yıl önceye kadar faaliyette olup, Ulubey halkının çok fazla uğradığı ve yılbaşlarında tombala çekilişlerinin bile yapıldığı bir yer olmuştur.

¹⁵¹ K. İnce, *age.*, s. 55.

¹⁵² F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

¹⁵³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

¹⁵⁴ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

¹⁵⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

¹⁵⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

¹⁵⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

¹⁵⁸ K. İnce, *age.*, s. 52.

¹⁵⁹ K. İnce, *age.*, s. 53.

Yapının, ilk yapıldığında iki tane olan (sonraki dönemlerde biri kaybolmuştur) kepenk üzerindeki süslemeli demir çubuklar tam olarak aynı özelliklere sahip olmasa da, madeni sütunu hatırlatması sebebiyle Uşak Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)¹⁶⁰, yapının içerisinde bulunan madeni sütunlara gönderme yapmaktadır.

Bunlara ilaveten, volta tonoz kullanımı kitabesi olan 11. Dükkan (H. 1340 / M. 1921-1922)¹⁶¹ - (R. 1340 / M. 1924) ve 18. Dükkan da (H. 1321 / M. 1903)¹⁶² görülmektedir. Yapının doğu cephesinde bulunan alınlık kısmının basık kemer olması ile 18. Dükkanın (H. 1321 / M. 1903)¹⁶³ doğu cephesinin alınlığında ve iki açıklığı bulunan yapının vitrin açıklıklarının üzerinde görülen basık kemer formları birbirini anımsatmaktadır. Bu benzerliklerinden dolayı yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

¹⁶⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

¹⁶¹ K. İnce, *agm.*, s. 675

¹⁶² K. İnce, *agm.*, s. 675.

¹⁶³ K. İnce, *agm.*, s. 675.

2.2. 2. DÜKKAN*

Katalog No: 2

Şekil No: 3-4

Fotoğraf No: 11-16

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan Ulubey'in Camikebir Mahallesiinde, Gürsel Caddesi 160 nolu ada, 8 nolu parseldedir¹⁶⁴. Kuzeyinde yer alan 1. Dükkan ve güneyinde yer alan dört dükkan ile bitişik nizamdadır.

Mimari Özellikleri: Yapı, günümüzde kullanılmayan bir bodrum kat ve zemin olmak üzere iki katlıdır¹⁶⁵. Yakın zamana kadar kullanıldığı düşünülen güney birimi şu anda kullanılmamaktadır¹⁶⁶. İçerisine girilen kuzey birimi, doğu cephe 2.25 m. batı cephe 2.25 m. kuzey cephe 5.01 m. güney cephe 5.01 m. ölçülerinde doğu-batı yönünde uzunlamasına dikdörtgen bir plan şeması göstermektedir¹⁶⁷ (Şekil 3).

Dükkanın yapıldığında tek birimden oluştuğu sonraki bir dönemde doğu-batı yönünde duvarla bölünerek iki birim meydana getirildiği düşünülmektedir. Bu düşüncüyü yapının tek parçadan oluşan saçağı da desteklemektedir. Saçak kısmı, orijinalinde volta tonoz olduğu bilinen tavanın, volta tonozu oluşturan on adet volta kemeri dışa doğru uzatılarak yapılmış, üst kısmı hava şartlarından korunma amacı ile metal bir levha ile kapatılmıştır. Saçağı oluşturan on adet volta kemerden güney bölümünde yer alan beş kemer boyanmış, kuzey bölümünde yer alan beş kemerin demirleri ise dıştan görülmektedir. Saçağın çevresinde profilli şeride, alt kısmında da geniş bir alınlığa yer verilmiştir (Fot. 11, Şekil 4).

* Günümüzde dükkanın güney birimi kullanılmamakta, kuzey birimi hırdavat malzemelerinin satıldığı nalbur dükkanı olarak kullanılmaktadır. Yapı, İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.11.2008 gün ve 4348 kararı ile Ulubey' de Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan 10 Nolu Tescilli Yapı olarak tescillenmiştir.

¹⁶⁴ Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

¹⁶⁵ Şu an dükkanın kuzey bölümünü işleten 1955 doğumlu Osman Kaytan'dan (63) alınan bilgiye göre yapının bodrum katı vardır. Fakat zemini kapatıldığı için bodrum kata yönelik bir açıklık görülmemektedir.

¹⁶⁶ Yapının güney birimine, kullanımda olmadığı ve dükkan sahibine ulaşamadığı için girilememiştir.

¹⁶⁷ Cam vitrinden anlaşıldığı kadarıyla güney biriminin ölçüleri de kuzey birimin ölçülerine yakın ve uzunlamasına dikdörtgen plan göstermektedir.

Yan yana iki birimden meydana gelen dükkanın önceki yıllardaki fotoğraflarından anlaşıldığına göre yapı, 2013 yılından sonra onarım geçirmemiştir. 2013 yılına kadar dükkan zemininin, doğal zeminden yukarıda olduğu ve üç basamaklı merdiven sayesinde dükkan birimlerine girişin sağlandığı görülmektedir (Fot. 12).

Dükkan birimlerinin caddeye bakan doğu cephelerinde, vitrine benzeyen geniş dikdörtgen pencerelere ve kapı açıklıklarına yer verilmiştir. Vitrin açıklıklarının üst kısmında, profilli silme vardır. Günümüzde her iki dükkan biriminde cam ve demirin birlikte kullanıldığı bir uygulama görülmektedir. Kuzey bölümünün, vitrin açıklığının üzerine bir de demir kepenk yapılmıştır. Dükkanın kuzey birimini, kuzeyinde yer alan başka bir dükkandan ayıran sütun ve basamak üzerinde desenli taş sırası görülmektedir. Dükkan birimlerinden kuzeyde yer alan kapı açıklığı işlevseldir¹⁶⁸. Günümüzdeki yol çalışmaları ve kaldırımın dükkanın bitişiğinde yer alması sebebi ile dükkana tek basamak ile ulaşılabilir (Fot. 13).

Yapının dikdörtgen planlı kuzey biriminin içi, günümüzde değişikliğe uğramıştır. Örtü sistemi tuğla ve putrel (U) demirin birlikte kullanılmasıyla oluşturulan volta döşemenin, taban ile tavan arasındaki yüksekliğinin fazla olması sebebi ile dükkanın kış aylarında ısıtılmasında problem yaşanmıştır. Bu sebepten dolayı, tavan yüksekliğini aza indirmeye amacı ile plastik asma tavan yapılmıştır¹⁶⁹. İçerisine girilebilen kuzey bölümünün asma tavanı ile zemin arasındaki mesafenin bu sebeple azaltılmış olduğu gözlemlenmiştir (Fot. 14,15). Tavan tamamen kapatıldığı için, volta tonozu da saçak kısmındaki volta kemerler dışında başka bir ayrıntı görülmemektedir. Zeminde ahşap döşeme kullanılmıştır (Fot. 16).

Yapı, genel itibarı ile taş ve dolgu tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiştir. Saçağın üzerinde metal levha bulunmaktadır. Saçağı oluşturan volta kemerler tuğla ve putrel (U) demirin kullanılmasıyla oluşturulmuş ve toplamda on adettir. Saçakta ve dükkanların vitrin kenarlarında taşın profilli silme dikkat çekmektedir. Dükkan birimlerinin caddeye bakan kapı açıklıklarının bulunduğu kısımlarda cam ve demir doğrama kullanımı görülmektedir. Kuzey birimi, diğer dükkandan ayıran bölümde ve basamaklarda desenli kesme taş kullanımı vardır. Kuzey birimin üzerindeki alınlık kısmında ve demirlerinde açık mavi boya kullanımı görülür.

Yapının Tarihlendirilmesi: Kaytanzade Mustafa Bey tarafından yaptırıldığı belirtilen bina, yaklaşık 50-60 yıl kadar yıl önce, güneyde bir ve batıdaki üç dükkanla olan ara duvarlar kaldırılarak Taş Kahve olarak hizmet vermiştir. Kaytanzade Mustafa Bey'in vefatından sonra

¹⁶⁸ Güneyde yer alan birimin kapı açıklığı günümüzde dükkan kullanımda olmadığı için kapalıdır. Dükkan kullanıma açılınca işlevselliğinin tekrar devam edeceği düşünülmektedir.

¹⁶⁹ Dükkanın kuzey biriminin şimdiki sahibi 1955 doğumlu Osman Kaytan (63) ve Bekir Semerci'den alınan bilgiye göre.

miras yoluyla çocuklarına kalan bu alan, çıkan anlaşmazlık sonunda bölümlere ayrılmıştır. Dördü Gürsel Caddesi (Bir tanesi sonradan birleştirilmiş, şimdiki durumda dükkan sayısı üçe düşürülmüştür.) (Fot. 8), üçü de Hükümet Caddesi üzerinde toplamda yedi dükkan meydana getirilmiştir¹⁷⁰ (Fot. 10). Fakat bunların meydana getirilmesi hatırlanmamakla birlikte farklı tarihlerde gerçekleştirilmiştir.

Yapı da kitabeye rastlanılmaması, tarihlendirme konusundaki netliğin oluşmamasının nedenidir. Bu sebeple, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Günümüzde plastik asma tavan ile değiştirilmiş olsa da orijinalinde volta tonoz olan¹⁷¹ örtü sistemi ve bu örtünün devam ettirilerek yapının saçak kısmının oluşmasını sağlayan volta kemerlerin görülmesi dolayısıyla, kullanılan malzeme ve teknik olarak 11. Dükkan (H. 1340 / M. 1921-1922)¹⁷² - (R. 1340 / M. 1924) ve 18. Dükkanın (H. 1321 / M. 1903)¹⁷³ malzemesi ve tekniğiyle benzeşir. Bu bilgilere ilaveten, Uşak'ta bulunan yapılardan Halitoğlu Hanı (R. 1310 / M. 1894)¹⁷⁴, Paşa Hanı (R. 1314 / M. 1898)¹⁷⁵ ve Bedesten (1901-1904)¹⁷⁶ ile malzeme ve teknik bakımından benzerlik gösterir. Bu benzerlikleri sebebiyle yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın başına tarihlendirilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

* Günümüzde, güneyinde yer alan bakkal dükkanının deposu olarak kullanılmaktadır.

¹⁷⁰ Bekir Semerci' den alınan bilgiye göre; Taş Kahve olarak adlandırılan alan bundan yaklaşık 50-60 yıl önceye kadar faaliyette olup, Ulubey halkının çok fazla uğradığı ve yılbaşlarında tombala çekilişlerinin bile yapıldığı bir yer olmuştur.

¹⁷¹ Şu an dükkanı işleten 1955 doğumlu Osman Kaytan'dan alınan bilgiye göre.

¹⁷² K. İnce, *agm.*, s. 675

¹⁷³ K. İnce, *agm.*, s. 675.

¹⁷⁴ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

¹⁷⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

¹⁷⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

2.3. 3. DÜKKAN *

Katalog No: 3

Şekil No: 5-6

Fotoğraf No: 17-20

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan Ulubey'in Camikebir Mahallesinde, 143 nolu ada, 13 nolu parselde yer almaktadır¹⁷⁷. Konumu itibari ile köşede yer alan dükkanın, doğu yönü Gürsel Caddesine, güney yönü ise Hükümet Caddesi 1 nolu sokağa bakmaktadır. Yapı, doğusundaki iki dükkan ve güneyinde yer alan 5. Dükkan ile bitişik nizamda yer almaktadır.

Mimari Özellikleri: Yapı tek katlı görülmektedir. Fakat; onarım geçiren yapıda daha öncesinden bir bodrum katı olabileceği ihtimali yüksektir. Muhtemelen bodrum onarımdan sonra kapatılmıştır. Dükkanın zemin katı, doğu cephe 2.64 m. batı cephe 3.10 m. kuzey cephe 3.35 m. güney cephe 2.35 m. ölçülerinde dörtgene yakın bir plan şeması göstermektedir. Dükkan, köşede yer aldığı için hem güney, hem de doğu yönü caddeye bakmaktadır (Şekil 5). Yapının onarım gören doğu ve güney cephesi gibi çatı kısmı da onarım geçirmiş ve Marsilya tipi kiremitle yenilenmiştir. Caddeye bakan güney ve doğu yönlerindeki geniş saçak dört adet "S" kıvrımlı betonarme konsol ile desteklenmiştir. Bu konsolların ikisi güneydoğu köşe de, birisi güneyde bulunan sütunun üzerinde, diğer konsol ise doğu yönündeki sütunun üzerinde yer almaktadır. Yapının ölçülerine göre, yapıyla uyumlu çok geniş olmayan alınlık kısmı her iki yönde de bulunmaktadır. Yapı belli bir bölgeye kadar açık sarı renge, belli bir bölgeden sonra ise açık mavi renge boyanmıştır, boyalı kısımlarda bozulmalar görülmektedir. İçeriye kaldırım taşı da dahil olmak üzere iki basamak sayesinde ulaşılır (Fot. 17-18, Şekil 6).

Dükkanın caddeye bakan güney ve doğu cepheleri demir kepenkle kapatılmıştır. İki bölümde de dıştan görüldüğü şekliyle açıklık yoktur. Fakat, güney bölümündeki demir kepengin açılması ile hem güney bölümünde hem de doğu bölümünde ahşap, metal ve camın birlikte kullanıldığı vitrin uygulamasının olduğu görülmektedir. İçteki bu vitrinlerin üzerinde,

* Günümüzde, güneyinde yer alan bakkal dükkanının deposu olarak kullanılmaktadır.

¹⁷⁷ Ulubey- Uşak Koruma Amaçlı İmar Planı (1/1000 ölçekli plan yetkili şehir plancısı Hakan Ünlü tarafından çizilmiştir).

dışta bulunan demir kepengin devamı vardır (Fot. 19). Günümüzde yapının tavanı betonarme olarak yapılmıştır (Fot. 20). Güney bölümündeki kapı açıklığı dükkana giriş ve çıkışı sağlamaktadır. Yapı yığma teknikle kagir olarak inşa edilmiştir. Çatı kısmı Marsilya kiremitle yenilenmiştir. Yapının geneli gibi “S” kıvrımlı konsollar da taştandır. Güney bölümünde yer alan içteki vitrin uygulamasında ahşap ve cam kullanımı görülmektedir. Her iki bölümde yer alan açıklıklar da demir kepenk uygulaması görülmektedir.

Yapının Tarihlendirilmesi: Yapıda ne zaman inşa edildiğine dair herhangi bir kitabe rastlanılmamıştır. Kitabenin olmaması yapı ile ilgili tarihendirme konusundaki netliğin oluşmamasının sebebidir. Bu sebepten dolayı, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği göz önüne alınarak tarihendirilme yapılmaya çalışılmıştır.

Yapının güney ve doğu yönündeki konsollar geç döneme işaret etmektedir. Bu tip konsollara Uşak'ta yer alan yapıların balkon altlarında rastlanmaktadır. Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)¹⁷⁸ güney cephe ile doğu cephesinin birleştiği köşede dört adet, Bedesten de (1901-1904)¹⁷⁹ kuzey cephede yedi adet ve Mehmet Öncü Dükkanı'nın da (19.yüzyıl sonu)¹⁸⁰ güneyde dört adet konsola yer verilmiştir. Bu benzerlikleri neticesinde yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın başına tarihendirilmesinin mümkündür.

¹⁷⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

¹⁷⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

¹⁸⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 144.

2.4. 4. DÜKKAN*

Katalog No: 4

Şekil No: 7-8

Fotoğraf No: 21-27

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan Ulubey'in Camikebir Mahallesinde, Gürsel Caddesi 143 nolu ada, 11 nolu parseldir¹⁸¹. Güneyinde yer alan iki yapı ile bitişik nizamda olan dükkanın, kuzeyinde herhangi bir yapı bulunmamaktadır.

Mimari Özellikleri: Günümüzde yapının içerisinde yem çuvalları vardır. Yapının zemini bu çuvallar ile kapalı olduğu için görüldüğü gibi tek katlı mı yoksa ayrı bir bodrum katı var mı bilinmemektedir. Bodrum katı olan yapılar dikkate alındığında 4. Dükkanda da bir bodrum kat olduğu düşünülmektedir¹⁸². Yapının, doğusundaki caddeye bakan zemin kat, doğu cephe 5.02 m. batı cephe 4.97 m. kuzey cephe 5.33 m. güney cephe 6.75 m. ölçülerinde dikdörtgene yakın bir plan göstermektedir (Şekil 7). Dükkanın, 2013 yılındaki fotoğraflarına bakıldığında onarım geçirmediği anlaşılmaktadır (Fot. 21-22). Yapının doğu cephesinin, yukarıdaki tuğla parapet duvarının ortasında, basık kemerle taşıntı yapılarak dalgalanma yapılmıştır. Alınlık kısmını çatıya bağlayan bölgede Marsilya tipi kiremit kullanılmıştır. Dalgalanmanın yapıldığı parapet duvarının kuzey ve güney uç kısımları yukarıya doğru eğimle sonlandırılmıştır. Kiremit kullanımının bittiği alınlık kısmının etrafında, üç sıra halinde silme bulunur. Silmenin bittiği yer ile saçak kısmının üstünde yer alan ortadaki parapet alanının, muhtemelen daha önce sıvalı olduğu, fakat bu sıvanın zamanla döküldüğü kalan izlerden anlaşılmaktadır. Parapet duvarının hemen altında metal bir saçağa yer verilmiştir. Doğu yönündeki iki demirle eğimli olması sağlanan saçağın üzerinde, güneyde bir kuzeyde bir olmak üzere iki adet metal çörtene yer verilmiştir (Fot. 23, Şekil 8).

* Günümüzde yem çuvallarının konulduğu depo olarak kullanılmaktadır. Yapı, İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.11.2008 gün ve 4348 kararı ile Ulubey' de Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan 09 Nolu Tescilli Yapı olarak tescillenmiştir.

¹⁸¹ Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

¹⁸² Günümüzde dükkanda çalışan Raşit Okyay (65) dükkanda bodrum kata rastlamadığını söylemiştir.

Tek birimden oluşan dükkanın, caddeye bakan doğu cephesinde yer alan tek açıklık demir kepenkle kapatılmıştır. Aynı cephe üzerinde bulunan kapı açıklığı kuzeydedir. Kapı açıklığının üzerinde, alınlığın alt kısmında küçük kare bir pencere yer almaktadır. Kapı ve pencere metaldendir. Kapı ve pencerenin kuzeyindeki duvarın sıvalarının dökülmesi yapının onarımına ihtiyaç duyduğuna işaret etmektedir. Dükkan doğal zemin seviyesinin bir basamak altında yer almaktadır (Fot. 24).

Yapının tavan örtüsü tuğla ve putrel (U) demirin birlikte kullanılmasıyla oluşturulan volta beşik tonozdur. Tono, sekiz adet volta kemerle oluşturulmuştur (Fot. 25). Yapının tıpkı dış yüzeyi gibi iç yüzeyindeki sıvalar da dökülmeye başlamıştır. Tavan sıvalarının dökülmesi ile tavan örtüsündeki tuğla ve demirlerin görünmesi malzeme hakkında fikir vermektedir (Fot. 26-27).

Yapı, genel itibari ile moloz taş ve dolgu tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiştir. Çatıda Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Alınlığın alt kısmında metal bir saçağa yer verilmiştir. Yapının kapı açıklığı ve penceresi de metaldir. Dükkan zemini ahşap döşemedir.

Yapının Tarihlendirilmesi: Yapının üzerinde inşa tarihini veren herhangi bir kitabe yoktur. Bundan dolayı tarihlendirme konusunda bir kesinlik oluşmamıştır. Bu bağlamda, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Alınlığın basık kemer formunda olması geç döneme gönderme yapmaktadır. Basık kemer formu Uşak'ta yer alan yapılarda da görülmektedir. Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)¹⁸³, güney cephesinde yer alan asıl giriş kapısının üzerinde, güneydoğu cephesi hariç diğer cephelerde yer alan açıklıklarda ve pencerelerin üzerinde, hanın içerisinde yer alan dükkanların kapı ve pencerelerinde basık kemere yer verilmiştir. Uşak'ta bulunan Birinci Arasta (19. yüzyıl sonu) ve İkinci Arasta da yer alan bazı dükkanların ön cephelerinde basık kemerli geniş açıklıklar görülmektedir.

Dükkanın volta tonozlu olması da yine tarihlendirme için önemli bir unsurdur. Bu tip örtü sistemi, Uşak'ta yer alan birçok yapıda karşımıza çıkmaktadır. Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)¹⁸⁴ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında¹⁸⁵, Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)¹⁸⁶ hem alt kat hem de üst kat

¹⁸³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

¹⁸⁴ K. İnce, *age.*, s. 55.

¹⁸⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

¹⁸⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)¹⁸⁷ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)¹⁸⁸ koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)¹⁸⁹ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı vardır.

Bu bilgilere ek olarak, yapının doğu cephesinde bulunan alınlık kısmının basık kemer olması ile 18. Dükkanın (H. 1321 / M. 1903)¹⁹⁰ doğu cephesinin alınlığında ve iki açıklığı bulunan yapının vitrin açıklıklarının üzerinde görülen basık kemer formları birbirini anımsatmaktadır. Volta tonoz kullanımı kitabesi olan 11. Dükkan (H. 1340 / M. 1921-1922)¹⁹¹ - (R. 1340 / M. 1924) ve 18. Dükkan da (H. 1321 / M. 1903)¹⁹² görülmektedir. Bu gibi benzerliklerinden dolayı yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

¹⁸⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

¹⁸⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

¹⁸⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

¹⁹⁰ K. İnce, *agm.*, s. 675.

¹⁹¹ K. İnce, *agm.*, s. 675

¹⁹² K. İnce, *agm.*, s. 675.

2.5. 5. DÜKKAN*

Katalog No: 5

Şekil No: 9-10

Fotoğraf No: 28- 37

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan Ulubey'in Camikebir Mahallesiinde, 143 nolu ada, 14 nolu parselde, köşede yer almaktadır¹⁹³. Yapının, güney yönü Hükümet Caddesi 1 Nolu Sokağa, batı yönü Hükümet Caddesine bakmaktadır. Dükkan, doğusunda yer alan 3. Dükkan ve kuzeyinde yer alan üç dükkan ile bitişik nizamda bulunmaktadır.

Mimari Özellikleri: Yapı, günümüzde bodrum kat ve zemin olmak üzere iki katlıdır. Bodrum kata dört basamaklı ahşap bir merdiven sayesinde inilmektedir. Fakat, bodrum kat günümüzde kullanılmamaktadır (Fot. 28). Köşede yer alan dükkanın zemin katı, doğu cephe 3.94 m. batı cephe 2.80 m. kuzey cephe 3.61 m. güney cephe 2.30 m. ölçülerinde dikdörtgene yakın bir plana sahiptir (Şekil 9).

2013 yılındaki fotoğraflarından anlaşıldığına göre; çatı kısmında bulunan kiremitlerin sırasında bozulmalar ve kiremitlerde eksiklikler görülmektedir. Yapının, güney ve batı cephelerinin yukarısındaki tuğla parapet duvarlarının ortasında, basık kemerli taşıntı yapılarak dalgalanma yapılmıştır. Dükkan alınlığının üst kısmında, yüksekliği parapet duvarını aşan baba biçiminde detaylara yer verilmiştir. Baba şeklindeki detaylardan kuzeybatı ve güneydoğudaki tamamen yıkılmış, güneybatıdaki ise kısmen yıkılmıştır. Dükkanın, dendanlı metal saçağının zamanla hava şartlarından dolayı yıprandığı ve saçakta bozulmalar olduğu gözlemlenmiştir. Metal saçak “S” kıvrımlı dört demir çubukla taşınmaktadır. Batı bölümündeki saçağın altında, metal bir levha üzerinde dükkanın kitabesi olduğu görülmektedir. Dükkanın, köşe kısımlarına denk gelen yönlerde kuzeybatısında bir, güneybatısında iki, güneydoğusunda bir olmak üzere toplamda dört adet, gövdeleri yivli

* Günümüzde nohut, haşhaş ve susamın alındığı dükkan olarak hizmet vermektedir. Yapı, İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.11.2008 gün ve 4348 kararı ile Ulubey' de Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan 04 Nolu Tescilli Yapı olarak tescillenmiştir.

¹⁹³ Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

sütuncelere yer verilmiştir. Sütuncelerin başlıkları dor sütun başlığından esinlenerek yapılmıştır. Kaidesi olmayan sütunceler dükkanın bir basamakla çıkılan zeminine konumlandırılmıştır. Yivli sütunların alt kısımlarında kırılma ve bozulmalar olduğu anlaşılmaktadır. Yapının caddeye bakan her iki yönündeki (batı-güney) vitrin açıklıkları demir kepenkle kapatılmıştır. Boyasının oldukça eskimiş durumda olduğu anlaşılan kepenkler açık mavi renklidir. Kepenklerin ortasında yer alan ve kepengi iki eşit parçaya ayıran demir bölücü aksamlar üzerinde bitkisel ve geometrik süslemelere yer verilmiştir. Bu süslemelerin, üst kısmındaki süsleme detayında ise iyon başlığından esinlenerek yapılmış bir başlık bulunur. Vitrin açıklıkları demir kepenkle tamamen kapatıldığı için, yapının 2013 yılı ve öncesinde bir dönem kullanılmadığı düşünülmektedir (Fot. 29).

Şu anda dükkanı işleten dükkan sahibi Bülent Kaya, dükkanı işletebilmek için onarım talebinde bulunmuş, dokuz ay gibi bir sürede gelen izin neticesinde dükkanın onarımı tamamlanmıştır¹⁹⁴. 2013 yılından sonraki bir tarihte orijinaline sadık kalmaya çalışılarak onarım geçirdiği düşünülen dükkan, günümüzde eski haline göre oldukça iyi durumda görünmektedir (Fot. 30). Dükkan alınlığının üst kısmında yer alan, yüksekliği parapet duvarını aşan ve baba biçimindeki detaylardan, yıkılmış durumda olan kuzeybatı ve güneydoğudaki baba şeklindeki unsurlar yeniden yapılmış, güneybatıdaki ise onarım görerek yenilenmiştir. Dendanlı metal saçak, yenisi ile değiştirilmiştir. Yapının, batı bölümünde saçığın hemen altındaki alınlık kısmında daha önce kitabenin bulunduğu yerde bir Osmanlı Tuğrası bulunmaktadır (Fot. 31). Güney bölümünde, saçığın altında ve yaklaşık olarak alınlığın ortasına denk gelen yerde Arapça olarak “Allah” yazısı vardır. Dört adet yivli sütunce de yapının diğer elemanları gibi onarım geçirerek boyanmış ve yenilenmiştir (Fot. 32, Şekil 10).

Günümüzde dükkanın, zemin kattaki caddeye bakan cephelerinin (batı-güney) vitrini andıran geniş dikdörtgen pencereleri ve kapı açıklıklarında cam malzeme ve koyu kahverengiye boyanmış metalin kullanıldığı görülmektedir. Bu uygulamanın üzerinde demir kepenk yer almaktadır. Demir kepenkler onarımla birlikte yenilenmiş, akordeon kepenkler beyaza, diğer alanlar ise turuncuya yakın bir renge boyanmıştır. Bu renklendirme ile 2013 yılındaki fotoğraflarında çok net olarak gözükmeyen ayrıntılar gün yüzüne çıkmıştır. Demir kepengin ortasındaki demir bölücü aksamın, üst kısmında iyon sütun başlığından esinlenerek yapılan başlığı ve demirin devamında yer alan geometrik süslemeleri daha da belirginleşmiştir (Fot. 33). 3. Dükkanın, dört payandasından güneybatı yönünde yer alan payanda yapının

¹⁹⁴ Dükkan sahibi Bülent Kaya’dan alınan bilgiye göre. (Dükkan sahibi yaşını söylememektedir.)

güneydoğusunda güneyde yer alan geniş saçağın altında konumlandırılmıştır. Onarımdan sonra dükkanın iki cephesinde de kapı açıklığına yer verilmiştir. Bu açıklıklar günümüzde kullanılmaktadır.

Yapının zemin katının, içinin de dışı ile aynı zamanda yani 2013 yılından sonraki bir dönemde onarım gördüğü düşünülmektedir. Dükkanın tavan örtüsü tuğla ve putrel (U) demirin birlikte kullanılmasıyla oluşturulan volta tonozdur. Tonoz, dokuz adet kemerle oluşturulmuştur (Fot. 34-35). Dükkanın zemin döşemesinin onarımdan önce tamamen ahşap malzeme ile yapıldığı, onarımdan sonra yıpranan kısımların desenli taşla yenilendiği gözlemlenmiştir (Fot. 36).

Yapı, genel itibari ile taş ve dolgu tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiştir. Çatıda Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Alınlığın alt kısmındaki metal saçağın uçlarında dendanlı bir uygulama görülmektedir. Dükkanın caddeye bakan her iki cephesinde de cam ve metalin kullanıldığı bir uygulama, üzerlerinde de demir kepenk yer almaktadır.

Yapının Tarihlendirilmesi: Günümüzde yapı üzerinde herhangi bir kitabe rastlanılmamıştır. Fakat, 2013 yılına ait fotoğraflarında yapının batı cephesinde, saçağın alt kısmında bir kitabe olduğu görülmektedir. Metal levhaya sahip olan kitabe üzerinde “Ali Ulusoy Manifaturacı yazısının ve 1936 tarihinin bulunduğu belirtilmektedir”¹⁹⁵ (Fot. 37). Belirtilen bu alandaki metal levhaya rastlanılmamış, bunun yerine taş malzemeye yapılmış “Osmanlı Tuğrası”nın olduğu gözlemlenmiştir.

Yapının caddeye bakan her iki cephesinin (batı-güney) alınlık kısımlarında basık kemer formuna yer verilmesi Osmanlının geç dönemine işaret eden bir uygulamadır. Basık kemer kullanımı Uşak yapılarında da karşımıza çıkmaktadır. Paşa Hanı’nın (R. 1314 / M. 1898)¹⁹⁶, güney cephesinde yer alan asıl giriş kapısının üzerinde, güneydoğu cephesi hariç diğer cephelerde yer alan açıklıklarda ve pencerelerin üzerinde, hanın içerisinde yer alan dükkanların kapı ve pencerelerinde basık kemer kullanımı vardır. Uşak’ta bulunan Birinci Arasta (19. yüzyıl sonu) ve İkinci Arasta da bazı dükkanların ön cepheleri basık kemerli geniş açıklıklara sahiptir.

Her iki cephesinde de (batı-güney) yer alan demir kepenk üzerindeki, iyon başlıklı demir bölücü madeni unsurlar dikkat çekicidir. Uşak Paşa Hanı’nda (R. 1314 / M. 1898)¹⁹⁷ yapının içerisinde de yapıdaki bir birebir aynısı olmasa da madeni sütunlar görülmektedir.

¹⁹⁵ Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu 2008 Tarihli Rapor.

¹⁹⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

¹⁹⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

Yapıda görülen volta tonoz kullanımı Uşak'taki Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)¹⁹⁸ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında¹⁹⁹, Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)²⁰⁰ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)²⁰¹ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)²⁰² koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)²⁰³ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı ile benzerlik gösterir.

Bu bilgilere ilaveten örtü sisteminin volta tonoz olması dolayısıyla kullanılan malzeme ve teknik olarak kitabesi üzerinde mevcut olan 11. Dükkan (H. 1340 / M. 1921-1922)²⁰⁴ - (R. 1340 / M. 1924) ve 18. Dükkanın (H. 1321 / M. 1903)²⁰⁵ malzemesi ve tekniğiyle benzeşir. Yapının her iki cephesinde yer alan alınlığın basık kemer formunda olması 18. Dükkanın (H. 1321 / M. 1903)²⁰⁶ alınlık kısmını ve dükkan birimlerinin alınlıklarını anımsatmaktadır. Bu benzerliklerinden dolayı, 2013 yılına kadar yapının üzerinde bulunan kitabenin doğru okunduğu ve yapının 1936 tarihinde inşa edildiği düşünülmektedir.

¹⁹⁸ K. İnce, *age.*, s. 55.

¹⁹⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

²⁰⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

²⁰¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

²⁰² F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

²⁰³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

²⁰⁴ K. İnce, *agm.*, s. 675.

²⁰⁵ K. İnce, *agm.*, s. 675.

²⁰⁶ K. İnce, *agm.*, s. 675.

2.6. 6. DÜKKAN*

Katalog No: 6

Şekil No: 11-12

Fotoğraf No: 38-42

İnceleme Tarihleri: 08.06.2017 / 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan Ulubey'in Camikebir Mahallesinde, Hükümet Caddesi 143 nolu ada, 16 nolu parseldedir²⁰⁷. Yapının kuzeyinde, büyük ölçüde yıkılmış ve günümüzde kullanılmayan ahşap bir dükkan vardır. Güneyinde ise günümüzde kullanımı devam eden iki dükkan bulunmaktadır. Yapı konum olarak bu dükkanların ortasında yer almaktadır.

Mimari Özellikleri: Zemini sonraki bir dönemde ahşap parke ile yenilenen dükkanın, zemininde bir açıklığa rastlanılmamıştır. Bu sebeple tek katlı olduğu düşünülmektedir²⁰⁸. Vitrin açıklığından görülebildiği üzere yapının dikdörtgen plan şemasına sahip olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 11)²⁰⁹. Kesme taş kaplamalı üçgen alınlığa sahip olan yapının, alınlık kısmını çatıya bağlayan bölgede, iki sıra Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Kiremit kullanımının sona erdiği alınlık kısmının etrafında üç sıra halinde silme bulunur. Yapının, günümüzde yıpranmış durumda olan dendanlı saçağının altına denk gelen bölgede alınlık kısmında, taş kornişe yer verilmiştir. Dükkanın caddeye bakan batı cephesinin vitrin şeklindeki geniş dikdörtgen pencereleri ve kapı açıklığı plastik ve camın birlikte kullanımıyla oluşturulmuştur. Muhtemelen bu açıklığın malzemesi öncesinde ahşaptır²¹⁰. Açıklığı üç yönden (kuzey-güney-doğu) çeviren söve dikkat çekicidir. Cephenin her iki yanında altışar sıradan oluşan kabartma taş dizisi yer almaktadır. Bu taş dizisinin oluşturduğu plastrların başlıkları yatay profillidir. Kuzeyde yer alan plastr başlığının üst kısmı ve en alt sıradaki

* Günümüzde plastik ev gereçlerinin koyulduğu depo olarak kullanılmaktadır. Yapı, İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.11.2008 gün ve 4348 kararı ile Ulubey' de Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan 02 Nolu Tescilli Yapı olarak tescillenmiştir.

²⁰⁷ Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

²⁰⁸ 08.06.2017 tarihinde dükkanlar ile ilgili genel bir araştırma yapmak için Ulubey'e gidilmiştir. Bu tarihte dükkanın açık olduğu görülmüş, daha sonraki inceleme tarihlerinde dükkana girilememiştir.

²⁰⁹ Yapıya girilemediği için lazer metre ile ölçü alınmış, yapının planı bu ölçüler dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

²¹⁰ Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

altıncı kabartma taşın bir bölümü kırılmıştır. Güneyde yer alan plastr başlığının hemen altındaki kabartma taş üzerinde günümüzde elektrik sayacı bulunduğu için bu taş tam olarak görünmemektedir. Yapının caddeye bakan cephesinin güneyinde yer alan kapı açıklığı işlevseldir. Yapıya bir basamak sayesinde ulaşılmaktadır (Fot. 38-39, Şekil 12). Dükkanın 2013 yılındaki fotoğraflarına bakıldığında, bu tarihten sonra onarım geçirmediği anlaşılmaktadır (Fot. 40).

Yapının tavan örtüsünü, tuğla ve (U) putrel demirin birlikte kullanılmasıyla volta tonoz oluşturmıştır. Volta tonoz, sekiz adet kemerle taşınmaktadır (Fot. 41). Dükkanın iç kısmında, yüksekliği zemin ile tavanın yaklaşık olarak yarısına gelecek biçimde ahşap malzemeli paravana benzer bir uygulama görülmektedir. Diğer ikisine göre daha dar olan güneydeki bölüm kapı açıklığı olarak kullanılmakta ve bu küçük birime giriş çıkışı sağlamaktadır. Bu bölümün üst tarafına, bölümü tam olarak kapatmayan, yaklaşık 1 metre genişliğinde bu küçük bölümün tavanı olarak nitelendirilebilecek volta tonozla bir uygulama yapılmıştır (Fot. 42). Daha sonraki inceleme tarihlerinde yapı incelendiğinde bu paravanın kaldırıldığı görülmüştür.

Yapı, genel itibari ile moloz taş ve dolgu tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiştir. Çatıda Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Alınlığın alt kısmında günümüzde oldukça yıpranmış durumda olan, dört adet demirle desteklenen metal bir saçağa yer verilmiştir. Yapının kapı açıklığı ve pencereleri plastiktir. Yapının zemini ahşap döşemedir.

Yapının Tarihlendirilmesi: Dükkanın herhangi bir kitabesi yoktur. Bu durum tarihlendirme konusunda netliğin oluşmamasının sebebidir. Bu sebepten dolayı mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak tarihlendirilme yapılmaya çalışılmıştır.

Yapının alınlığının üçgen olması geç döneme işaret etmektedir. Uşak'taki Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)²¹¹ güney cephenin ortasında asıl kapı açıklığının bulunduğu basık kemer formunun yukarısında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)²¹² batı cephesinde toplamda dört adet, Bedesten'de (1901-1904)²¹³ yapının çatısının biçiminden dolayı hem güney hem de kuzey cephesinden görülebilen üçgen alınlığa yer verilmiştir.

Volta tonoz kullanımında, Uşak'taki Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)²¹⁴ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sitemlerinin

²¹¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

²¹² F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

²¹³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

²¹⁴ K. İnce, *age.*, s. 55.

tamamında²¹⁵, Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)²¹⁶ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)²¹⁷ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)²¹⁸ koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)²¹⁹ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı ile benzerlik gösterir.

Ayrıca, volta tonoz kullanımında, malzeme ve teknik olarak (H. 1340 / M. 1921-1922)²²⁰ - (R. 1340 / M. 1924) ve 18. Dükkanın (H. 1321 / M. 1903)²²¹ sistemlerindeki malzeme ve teknikle benzeşmektedir. Dükkanın alınlığının üçgen olması 11. Dükkan da ki (H. 1340 / M. 1921-22)²²² alınlık formunu anımsatmaktadır. Bu benzerliklerinden dolayı yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın başına tarihlendirilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

²¹⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

²¹⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

²¹⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

²¹⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

²¹⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

²²⁰ K. İnce, *agm.*, s. 675

²²¹ K. İnce, *agm.*, s. 675.

²²² K. İnce, *agm.*, s. 675.

2.7. 7. DÜKKAN*

Katalog No: 7

Şekil No: 13-14

Fotoğraf No: 43- 49

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan Ulubey'in Camikebir Mahallesiinde, Hükümet Caddesi 143 nolu ada, 18 nolu parselde yer alır ²²³. 7. Dükkan ve bu dükkanın kuzeyinde yer alan diğer üç dükkanın birlikte planlanarak aynı zamanda yapıldığı düşünülmektedir. Dört adet sıralı dükkanların ilkinin oluşturan dükkanın güneyinde günümüzde boş bir alan vardır. Yapı, kuzeyinde bulunan 8. Dükkan ile bitişik nizamda yer almaktadır.

Mimari Özellikleri: Günümüzde yapının zemini ayakkabı ve ayakkabı kutuları ile dolu olduğu için zemin tam olarak incelenememiştir. Bu sebepten dolayı yapının görüldüğü gibi tek katlı mı, yoksa ayrı bir bodrum katı var mı bilinmemektedir. Bodrum katı olan dükkanlar ve bitişğinde yer alan 8. Dükkan dikkate alındığında yapıda bir bodrum kat olduğu düşünülmektedir²²⁴. Batısında yer alan caddeye bakan zemin kat kareye yakın dikdörtgen bir plan şeması göstermektedir²²⁵ (Şekil 13). Batı (ön) cephesi düz lentolu olan yapının, doğu (arka) cephesi üçgen alınlığa sahiptir. Yapının doğu cephesindeki benzerliklerinden dolayı 8. Dükkanla aynı zamanlarda planlandığı düşünülmektedir (Fot. 43).

Caddeye bakan (batı) cephesinin üzerindeki sıvalı olan tuğla parapet duvarının ortası kenarlarına göre daha basık durumdadır. Orta kısım dört yönden silme ile çerçevelenmiştir. Alınlık kısmını çatıya bağlayan bölgede Marsilya tipi kiremit kullanılmıştır. Dükkanın alınlık kısmının kuzey ve güney yönlerinde demir çörlenlere yer verilmiştir. Çörlenlerin altında metal saçağa yer verilmiştir.

* Günümüzde ayakkabı dükkanı olarak kullanılmaktadır. Yapı, İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.11.2008 gün ve 4348 kararı ile Ulubey' de Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan 07 Nolu Tescilli Yapı olarak tescillenmiştir.

²²³ Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

²²⁴ Dükkan sahibi Alaattin Yavaş (72) yapı ile ilgili her hangi bir bilgi vermeyi kabul etmemiştir.

²²⁵ Dükkan sahibi Alaattin Yavaş (72) yapının ölçülerinin alınmasına izin vermemiştir.

Tek birimden oluşan dükkanın, caddeye bakan cephesinde yer alan açıklığın kuzeydoğu ve güneydoğu köşeleri pahlanmıştır. Tek açıklıklı dükkanda oluklu metal kepenk kullanımı görülmektedir. Demir kepenği ikiye bölen demir aksam üzerinde başlığa, bitkisel ve geometrik süslemelere yer verilmiştir. Demir bölücü aksam üzerinde yer alan başlık kısmındaki süsleme, iyon sütun başlıklarından esinlenerek yapılmıştır. Demir kepenğin altında cam ve ahşap kullanımıyla vitrin uygulamasının olduğu görülmektedir. Dükkan doğal zemin seviyesinin bir basamak üzerinde yer almaktadır (Fot. 44, Şekil 14).

Yapının 2013 yılındaki fotoğraflarına bakıldığında o tarihten sonra onarım geçirmediği anlaşılmaktadır (Fot. 45).

Dükkanın tavanı günümüzde plastik asma tavadır. Fakat tavandaki küçük bir açıklık sayesinde, plastik tavanın üzerinde bir birim daha olduğu ve bu küçük birimin depo olarak kullanıldığı görülmektedir. Depo kısmının üzerinde yer alan putrel (U) demirler, tavanın örtü sisteminin aslında tuğla ve putrel (U) demirin birlikte kullanılmasıyla oluşturulan volta tonoz ile yapıldığını, sonradan plastik asma tavan ile kapatıldığını göstermektedir (Fot. 46).

Yapı, genel itibarı ile taş ve dolgu tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiştir (Fot. 47). Çatıda Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Alınlığın alt kısmındaki metal saçak akordeon biçimindedir. Dükkan açıklığındaki vitrin uygulamasında, ahşap doğrama ve camın birlikte kullanıldığı, üzerinde de demir kepenk uygulaması olduğu görülmektedir. Dükkanın ortasına yakın bir bölgede yer alan kapı açıklığı işlevseldir. Dükkanın zemini ahşap döşemedir.

Yapının Tarihlendirilmesi: Kitabesi olmayan yapının, 8. 9. ve 10. Dükkanlar ile birlikte tasarlanarak aynı zamanda yapıldığı düşünülmektedir (Fot. 48). Bu dört dükkan da kitabeye rastlanılmaması tarihlendirme konusunda netliğin oluşmasını engellemektedir. Bu yüzden mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak tarihlendirilme yapılmaya çalışılmıştır.

Yapı, günümüzde plastik asma tavan ile kaplansa da küçük bir açıklık sayesinde görülebilen volta tonoz, yapı hakkında çıkarım yapmaya işaret etmektedir. Volta tonoz kullanımı Uşak'ta ki Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)²²⁶ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında²²⁷, Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)²²⁸ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R.

²²⁶ K. İnce, *age.*, s. 55.

²²⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

²²⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

1310 / M. 1894)²²⁹ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)²³⁰ koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)²³¹ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı ile benzerlik gösterir.

Yapının, caddeye bakan batı cephesi ayrı açıklıklara sahip olsalar da 8. Dükkan'ın alınlık kısmı ile birbirinin devamı şeklinde ve düz lento olarak yapılmıştır. Düz lento kullanımı; Uşak'taki Paşa Hanı (R. 1314 / M. 1898)²³², Halitoğlu Hanı (R. 1310 / M. 1894)²³³, Birinci Arasta (1894-1904)²³⁴, İkinci Arasta (1894-1904)²³⁵ ve Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)²³⁶ çeşitli yerlerinde görülmektedir.

Yapının doğu (arka) cephesi ise 8-9 ve 10. Dükkanlar gibi üçgen alınlığa sahiptir (Fot. 49). Alınlığının üçgen olması da geç döneme işaret etmektedir. Uşak'taki Paşa Hanı'nda (R.1314 / M. 1898)²³⁷ güney cephenin ortasında asıl kapı açıklığının bulunduğu basık kemer formunun yukarısında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)²³⁸ batı cephesinde toplamda dört adet, Bedesten'de (1901-1904)²³⁹ yapının çatısının biçiminden dolayı hem güney hem de kuzey cephesinden görülebilen üçgen alınlığa yer verilmiştir.

Dükkanın demir kepengini iki eşit parçaya bölen iyon başlıklarını anımsatan süslemeli metal çubuk, metal olması sebebi ile Uşak Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)²⁴⁰, yapının içerisinde bulunan madeni sütunlara gönderme yapmaktadır.

Bu bilgilere ilaveten, kullanılan malzeme ve teknik olarak yapıda volta tonoz kullanımıyla 18. Dükkan'a (1321 H./1903 M.)²⁴¹, hem volta tonoz hem de üçgen alınlığı olması ile 11. Dükkanın (H. 1340 / M. 1921-1922)²⁴² - (R. 1340 / M. 1924) malzemesi ve tekniğiyle benzeşir. Bu benzerliklerinden dolayı yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın başına tarihlendirilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

²²⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

²³⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

²³¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

²³² F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

²³³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

²³⁴ K. İnce, *age.*, s. 52.

²³⁵ K. İnce, *age.*, s. 53.

²³⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

²³⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

²³⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

²³⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

²⁴⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

²⁴¹ K. İnce, *agm.*, s. 675.

²⁴² K. İnce, *agm.*, s. 675

2.8. 8. DÜKKAN*

Katalog No: 8

Şekil No: 15-16

Fotoğraf No: 50- 53

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan Ulubey'in Camikebir Mahallesiinde, Hükümet Caddesi 143 nolu ada, 19 nolu parselde bulunmaktadır ²⁴³. 7-8-9 ve 10. Dükkanların birlikte planlanarak aynı zaman da yapıldığı düşünülmektedir. Dört adet sıralı dükkanların ikincisini oluşturan dükkan güneyinde yer alan 7. Dükkan ve kuzeyinde yer alan 9. Dükkan ile bitişik nizamdadır.

Mimari Özellikleri: Yapı, zemin ve bodrum kat olmak üzere iki katlıdır. Yapının bodrum katıda zemin katıda kullanılmamaktadır. Batısındaki caddeye bakan zemin kat, dükkanın zemin katı, doğu cephe 2.92 m. batı cephe 3.10 m. kuzey cephe 4.44 m. güney cephe 3.54 m. ölçülerinde doğu-batı yönünde uzunlamasına dikdörtgen bir plana sahiptir (Şekil 15). Yapının batı ve doğu cephelerindeki benzerlikler 7. Dükkanla aynı zamanlarda planlandığı gösterir (Fot. 43). Batı (ön) cephesi düz lentolu olan yapının, doğu (arka) cephesi üçgen alınlığa sahiptir. Caddeye bakan doğu cephesinin üzerindeki tuğla parapet duvarının kuzeyindeki sıvaların dökülmeye başladığı görülmektedir. Parapet duvarının ortası kenarlarına göre daha basık durumdadır. Orta kısım dört yönden silme ile çerçeveye alınmıştır. Alınlık kısmını çatıya bağlayan bölgede Marsilya tipi kiremit kullanılmıştır. Dükkanın alınlık kısmının kuzey ve güney yönlerinde metal çörlenlere yer verilmiştir. Çörlenlerden güneydekinin kullanımı 7. Dükkan ile ortaktır. Çörlenlerin altında metal akordeon saçağa yer verilmiştir (Şekil 16).

Tek birimden oluşan dükkanın, caddeye bakan batı cephesinde yer alan açıklığın kuzeydoğu ve güneydoğu köşeleri pahlanmıştır. Tek açıklıklı dükkanda oluklu metal kepenk kullanımı görülmektedir. Demir kepengi ikiye bölen demir aksam üzerinde başlığa, bitkisel ve geometrik süslemelere yer verilmiştir. Demir bölücü aksam üzerinde yer alan başlık kısmındaki süsleme, iyon sütun başlıklarını anımsatmaktadır. Demir kepengin altında cam ve

* Dükkan günümüzde kullanılmamaktadır. Yapı, İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.11.2008 gün ve 4348 kararı ile Ulubey' de Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan 07 Nolu Tescilli Yapı olarak tescillenmiştir.

²⁴³ Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

ahşap kullanımıyla vitrin uygulamasının olduğu görülmektedir. Dükkan doğal zemin seviyesinin bir basamak altında yer almaktadır (Fot. 50).

Dükkanın 2013 fotoğraflarından anlaşıldığı kadarı ile yapı bu tarihten sonra onarım geçirmemiştir (Fot. 51).

Yapının, tavan örtüsünü tuğla ve putrel (U) demirin birlikte kullanılmasıyla volta tonoz oluşturmıştır. Tonoz, sekiz adet kemerle taşınmaktadır (Fot. 52). Tavanın altına, yapının doğu cephesiyle bitişik olarak tuğla ve putrel (U) demirin kullanılmasıyla tavandaki üç volta kemer genişliğinde bir uygulama yapılmıştır (Fot. 53).

Yapı, genel itibari ile taş ve dolgu tuğla malzeme kullanılarak yığma teknikle inşa edilmiştir. Çatıda Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Alınlığın alt kısmındaki metal saçak akordeon biçimindedir. Dükkan açıklığındaki vitrin uygulamasında, ahşap ve camın birlikte kullanıldığı, üzerinde de demir kepenk uygulaması olduğu görülmektedir. Vitrin uygulamasının yaklaşık olarak ortasına denk gelen bölgede yer alan kapı açıklığı işlevseldir. Dükkanın zemini ahşap döşemedir.

Yapının Tarihlendirilmesi: Kitabesi olmayan yapının, 7- 9 ve 10. Dükkanlar ile birlikte tasarlanarak aynı zamanda yapıldığı düşünülmektedir (Fot. 49). Bu dört dükkan da kitabeye rastlanılmaması tarihlendirme konusunda kesinliğin oluşmamasının nedenidir. Bu yüzden mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak tarihlendirilme yapılmaya çalışılmıştır.

Yapıda görülen volta tonoz kullanımı, Uşak'ta ki Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)²⁴⁴ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında²⁴⁵, Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)²⁴⁶ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)²⁴⁷ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)²⁴⁸ koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)²⁴⁹ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı ile benzerlik gösterir.

Yapının, caddeye bakan batı cephesi ayrı açıklıklara sahip olsalar da 7. Dükkan'ın alınlık kısmı ile birbirinin devamı şeklinde ve düz lento olarak yapılmıştır. Düz lento

²⁴⁴ K. İnce, *age.*, s. 55.

²⁴⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

²⁴⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

²⁴⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

²⁴⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

²⁴⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

kullanımı; Uşak'taki Paşa Hanı (R. 1314 / M. 1898)²⁵⁰, Halitoğlu Hanı (R. 1310 / M. 1894)²⁵¹, Birinci Arasta (1894-1904)²⁵², İkinci Arasta (1894-1904)²⁵³ ve Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)²⁵⁴ çeşitli yerlerinde görülmektedir.

Yapının doğu (arka) cephesi ise 8-9 ve 10. Dükkanlar gibi üçgen alınlığa sahiptir (Fot. 49). Alınlığının üçgen olması da geç döneme işaret etmektedir. Uşak'taki Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)²⁵⁵ güney cephenin ortasında asıl kapı açıklığının bulunduğu basık kemer formunun yukarısında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)²⁵⁶ batı cephesinde toplamda dört adet, Bedesten'de (1901-1904)²⁵⁷ yapının çatısının biçiminden dolayı hem güney hem de kuzey cephesinden görülebilen üçgen alınlığa yer verilmiştir.

Dükkanın demir kepengini iki eşit parçaya bölen iyon başlıklarını anımsatan süslemeli metal çubuk, metal olması sebebi ile Uşak Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)²⁵⁸, yapının içerisinde bulunan madeni sütunlara gönderme yapmaktadır.

Bu bilgilere ilaveten, kullanılan malzeme ve teknik olarak yapıda volta tonoz kullanımıyla 18. Dükkan'a (1321 H./1903 M.)²⁵⁹, hem volta tonoz hem de üçgen alınlığı olması ile 11. Dükkanın (H. 1340 / M. 1921-1922)²⁶⁰ - (R. 1340 / M. 1924) malzemesi ve tekniğiyle benzeşir. Bu benzerliklerinden dolayı yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın başına tarihlendirilmesinin uygun olacağı düşünülür.

²⁵⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

²⁵¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

²⁵² K. İnce, *age.*, s. 52.

²⁵³ K. İnce, *age.*, s. 53.

²⁵⁴ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

²⁵⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

²⁵⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

²⁵⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

²⁵⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

²⁵⁹ K. İnce, *agm.*, s. 675.

²⁶⁰ K. İnce, *agm.*, s. 675

2.9. 9. DÜKKAN*

Katalog No: 9

Şekil No: 17-18

Fotoğraf No: 54-57

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan Ulubey'in Camikebir Mahallesinde, Hükümet Caddesi 143 nolu ada, 20 nolu parseldedir²⁶¹. 7-8-9 ve 10. Dükkanların birlikte planlanarak aynı zaman da yapıldığı düşünülmektedir. Dört adet sıralı dükkanların üçüncüsünü oluşturan dükkan, güneyindeki 8. Dükkan ve kuzeyinde yer alan 10. Dükkan ile bitişik nizamda yer almaktadır.

Mimari Özellikleri: Yapının içine girilemediği için görüldüğü gibi tek katlı mı yoksa ayrı bir bodrum katı var mı bilinmemektedir. Yapının zemin katının, cam vitrininden anlaşıldığı kadarı ile dikdörtgen bir plan şeması göstermektedir (Şekil 17) ²⁶². Yapının doğu cephesindeki benzerliklerinden dolayı 10. Dükkanla aynı zamanlarda planlandığı düşünülmektedir (Fot. 54). Onarım gördüğü anlaşılan yapının, hem ön hem de arka cephesinin alınlığı üçgendir. Alınlık kısmını çatıya bağlayan bölgede Marsilya tipi kiremit kullanılmıştır. Kiremit kullanımının bittiği alınlık kısmında genişçe bir silmeye yer verilmiştir. Üçgen alınlığın güney ve kuzey uçlarına metal çörtenler konumlandırılmıştır. Alınlığın hemen altında 10. Dükkanla ortak kullanılan dendanlı metal saçağa yer verilmiştir (Fot. 55, Şekil 18).

Tek birimden oluşan dükkanın, batı cephesinde yer alan açıklığın kuzeydoğu ve güneydoğu köşeleri içe doğru daraltılarak ön cephede hareketlilik sağlanmıştır. Tek açıklıklı yapının vitrin uygulaması, ahşap doğrama ve cam malzemenin birlikte kullanılmasıyla sağlanmıştır. Dükkan, doğal zemin seviyesinin bir basamak üzerinde yer almakta ve bir basamak sayesinde dükkana girilmektedir (Fot. 55). Yapının 2013 yılındaki fotoğraflarından anlaşıldığına göre; vitrin uygulamasının üzerinde metal oluklu kepenk olduğu ve bu kepengin onarımdan sonra kaldırıldığı görülmektedir (Fot. 56).

* Uzun süre Tütün Dükkanı olarak kullanılan yapı, günümüzde kullanılmamaktadır. İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.11.2008 gün ve 4348 kararı ile Ulubey' de Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan 07 Nolu Tescilli Yapı olarak tescillenmiştir.

²⁶¹ Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

²⁶² Yapının içine girilemediği için lazer metre ile ölçüm yapılmış, planda bu ölçüler dikkate alınmıştır.

Yapının, tavan örtüsünü tuğla ve putrel (U) demirin birlikte kullanılmasıyla volta tonoz oluşturmıştır. Tonoza, altı adet kemerle taşınmaktadır (Fot. 57).

Yapı, genel itibarı ile taş ve tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiştir. Çatıda Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Alınlığın alt kısmındaki metal saçak dendanlıdır. Dükkan açıklığındaki vitrin uygulamasında, ahşap doğrama ve camın birlikte kullanıldığı bir uygulama görülmektedir. Dükkanın batı cephesinin güneyinde yer alan kapı açıklığı, dükkan kullanımında olmadığı için kapalı tutulmaktadır. Dükkan tekrar kullanılmaya başlandığı zaman işlevselliği devam edeceği düşünülmektedir.

Yapının Tarihlendirilmesi: Yapı da herhangi bir kitabeye rastlanılmamaktadır. Kitabesi olmayan yapının, 7- 8- ve 10. Dükkanlar ile birlikte tasarlanarak aynı zamanda yapıldığı düşünülmektedir (Fot. 48). Kitabeye rastlanılmaması tarihlendirme konusunda net bir tarihin oluşmasını engeller. Bu yüzden mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak tarihlendirilme yapılmaya çalışılmıştır.

Yapının hem doğu hem de batı cephesindeki alınlığının üçgen olması geç döneme işaret etmektedir. Uşak'taki Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)²⁶³ güney cephenin ortasında asıl kapı açıklığının bulunduğu basık kemer formunun yukarısında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)²⁶⁴ batı cephesinde toplamda dört adet, Bedesten'de (1901-1904)²⁶⁵ yapının çatısının biçiminden dolayı hem güney hem de kuzey cephesinden görülebilen üçgen alınlığa yer verilmiştir.

Yapıda görülen volta tonoz kullanımı, Uşak'ta ki Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)²⁶⁶ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında²⁶⁷, Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)²⁶⁸ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)²⁶⁹ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)²⁷⁰ koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)²⁷¹ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı ile benzerlik gösterir.

²⁶³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

²⁶⁴ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

²⁶⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

²⁶⁶ K. İnce, *age.*, s. 55.

²⁶⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

²⁶⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

²⁶⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

²⁷⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

²⁷¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

Bu bilgilere ilaveten, kullanılan malzeme ve teknik olarak yapıda volta tonoz kullanımıyla 18. Dükkan'a (H. 1321 / M. 1903)²⁷², hem volta tonoz hem de üçgen alınlığı olması ile 11. Dükkanın (H. 1340 / M. 1921-1922)²⁷³ - (R. 1340 / M. 1924) malzemesi ve tekniğiyle benzeşir. Bu benzerliklerinden dolayı yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın başına tarihlendirilmesinin uygun olacağı düşünülür.

²⁷²K. İnce, *agm.*, s. 675.

²⁷³ K. İnce, *agm.*, s. 675

2.10. 10. DÜKKAN*

Katalog No: 10

Şekil No: 19-20

Fotoğraf No: 58-62

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan Ulubey'in Camikebir Mahallesiinde, Hükümet Caddesi 143 nolu ada, 21 nolu parselde bulunur²⁷⁴. 7-8-9 ve 10. Dükkanların birlikte planlanarak aynı zamanda yapıldığı düşünülmektedir. Dört adet sıralı dükkanların sonuncusunu oluşturan dükkanın güneyinde 9. Dükkan kuzeyinde ise saatçi dükkanı bulunmaktadır. Yapı bu dükkanlarla bitişik nizamda yer almaktadır.

Mimari Özellikleri: Yapı, bodrum kat ve zemin olmak üzere iki katlıdır. Zemin kattaki küçük bir açıklık sayesinde bodrum kata geçiş sağlandığı anlaşılmaktadır (Fot. 58). Dükkan kullanılmamaktadır. Dükkanın zemin katı, doğu cephe 3.02 m. batı cephe 2.85 m. kuzey cephe 6.80 m. güney cephe 5.94 m. ölçülerinde doğu-batı yönünde uzunlamasına dikdörtgen bir plana sahiptir (Şekil 19). Yapının hem batı (ön) hem de doğu (arka) cephesi üçgen alınlığa sahiptir. Alınlık kısmını çatıya bağlayan bölgede Marsilya tipi kiremit kullanılmıştır. Kiremit kullanımının bittiği alınlık kısmında iki sıra silmeye yer verilmiştir. Silme ile saçak kısmının üstünde yer alan ortadaki üçgen parapet alanının daha önce sıvalı olduğu, fakat bu sıvanın zamanla döküldüğü kalan sıva izlerinden anlaşılmaktadır. Üçgen alınlığın güney ucunda metal çörtene yer verilmiştir. Muhtemelen kuzey ucunda da günümüze gelemeyen bir çörtlen olmalıdır. Üçgen alınlığın hemen altında 9. Dükkanla ortak kullanılan dendanlı metal saçağa yer verilmiştir (Fot. 54, Şekil 20).

Tek birimden oluşan dükkanın, batı cephesinde yer alan açıklığın güneydoğu köşesi içe doğru daraltılmış, kuzeydoğu köşesi ise pahlanmıştır. Bu uygulama batı cephede bir hareketlilik sağlamıştır. Caddeye bakan batı cephesi, tamamen oluklu metal kepenklerle kapatılmıştır. Kepengin altındaki vitrin uygulamasında ahşap doğrama ve camın birlikte

* Günümüzde yapı kullanılmamaktadır. İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.11.2008 gün ve 4348 kararı ile Ulubey' de Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan 07 Nolu Tescilli Yapı olarak tescillenmiştir.

²⁷⁴ Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

kullanıldığı görülmektedir. Dükkan doğal zemin ile aynı seviyededir (Fot. 59). Dükkanın 2013 fotoğraflarından anlaşıldığı üzere, her hangi bir onarım geçirmemiştir (Fot. 60). Yapının, tavan örtüsünü tuğla ve putrel (U) demirin birlikte kullanılmasıyla volta tonoz oluşturmıştır. Tonoz, altı adet kemerle taşınmaktadır (Fot. 61-62).

Dükkan, genel itibari ile taş ve tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiştir. Çatıda Marsilya tipi kiremit kullanımı vardır. Alınlığın alt kısmındaki metal saçak dendanlıdır. Dükkan açıklığındaki vitrin uygulamasında, ahşap doğrama ve camın birlikte kullanıldığı bir uygulama görülmektedir. Dükkanın batı cephesinin güneyinde yer alan kapı açıklığı işlevsel değildir.

Yapının Tarihlendirilmesi: Dört adet sıralı dükkanların sonuncusunu oluşturan dükkanın kitabesi yoktur. Bu durum net bir tarihin oluşmasını engeller. Bu sebeple mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak tarihlendirilme yapılmaya çalışılmıştır. Kitabesi olmayan yapının, 7- 8- ve 10. Dükkanlar ile birlikte tasarlanarak aynı zamanda yapıldığı düşünülmektedir (Fot. 54).

Yapının hem doğu hem de batı cephesindeki alınlığının üçgen olması geç döneme işaret etmektedir. Uşak'taki Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)²⁷⁵ güney cephenin ortasında asıl kapı açıklığının bulunduğu basık kemer formunun yukarısında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)²⁷⁶ batı cephesinde toplamda dört adet, Bedesten'de (1901-1904)²⁷⁷ yapının çatısının biçiminden dolayı hem güney hem de kuzey cephesinden görülebilen üçgen alınlığa yer verilmiştir.

Yapıda görülen volta tonoz kullanımı, Uşak'ta ki Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)²⁷⁸ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında²⁷⁹, Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)²⁸⁰ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)²⁸¹ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)²⁸² koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan

²⁷⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

²⁷⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

²⁷⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

²⁷⁸ K. İnce, *age.*, s. 55.

²⁷⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

²⁸⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

²⁸¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

²⁸² F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)²⁸³ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı ile benzerlik gösterir.

Bu bilgilere ilaveten, kullanılan malzeme ve teknik olarak yapıda volta tonoz kullanımıyla 18. Dükkan'a (H. 1321 / M. 1903)²⁸⁴, hem volta tonoz hem de üçgen alınlığı olması ile 11. Dükkanın (H. 1340 / M. 1921-1922)²⁸⁵ - (R. 1340 / M. 1924) malzemesi ve tekniğiyle benzeşmektedir. Bu benzerliklerinden dolayı yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın başına tarihlendirilmesinin uygun olacağı düşünülür.

²⁸³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

²⁸⁴ K. İnce, *agm.*, s. 675.

²⁸⁵ K. İnce, *agm.*, s. 675

2.11. 11. DÜKKAN*

Katalog No: 11

Şekil No: 21-23

Fotoğraf No: 63-74

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan Ulubey’in Camikebir Mahallesi’nde, Hükümet Caddesi 143 nolu ada, 26 nolu parselde yer alır²⁸⁶. Dükkan yan yana iki biriminden oluşmaktadır. Güneyinde saatçi dükkanı, kuzeyinde telefon bayisi bulunan dükkan bu dükkanlar ile bitişik nizamdadır.

Mimari Özellikleri: Yapıldığında tek birimden oluştuğu düşünülen dükkan, günümüzde yan yana iki birimden oluşmaktadır. Hem kuzey hem de güney biriminin zemini tamamen kapatıldığı için dükkanın bodrum katı var mı bilinmemektedir²⁸⁷. Bodrum katı olan dükkanlar incelendiğinde bu dükkanın da daha önceden bir bodrum kata sahip olduğu, fakat daha sonra kapatıldığı düşünülmektedir. Yapının kuzey birimi, doğu cephe 2.43 m. batı cephe 2.23 m. kuzey cephe 10.55 m. güney cephe 9.86 m. ölçülerindedir. Bu ölçüler dikkate alındığında her iki biriminde doğu-batı yönünde uzunlamasına dikdörtgen bir plan şeması gösterdiği görülmektedir (Şekil 21-22).

Dükkanın batı (ön) cephesi üçgen alınlığa sahiptir. Alınlık kısmını çatıya bağlayan bölgede Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Çatıda biri metal, diğeri betonarme olarak yapılmış iki adet bacaya yer verilmiştir. Üçgen alınlığın orta kısmında çatıya yakın alanda birleşen üçgen alanlarda ikişer sıra, üçgenin sonlandırıldığı alt kısımda dört sıra silme görülmektedir. Silme ile çerçevelenen orta kısımda, kesme taş malzeme dikkat çekmektedir. Hava şartlarının da etkisiyle sıvalarında ve silmelerinde bozulmalar görülen üçgen alınlığın, güney ve kuzey köşelerinde daha önce birer çörten olduğu kalan izlerden anlaşılmaktadır (Fot. 63). Alınlığın alt kısmında, günümüzde oldukça yıpranmış durumda olan, dört adet “S” çubuk demirle desteklenen akordeon biçimli metal saçağa yer verilmiştir. Yapının batı cephesi genel

* Günümüzde yapının kuzey bölümü toplantı ve oturma salonu, güney bölümü ise çay ocağı olarak kullanılmaktadır. İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 18.11.2008 gün ve 4348 kararı ile Ulubey’de Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan 08 Nolu Tescilli Yapı olarak tescillenmiştir.

²⁸⁶ Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

²⁸⁷ Güney birimini çay ocağının sahibi Mümtaz Terci dükkanın zemin katının olmadığını söylemektedir.

olarak kesme taşla inşa edilmiştir. Düz lentolu iki açıklığı bulunan cephenin, lentolarının köşelerindeki iç bükeylerle keskin hatlar biraz yumuşatılmıştır. Dükkan cephesinin iki yanında ve iki dükkan birimini birbirinden ayıran duvarda sekizer kesme taş sırası ile oluşturulmuş plastrlar yer almaktadır. Plastrların başlıkları korint nizamından esinlenerek yapılmıştır. Başlıklar dört cepheli gibi tasarlanmış izlenimi vermektedir. Başlıkta volütlerin alt kısmında kenger yapraklarının olduğu görülmektedir. İki birimi birbirinden ayıran plastr başlığın hemen yukarısında, mermer üzerine tek satır halinde yazılmış ve yapının yapılış tarihini veren bir kitabe görülmektedir. Her iki açıklığın düz lentolarının üzerinde, orta kısmına denk gelen alanda kabartma olarak yapılmış, birbirine dönük biçimde ay-yıldıza yer verilmiştir. Hem kuzeyde hem güneyde yer alan vitrin açıklıklarında ahşap doğrama ve camın birlikte kullanıldığı görülmektedir. Her iki açıklık üç bölümden oluşmakta ve bu üç bölümün ortasındaki bölümler kapı açıklığı olarak kullanılmakta giriş çıkışlar buradan sağlanmaktadır. Vitrin açıklıklarının üzerinde, oluklu metal kepenk kullanımı görülmektedir (Fot. 64, Şekil 22).

Yapının 2013 yılındaki fotoğraflarından kuzey biriminin bu tarihlerde kullanımda olduğu (Fot. 65), 2014 yılından sonra kullanılmadığı (Fot. 66), 2018 yılında yenilenerek tekrar kullanıma açıldığı görülmüştür²⁸⁸.

Yapının gerçekte tek birim olarak yapıldığını alınlık ve saçak kısmının göstermesinin yanında, örtü sistemi de göstermektedir. Kuzey ve güney birimlerindeki örtü sisteminin yarımşar volta tonoz biçiminde olduğu, ortadaki duvar kaldırılınca tam bir volta tonoz görüntüsünü oluşturacağı düşüncesi, dükkanın ilk yapıldığında tek birim olarak tasarlandığı fikrini desteklemektedir. Bir duvarla birbirinden ayrılan birimlerde, kuzey birimde altı (Fot. 67) güney birimde altı (Fot. 68) olmak üzere toplamda on iki adet kemer vardır. Hem kuzey hem de güney biriminin uzunlamasına dikdörtgen alanları bölünerek dükkanların içerisinde küçük bir alan oluşturulmuştur. Kuzey biriminde, iki bölüm oluşturmak için muhtemelen onarımdan sonra eklenen duvarın kuzeyinde bir kapı açıklığı bırakılmış, giriş ve çıkışların buradan olması sağlanmıştır. Bu birim dükkanın zemin seviyesinden iki basamak yukarıda tutulduğu için seyyar ahşap bir basamakla diğer bölüme geçiş sağlanmaktadır. Kuzey biriminin girişe yakın olan bölümünde ahşap, sonradan yapıldığı düşünülen ikinci birimde betonarme zemin görülmektedir (Fot. 69). Güney biriminde oluşturulan ikinci birime geçiş kuzey birimindeki zemin seviyesi gibi yüksek tutulmamış, tavandan tabana kadar yapılan bir duvarla güney birimde küçük bir alan oluşturulmuştur. İkinci bölüme geçişi duvarın

²⁸⁸ Yapıya 20.09.2017 tarihinde gidildiğinde bu bölümün hala kapalı olduğu, 10.04.2018 tarihinde gidildiğinde açılmış olduğu görülmüştür.

güneyinde yer alan ahşap kapı sağlamaktadır (Fot. 70). Güney biriminin ikinci bölümünde, volta tonoz tavanın yüksek olmasından yararlanarak bu bölüm enlemesine bölünerek üzeri ahşap tavanla kapatılmış, tavanın güneyine yerleştirilen dokuz basamaklı ahşap bir merdiven sayesinde volta tonozun olduğu asma kata geçiş sağlanmıştır²⁸⁹ (Fot. 71). Asma katta Çay Ocağı'nın üzerinde yer alan volta tonozun devamı görülmektedir (Fot. 72). Güney biriminin girişe yakın olan bölümü ve merdivenle çıkılan sonradan oluşturulan asma katta ahşap zemin döşemesine, duvarla ayrılan ikinci birimde betonarme zemine yer verilmiştir. Dükkanın batı cephesinin önüne yakın zamanda gölgelik yapılmıştır²⁹⁰ (Fot. 73).

Yapı, genel itibari ile taş ve dolgu tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiştir. Çatıda Marsilya tipi kiremit kullanımı vardır. Üçgen alınlığın alt kısmında metal malzemeli, dendanlı saçağa yer verilmiştir. Dükkan açıklıklarındaki vitrin uygulamasında, ahşap doğrama ve camın birlikte kullanıldığı bir uygulama görülmektedir. Dükkanın kuzey ve güney birimlerinde yer alan kapı açıklıkları işlevseldir.

Yapının Tarihlendirilmesi: Yapının, Ege'de saygın tüccar Ulubeyli iş adamı, Cevizler lakaplı Hafız Ahmet Terci'nin babası Mustafa Efendi tarafından, demiryollarını yapan Fransız usta veya Fransızların yanında yetişmiş ustalar tarafından yapıldığı belirtilmiştir²⁹¹. Dükkan, uzun süre Cevizler lakaplı ailenin Manifatura Dükkanı olarak hizmet vermiştir²⁹².

Yapının batı cephesinde, iki dükkan birimini birbirinden ayıran plastr başlığının hemen yukarısında bir kitabeye yer verilmiştir (Fot. 74). Mermer üzerine sülüs hatla tek satır olarak yazılmış olan kitabede hadis ve tarih yazmaktadır. Kitabeye göre yapı, (H. 1340 / M. 1921-1922)²⁹³ - (R. 1340 / M. 1924) tarihinde yapılmıştır. Kitabenin yazılışı ve transkripsiyonu şu şekildedir;

Kitabenin Yazılışı:

الكا سب حبيب الله

١٣٤٠

Kitabenin Transkripsiyonu:

El Kâsib-i Habîb Allah

²⁸⁹ Güney biriminde oluşturulan ikinci bölüm ve bu bölümün asma katı depo olarak kullanılmaktadır.

²⁹⁰ Yapının, güney biriminin Çay Ocağı olarak kullanılmasından dolayı, masa ve sandalyeleri dükkanın önüne konumlandırılarak Çay Bahçesi oluşturulmuştur. Özellikle yaz aylarında güneşi engelleme adına, yakın zamanda plastik malzemeli bir gölgelik yapılmıştır. Bu gölgelik yapının batı (ön) cephesinde yer alan üçgen alınlığın fark edilmesini ve yapının bir bütün olarak algılanmasını zorlaştırmaktadır

²⁹¹ Bekir Semerci, Ahmet Terci'nin oğlu Mustafa Efendi'nin torunu ile yaptığı röportajı aktarmıştır.

²⁹² Bekir Semerci'den alınan bilgiye göre.

²⁹³ K. İnce, *agm.*, s. 675

1340²⁹⁴.

Kitabenin Türkçesi:

Çalışıp, kazanan kişi Allah'ın sevgilisidir, dostudur²⁹⁵.

H. 1340 / M. 1921-1922²⁹⁶ - R. 1340 / M. 1924.

Kitabe de yazılı olan “El Kâsib-i Habîb Allah” (Çalışıp, kazanan kişi Allah'ın sevgilisidir, dostudur) hadis-i şerifine genellikle ticaretin yapıldığı mekanlarda rastlanılmaktadır. Verilmek istenen mesaj ise, ticareti yapan kişi sattığı malın ve kazandığı paranın Allah'tan geldiğini bilmesi, onun sayesinde kazandığını unutmaması ve kendim kazandım diyerek kibirlenmemesi içindir. Ayrıca insanların tembelliğe meyil etmemesini, sadece bir şeyi isteyerek değil bunun için çaba harcayarak çalışmasının da gerekli olduğunu hatırlatmak içindir²⁹⁷.

Yapının kitabesinin yapıldığı tarihte buraya konduğu düşünülmektedir. Bu fikri, malzeme ve teknik olarak Uşak'ta yer alan yapılarda desteklemektedir. Yapıda volta tonoz kullanımı, Uşak'ta ki Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)²⁹⁸ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında²⁹⁹, Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)³⁰⁰ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)³⁰¹ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)³⁰² koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)³⁰³ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı ile benzerlik göstermektedir.

²⁹⁴ K. İnce, *agm.*, s. 675.

²⁹⁵ Kitabe Ulubeyli araştırmacı- yazar Bekir Semerci tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

²⁹⁶ K. İnce, *agm.*, s. 675

²⁹⁷ Prof. Dr. Süleyman Solmaz, İzmir- Yeşilçam Camii İmam Hatibi Çetin Aydın ve Bekir Semerci' den kitabe hakkında bilgi alınmıştır. Yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

²⁹⁸ K. İnce, *age.*, s. 55.

²⁹⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

³⁰⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³⁰¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

³⁰² F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

³⁰³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

Ayrıca üçgen alınlık kullanımıyla da Uşak'taki yapılarla benzeşmektedir. Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)³⁰⁴ güney cephenin ortasında asıl kapı açıklığının bulunduğu basık kemer formunun yukarısında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)³⁰⁵ batı cephesinde toplamda dört adet, Bedesten'de (1901-1904)³⁰⁶ yapının çatısının biçiminden dolayı hem güney hem de kuzey cephesinden görülebilen üçgen alınlık vardır.

Yapının üç adet plastr başlığının korint düzeninden etkilenecek şekilde yapılması da Uşak'ta bulunan yapılara gönderme yapmaktadır. Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)³⁰⁷ tam olarak korint başlık gibi olmasa da güney cephenin doğusunda yer alan geniş açıklıkların, basık kemerinin kilit taşı konsolsu bir çıkıntı yapmış, üzerine kenger yaprakları işlenmiştir. Birinci Arasta (1894-1904)³⁰⁸ ve İkinci Arasta (1894-1904)³⁰⁹ da sütuncelerin başlıklarının üzerinde kenger yaprağı kullanımı görülmektedir.

Yapının batı cephesinde görülen ay- yıldız motifi Uşak Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)³¹⁰ doğu cephenin alt katındaki birinci ve beşinci açıklıkların geniş kemerlerinin kilit taşında görülmektedir.

Yapının geç dönemi yansıtan mimari ve süsleme özellikleri görüldüğü üzere, Uşak'taki yapılarla benzer özellikleri, yapının kitabesinin üzerinde yer alan (H. 1340 / M. 1921-1922)³¹¹ - (R. 1340 / M. 1924) tarihi üslup olarak da desteklemektedir.

³⁰⁴ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³⁰⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

³⁰⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

³⁰⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³⁰⁸ K. İnce, *age.*, s. 52.

³⁰⁹ K. İnce, *age.*, s. 53.

³¹⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³¹¹ K. İnce, *agm.*, s. 675

2.12. 12. DÜKKAN*

Katalog No: 12

Şekil No: 24-25

Fotoğraf No: 75- 79

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan, Ulubey'in Camikebir Mahallesinde, Hükümet Caddesi 143 nolu ada, 38 nolu parselde³¹², güneyindeki market ve kuzeyindeki 13. Dükkan ile bitişik nizamda bulunmaktadır.

Mimari Özellikleri: Yapı, bodrum kat ve zemin olmak üzere iki katlıdır. Bodrum kata dokuz basamaklı ahşap bir merdiven sayesinde inilmektedir (Fot.75). Yapının caddeye bakan zemin katı, doğu cephe 3.50 m. batı cephe 3.08 m. kuzey cephe 4.42 m. güney cephe 4.70 m. ölçülerinde dikdörtgene yakın bir plan şemasına sahiptir (Şekil 24). Basık üçgene sahip olan zemin katın, alınlığını çatıya bağlayan kısımda Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Hava şartlarından dolayı alınlık üzerindeki kiremitlerin sırasında bozulmalar olduğu gözlemlenmiştir. Alınlık kısmının olduğu parapet duvarı sıvalıdır. Alınlığın güneyinde çörtene yer verilmiştir. Alınlık kısmının altında betonarme bir sundurma yer almaktadır. Yapının vitrin açıklıklarında, metal doğrama ve camın birlikte kullanıldığı görülmektedir. Vitrin açıklığının tam ortasına denk gelen yerde, demir kepenk üzerinde süslemeli metal bir unsur görülmektedir. Metal çubuk üzerinde başlığa, bitkisel ve geometrik süslemelere yer verilmiştir. Demir bölücü aksam üzerinde yer alan başlık kısmındaki süslemenin detayı iyon sütun başlıklarından esinlenerek yapılmıştır. Açıklığın güney ve kuzey köşelerinde yedişer sıra fayans taşıyla oluşturulmuş taş dizisine yer verilmiştir. Güney yönde yer alan ilk sıradaki taşın bir kısmı kırılmış, üçüncü sıradakinin üzerine de elektrik sayacı takılmıştır. Dükkanın zemini doğal zeminden bir basamak yukarıda olduğu için tek basamaklı merdivenle dükkana giriş ve çıkış sağlanmaktadır. Batı cephenin kuzeyinde yer alan metal malzemeli kapı açıklığı işlevsel olarak kullanılmaktadır (Fot. 76, Şekil 25).

* Günümüzde yapının zemin katı Tuhafiye Dükkanı, bodrum katı depo olarak kullanılmaktadır.

³¹² Ulubey- Uşak Koruma Amaçlı İmar Planı (1/1000 ölçekli plan yetkili şehir plancısı Hakan Ünlü tarafından çizilmiştir).

Zemin katın tavanı belli bir bölgeye kadar plastik asma tavanla kaplanmıştır (Fot. 77). Vitrin açıklığının arkasına denk gelen bölgede bulunan bir açıklık sayesinde yapının asıl tavanı görülmektedir (Fot. 78). Plastik asma tavan ve yapının volta tonozlu tavanı arasında kalan bölge de asma kat oluşturulmuştur³¹³.

Yapının örtü sistemini, tuğla ve putrel (U) demirin kullanılmasıyla volta döşeme oluşturmaktadır. Volta tonoz, altı adet kemerle oluşturulmuştur. Volta kemerlerden köşelerde yer alan kemerlerin tuğla malzemesi görülürken, ortada yer alan dört kemerin üzeri sıvalıdır. Kemerleri birbirinden ayıran putrel (U) demirler de net olarak görülmektedir (Fot. 79).

Yapı, genel itibari ile taş ve dolgu tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiştir. Çatıda Marsilya tipi kiremit kullanılmıştır. Alınlığın alt kısmında betonarme sundurma yer alır. Dükkan açıklığındaki vitrin uygulamasında, metal doğrama ve camın birlikte kullanıldığı görülmektedir. Vitrin açıklığının kuzeyinde yer alan metal kapı açıklığı işlevseldir.

Yapının Tarihlendirilmesi: Yapıda herhangi bir kitabeye rastlanılmamıştır. Kitabeye rastlanılmaması tarihlendirme konusunda net bir fikrin oluşmamasının nedenidir. Bu bağlamda, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Yapıda volta tonoz kullanımı, Uşak'ta ki yapılarla benzerdir. Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)³¹⁴ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında³¹⁵, Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)³¹⁶ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)³¹⁷ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)³¹⁸ koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)³¹⁹ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı görülmektedir.

Yapının alınlığının üçgen olması geç döneme işaret etmektedir. Uşak'taki yapılarda da bu kullanım vardır. Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)³²⁰ güney cephenin ortasında asıl kapı açıklığının bulunduğu basık kemer formunun yukarısında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M.

³¹³ Asma kat tıpkı bodrum kat gibi depo olarak kullanılmaktadır.

³¹⁴ K. İnce, *age.*, s. 55.

³¹⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

³¹⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³¹⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

³¹⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

³¹⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

³²⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

1894)³²¹ batı cephesinde toplamda dört adet, Bedesten’de (1901-1904)³²² yapının çatısının biçiminden dolayı hem güney hem de kuzey cephesinden görülebilen üçgen alınlık kullanılmıştır.

Dükkanın demir kepengini iki eşit parçaya bölen iyon başlıklarını anımsatan süslemeli metal çubuk, metal olması sebebi ile Uşak Paşa Hanı’nda (R. 1314 / M. 1898)³²³, yapının içerisinde bulunan madeni sütunlara gönderme yapmaktadır.

Bu bilgilere ilaveten, kullanılan malzeme ve teknik olarak yapıda volta tonoz kullanımıyla 18. Dükkan’a (H. 1321 / M. 1903)³²⁴, hem volta tonoz hem de üçgen alınlığı olması ile 11. Dükkanın (H. 1340 / M. 1921-1922)³²⁵ - (R. 1340 / M. 1924) malzemesi ve tekniğiyle benzeşir. Bu benzerliklerinden dolayı yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın başına tarihlendirilmesi mümkündür.

³²¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

³²² F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

³²³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³²⁴ K. İnce, *agm.*, s. 675.

³²⁵ K. İnce, *agm.*, s. 675

2.13. 13. DÜKKAN*

Katalog No: 13

Şekil No: 26-28

Fotoğraf No: 80-86

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan Ulubey'in Camikebir Mahallesiinde, Hükümet Caddesi 143 nolu ada, 36 nolu parselde yer alır³²⁶. Dükkan, güneyinde yer alan 12. Dükkan ve kuzeyinde yer alan Pastane ile bitişik nizamdadır.

Mimari Özellikleri: Yapı, tek katlı olarak gözükmektedir. Güney bölümünün bir kısmı yol çalışması sebebi ile yıkılan dükkanın bodrum katının açıklığı, bu daraltılma sırasında kapatılmış mıdır bilinmemektedir³²⁷. Yapının caddeye bakan zemin katı, doğu cephe 7.54 m. batı cephe 7.47 m. kuzey cephe 4.46 m. güney cephe 2.60 m. ölçülerinde dikdörtgen plan şeması göstermektedir (Şekil 26-27). Geniş bir alan kaplayan dükkanın hem dıştan hem de içten görünüşü diğer dükkanlara göre farklıdır. Dükkan, iki birimden oluşmaktadır. Dükkanın kuzey birimi uzunlamasına, güney birimi ise enlemesine biçimlendirilmiştir. Kuzey biriminin batı cephesi üçgen alınlığa sahiptir. Alınlık kısmını çatıya bağlayan bölgede Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Sıvalı olan üçgen alınlık cephe genişliğinden daha dar tutulmuş, üçgenin uç kısımları yumuşatılarak aşağı indirilmiştir. Alınlığın güney ve kuzey köşelerinde birer metal çörtene yer verilmiştir. Çörtenlerden güney yöndeki, kuzey yöndekine göre daha iyi durumdadır. Kuzey de bulunan çörtenin (U) biçimindeki şekli açıldığı için tam olarak görevini yapamamaktadır. Üçgen alınlığın hemen altında betonarme sundurmaya yer verilmiştir. Sundurmanın üzerine metal bir levha ve levhanın bitimine de dar bir su borusu yerleştirilmiştir. Bu levha muhtemelen çatıdan gelen suyun aşağıya ulaşmasını sağlamaktadır (Fot. 80, Şekil 28).

* Yapı, günümüzde Manifatura Dükkanı olarak kullanılmaktadır.

³²⁶ Ulubey- Uşak Koruma Amaçlı İmar Planı

³²⁷ Dükkan sahibi Ahmet Yazgan (85) dükkanın tek katlı olduğunu, yol çalışmasında bodrum katın açıklığını görmediğini ve daha büyük konumda olan dükkanın yol genişletilmesi ile bir kısmının yıkıldığını söylemektedir.

Kuzey biriminde yer alan vitrin açıklıklarında, metal doğrama ve camın birlikte kullanıldığı görülmektedir. Vitrin açıklığının üzerinde, oluklu metal kepenk kullanımı görülmektedir (Fot. 81). Vitrin açıklığının tam ortasına denk gelen yerde, demir kepenk üzerinde süslemeli metal bir unsur görülmektedir. Metal bölücü üzerinde başlığa, bitkisel ve geometrik süslemelere yer verilmiştir. Demir bölücü aksam üzerinde yer alan başlık kısmındaki süslemenin detayı iyon sütun başlıklarından esinlenerek yapılmıştır (Fot. 82). Yapının dükkan zemini doğal zemin seviyesi ile aynı yüksekliktedir. Cephenin güneyinde yer alan metal malzemeli kapı açıklığı işlevsel olarak kullanılmaktadır. Güney biriminin batı cephesinin bir bölümü yol yapımı nedeniyle kesilmiş, bu sebepten dolayı güney birimi daralmıştır. Daralan kısım dükkanın kuzey birimi ile 12. Dükkan arasında yer almaktadır. Bu birimin batı (ön) cephesindeki duvardaki sıvalar hava şartlarından dolayı dökülmeye başlamıştır. Duvarın üst kısmında güney birimini çatıya bağlayan bölgede Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir (Fot. 83).

Dükkanın kuzey biriminin tavan örtüsünü tuğla ve putrel (U) demirin birlikte kullanılmasıyla volta tonoz oluşturmuştur. Altı adet kemerle taşınan örtü sisteminin, yapının batı cephesinden bakıldığında uzunlamasına yerleştirildiği görülmektedir. Hava şartlarından dolayı, kuzey bölümde yer alan sıvada bozulmalar görülmüştür. Volta kemerlerin güney yöndeki sonuncu kemerinden sonra, bir volta kemer genişliğinde iki birimi birbirinden ayıran küçük bir duvara yer verilmiştir (Fot. 84). Güney biriminin tavan örtüsü de yine, tuğla ve putrel (U) demirin oluşturduğu volta tonozdur. Volta tonoz beş adet volta kemerle taşınmaktadır. Yol çalışması sebebiyle kesildiği batı cepheden anlaşılan dükkanın, beş adet volta kemerle oluşturulan örtü sisteminin küçük bir duvarla ayrıldığı görülmektedir. Bu aynı şekilde de simetrik olarak yanında da beş adet volta kemerli örtü sisteminin olduğunu, fakat yol çalışmasından sonra bu bölümün ortadan kaldırıldığını düşündürmektedir (Fot. 85). Birimin güneyinde yer alan duvarda ay-yıldız motifi ve bu motifin hemen altında da harfleri silik olduğu için okunamayan Arap alfabesi ile yazılmış yazılar görülmektedir (Fot. 86).

Yapı, genel itibarı ile taş ve tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiştir. Çatıda Marsilya tipi kiremit kullanımı vardır. Alınlığın alt kısmında betonarme sundurma yer alır. Dükkan açıklığındaki vitrin uygulamasında, metal doğrama ve camın birlikte kullanıldığı bir uygulama görülmektedir. Dükkanın kuzey biriminin batı cephesinin güneyinde yer alan kapı açıklığı işlevseldir.

Yapının Tarihlendirilmesi: Yapının üzerinde inşa tarihine ilişkin herhangi bir kitabe yoktur. Kitabesinin olmaması, tarihendirme konusundaki netliğin oluşmamasının nedenidir. Fakat; şu anda dükkan sahibi 1933 doğumlu 85 (seksen beş) yaşındaki Ahmet Yazgan Bey'in verdiği

bilgiye göre dükkanın 1926 tarihinde inşa edildiği belirtilmektedir. Bu bilgiler neticesinde, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği de dikkate alınarak tarihlendirilme yapılmaya çalışılmıştır. Dükkanın alınlık kısmının üçgen olması, örtü sisteminin volta tonoz olması geç döneme işaret etmektedir.

Yapıda volta tonoz kullanımı, Uşak'ta ki Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)³²⁸ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında³²⁹, Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)³³⁰ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)³³¹ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)³³² koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)³³³ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı ile benzerlik göstermektedir.

Ayrıca üçgen alınlık kullanımıyla da Uşak'taki yapılarla benzeşmektedir. Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)³³⁴ güney cephenin ortasında asıl kapı açıklığının bulunduğu basık kemer formunun yukarısında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)³³⁵ batı cephesinde toplamda dört adet, Bedesten'de (1901-1904)³³⁶ yapının çatısının biçiminden dolayı hem güney hem de kuzey cephesinden görülebilen üçgen alınlık vardır.

Yapının güney biriminin güney cephesinde görülen ay-yıldız motifi Uşak Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)³³⁷ doğu cephenin alt katındaki birinci ve beşinci açıklıkların geniş kemerlerinin kilit taşında görülmektedir.

Dükkanın demir kepengini iki eşit parçaya bölen iyon başlıklarını anımsatan süslemeli metal çubuk, metal olması sebebi ile Uşak Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)³³⁸, yapının içerisinde bulunan madeni sütunlara gönderme yapmaktadır.

Bu bilgilere ilaveten, kullanılan malzeme ve teknik olarak yapıda volta tonoz kullanımıyla 18. Dükkan'a (H. 1321 / M. 1903)³³⁹, hem volta tonoz hem de üçgen alınlığı

³²⁸ K. İnce, *age.*, s. 55.

³²⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

³³⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³³¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

³³² F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

³³³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

³³⁴ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³³⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

³³⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

³³⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³³⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³³⁹ K. İnce, *agm.*, s. 675.

olması ile 11. Dükkanın (H. 1340 / M. 1921-1922)³⁴⁰ - (R. 1340 / M. 1924) malzemesi ve tekniğiyle benzeşir. Bu benzerliklerinden dolayı yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın başına tarihlendirilmesi mümkündür.

³⁴⁰ K. İnce, *agm.*, s. 675

2.14. 14. DÜKKAN*

Katalog No: 14

Şekil No: 29-30

Fotoğraf No: 87-91

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan Ulubey'in Camikebir Mahallesinde, Hükümet Caddesi, Tuz Pazarı Mevkii 160 nolu ada, 24 nolu parselde bulunur³⁴¹. Yapı, güneyindeki ayakkabı dükkanı ve kuzeyinde bulunan avize dükkanı ile bitişik nizamdadır.

Mimari Özellikleri: Yapı, tek katlıdır³⁴².

Yapının caddeye bakan zemin katının, doğu cephesi 2.20 m. batı cephe 3.45 m. kuzey cephe 5.52 m. güney cephe 5.68 m. ölçülerine sahip doğu-batı yönünde dikdörtgen bir plan şeması göstermektedir (Şekil 29). Batı (ön) cephesi düz lentolu alınlığa sahiptir. Alınlık kısmını çatıya bağlayan bölgede Marsilya tipi kiremit kullanılmıştır. Kiremit kullanımının bittiği alınlık kısmı ile saçak kısmının üstünde yer alan ortadaki parapet alanının, muhtemelen daha önce sıvalı olduğu, fakat bu sıvanın zamanla döküldüğü kalan izlerden anlaşılmaktadır. Tuğla parapet duvarının ortası kenarlarına göre daha basık durumdadır. Orta kısım dört yönden silme ile çerçeveye alınmıştır. Dükkanın alınlık kısmının kuzey ve güney yönlerinde demir çörtenlere yer verilmiştir. Çörtenlerin altında uzunluğu 16. Dükkan'a kadar devam eden metal akordeon saçak görülmektedir. Dükkanın her iki yanında saçağı destekleyen demir çubuklar vardır (Şekil 30).

Tek açıklığı bulunan dükkanın, caddeye bakan batı cephesinin vitrin şeklindeki geniş dikdörtgen pencereleri ve kapı açıklığında metal doğrama ve cam malzeme kullanımı görülmektedir. Vitrin açıklıkları öncesinde ahşap malzemelidir³⁴³. Güneyinde yer alan kapı açıklığı işlevseldir. Dükkan zemini, doğal zemin seviyesi ile aynı seviyededir (Fot. 87).

* Bir dönem Emlakçı olarak kullanılırken, günümüzde dava ve iş takiplerinin yapıldığı bir dükkan olarak hizmet vermektedir.

³⁴¹ Ulubey- Uşak Koruma Amaçlı İmar Planı

³⁴² Yapının zemini yenilendiği için bodrum kata inşi sağlayacak her hangi bir açıklık görülmemektedir. Dükkanın şimdiki sahibi Ziya Erkol (71) kendisinin bildiği kadarıyla bodrum katı olmadığını söylemiştir.

³⁴³ Dükkanın şimdiki sahibi Ziya Erkol (71) dan alınan bilgiye göre.

Yapının, batı cephesinden bakıldığında, tavanın, ahşap malzemeli çok yüksek olmayan bir şekilde yapıldığı fark edilmektedir. Doğu cephede tavandan zemine kadar ahşap bir paravan niteliğinde bir uygulama görülmektedir. Bu paravanın güneyine aynı ahşap malzemeye yapılmış bir kapı açıklığı yerleştirilmiştir (Fot. 88). Kapıdan içeri girildiğinde küçük bir birim görülmektedir³⁴⁴. Birimin kuzeyine yerleştirilen seyyar demir bir merdivenle ahşap tavanın üstünde yer alan asma kat ve yapının asıl tavanına ulaşılmaktadır (Fot. 89). Yapının tavan örtüsünün tuğla ve putrel (U) demirin birlikte kullanılmasıyla oluşturulan volta tonoz olduğu fark edilmektedir. Tonoz, yedi adet kemerle taşınmaktadır (Fot. 90).

Yapı, genel itibari ile moloz taş ve tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiştir. Çatıda Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Alınlığın alt kısmında metal bir saçağa yer verilmiştir. Yapının kapı açıklığı ve penceresi cam ve metal malzemelidir. Dükkan zemini ahşap döşemidir. Yapının vitrin açıklıklarının olduğu kapı açıklığından girildiğinde görülen tavanda ve küçük bir bölümün oluşmasını sağlayan paravan da ahşap malzeme kullanılmıştır.

Yapının Tarihlendirilmesi: Kaytanzade Mustafa Bey tarafından yaptırıldığı belirtilen bina, yaklaşık 50-60 yıl kadar önce, kuzeyde bir ve batıdaki üç dükkanla olan ara duvarlar kaldırılarak “Taş Kahve” olarak hizmet vermiştir. Burası, Mustafa Bey’in vefatından sonra miras yoluyla çocuklarına kalmış, çıkan anlaşmazlık sonunda bölümlere ayrılmış, Gürsel Caddesi üzerinde dört tane dükkanlardan ikisi sonradan birleştirilmiş, şimdiki durumda dükkan sayısı üçe düşürülmüştür, Hükümet Caddesi üzerinde üç tane olmak üzere (Fot. 91), toplamda yedi dükkan oluşturulmuştur³⁴⁵. Hükümet Caddesi üzerinde bulunan üç dükkanın alınlık kısımlarının tek parça olarak yapılması bir dönem “Taş Kahve” olarak kullanıldığı görüşünü desteklemektedir. Ancak bölümlere ayrılarak yapılan dükkanların meydana getirilmesi, hatırlanmamakla birlikte farklı tarihlerde gerçekleştirilmiştir.

Yapının kitabesinin olmaması, tarihlendirme konusundaki netliğin oluşmamasının nedenidir. Bu bağlamda, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Yapının, caddeye bakan batı cephesinin düz lentolu alınlık kısmı ayrı açıklıklara sahip olsalar da 15 ve 16. Dükkanlarla birbirinin devamı şeklinde üç dükkanın alınlığını kapsamaktadır. Düz lento kullanımı; Uşak’taki Paşa Hanı (R. 1314 / M. 1898)³⁴⁶, Halitoğlu

³⁴⁴ Bu alan depo olarak kullanılmaktadır.

³⁴⁵ Bekir Semerci’ den alınan bilgiye göre; Taş Kahve olarak adlandırılan alan bundan yaklaşık 50-60 yıl önceye kadar faaliyette olup, Ulubey halkının çok fazla uğradığı ve yılbaşlarında tombala çekilişlerinin bile yapıldığı bir yer olmuştur.

³⁴⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

Hanı (R. 1310 / M. 1894)³⁴⁷, Birinci Arasta (1894-1904)³⁴⁸, İkinci Arasta (1894-1904)³⁴⁹ ve Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)³⁵⁰ çeşitli yerlerinde görülmektedir.

Yapıda volta tonoz kullanımı, Uşak'ta ki Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)³⁵¹ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında³⁵², Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)³⁵³ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)³⁵⁴ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)³⁵⁵ koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)³⁵⁶ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı ile benzerlik göstermektedir.

Ayrıca, örtü sisteminin volta tonoz olması dolayısıyla kullanılan malzeme ve teknik olarak 11. Dükkan (H. 1340 / M. 1921-1922)³⁵⁷ - (R. 1340 / M. 1924) ve 18. Dükkanın (H. 1321 / M. 1903)³⁵⁸ malzemesi ve tekniğiyle benzeşmektedir. Bu bağlamda, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak bu yapılarla benzerliğinden dolayı yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın başına tarihlendirilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

³⁴⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

³⁴⁸ K. İnce, *age.*, s. 52.

³⁴⁹ K. İnce, *age.*, s. 53.

³⁵⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

³⁵¹ K. İnce, *age.*, s. 55.

³⁵² F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

³⁵³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³⁵⁴ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

³⁵⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

³⁵⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

³⁵⁷ K. İnce, *agm.*, s. 675

³⁵⁸ K. İnce, *agm.*, s. 675.

2.15. 15. DÜKKAN*

Katalog No: 15

Şekil No: 31-32

Fotoğraf No: 92-95

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan, Ulubey'in Camikebir Mahallesi, Hükümet Caddesi, Tuz Pazarı Mevkii 160 nolu ada, 17 nolu parseldedir³⁵⁹. Yapının kuzeyinde 14. Dükkan, güneyinde günümüzde kullanılmayan 16. Dükkan yer almaktadır.

Mimari Özellikleri: Tek katlı ve tek birimden meydana gelen yapının, iki açıklığı vardır. Yapının, iki açıklığının olması, örtü sisteminin iki büyük kemerden oluşması, güneyinde ve kuzeyinde bulunan yapıların da boyutları dikkate alındığında yapının yapıldığında yan yana farklı iki dükkandan oluştuğu, sonraki dönemlerde iki dükkkanı birbirinden ayıran ortadaki duvarın kaldırılarak bu iki birimin birleştirildiği ve büyük bir dükkan haline getirildiği anlaşılmaktadır. Dükkanın zemin katı, doğu cephe 4.50 m. batı cephe 4.50 m. kuzey cephe 5.50 m. güney cephe 5.50 m. ölçülerinde kareye yakın bir plan göstermektedir (Şekil 31). Batı cephesinde, her iki açıklığın üzerine denk gelen alınlık kısımları düz lentoludur. Alınlık kısmını çatıya bağlayan bölgede Marsilya tipi kiremit kullanılmıştır. Dükkanın parapet duvarının daha önce sıvalı olduğu, fakat bu sıvaların zamanla döküldüğü kalan izlerden anlaşılmaktadır. Her iki açıklığın üzerinde yer alan parapet duvarının ortaları kenarlarına göre daha basık durumdadır. Orta kısımlar dört yönden silme ile çerçeveye alınmıştır. Dükkanın alınlık kısmının kuzey ve güney yönlerinde birer tane, silme ile çevrelenen parapet duvarlarının ortasına denk gelen alanda bir tane olmak üzere yapıda üç adet demir çörtene yer verilmiştir. Çörtenlerin altında uzunluğu 14. Dükkandan, 16. Dükkan'a kadar devam eden metal akordeon saçak görülmektedir. Dükkanın her iki yanında ve iki açıklığı birbirinden ayıran plastr üzerinde saçığı destekleyen demir çubuklar vardır (Şekil 32).

İki açıklığı bulunan dükkanın, vitrin şeklindeki geniş dikdörtgen pencereleri ve kapı açıklıklarında metal doğrama ve cam malzeme kullanılmıştır. Dükkanın iki açıklığında da

* Günümüzde avize dükkkanı olarak kullanılmaktadır.

³⁵⁹ Ulubey-Uşak Koruma Amaçlı İmar Planı.

birer kapıya yer verilmiştir, fakat sadece kuzeyde bulunan kapı açıklığı işlevsel olarak kullanılmaktadır. İki basamaklı bir merdiven ile giriş sağlanmaktadır. İki açıklığı birbirinden ayıran plastrın alt kısmında sonraki dönemlerde yapıldığı düşünülen bir çeşme yer almaktadır (Fot. 92).

Yapının örtü sistemi, batı cephede yer alan açıklıkların hizasında iki büyük kemerle oluşturulan tuğla ve putrel (U) demirin oluşturduğu volta tonoz ile kapatılmıştır. Kuzey biriminde beş kemer, güney biriminde beş kemer olmak üzere toplamda on adet kemerle tavan kısmı kapatılmıştır (Fot. 93-94). Doğu cephenin önünde yüksekliği tavan yüksekliğinin yarısından biraz fazla olan, ahşap doğrama malzemeyle yapılmış bir paravana yer verilmiştir. Bu paravan sayesinde küçük bir birim oluşturulmuştur. Birime girişi, paravanın güneyinde yer alan ahşap kapı sağlamaktadır (Fot. 95).

Genel itibari ile moloz taş ve dolgu tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiş olan yapının çatısında Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Alınlığın alt kısmında metal bir ssaçağa yer verilmiştir. Yapının kapı açıklığı ve penceresi cam ve metal malzemelidir. Dükkan zemini taş döşemедir. Küçük bir bölümün oluşmasını sağlayan paravan ahşaptır.

Yapının Tarihlendirilmesi: Kaytanzade Mustafa Bey tarafından yaptırıldığı belirtilen bina, yaklaşık 50-60 yıl kadar önce, kuzeyde bir ve batıdaki üç dükkanla olan ara duvarlar kaldırılarak “Taş Kahve” olarak hizmet vermiştir. Burası, Mustafa Bey’in vefatından sonra miras yoluyla çocuklarına kalmış, çıkan anlaşmazlık sonunda bölümlere ayrılmış, Gürsel Caddesi üzerinde dört tane dükkanlardan ikisi sonradan birleştirilmiş, şimdiki durumda dükkan sayısı üçe düşürülmüştür, Hükümet Caddesi üzerinde üç tane olmak üzere (Fot:91), toplamda yedi dükkan oluşturulmuştur³⁶⁰. Hükümet Caddesi üzerinde yer alan 14-15 ve 16. Dükkanların alınlık kısımlarının tek parça olması bir dönem Taş Kahve olarak kullanıldığı görüşünü desteklemektedir. Ancak bölümlere ayrılarak yapılan dükkanların meydana getirilmesi, hatırlanmamakla birlikte farklı tarihlerde gerçekleştirilmiştir.

Yapı da kitabeye yer verilmemesi, tarihlendirme konusundaki netliğin oluşmamasının nedenidir. Bu bağlamda, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Yapıda volta tonoz kullanımı, Uşak’ta ki Hacı Gedik Hanı’nın (H. 1309 / M. 1891-1892)³⁶¹ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin

³⁶⁰ Bekir Semerci’ den alınan bilgiye göre; Taş Kahve olarak adlandırılan alan bundan yaklaşık 50-60 yıl önceye kadar faaliyette olup, Ulubey halkının çok fazla uğradığı ve yılbaşlarında tombala çekilişlerinin bile yapıldığı bir yer olmuştur.

³⁶¹ K. İnce, *age.*, s. 55.

tamamında³⁶², Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)³⁶³ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)³⁶⁴ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)³⁶⁵ koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)³⁶⁶ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı ile benzerlik göstermektedir.

Yapının, caddeye bakan batı (ön) cephesinin düz lentolu alınlık kısmı ayrı açıklıklara sahip olsalar da 14 ve 16. Dükkanlarla birbirinin devamı şeklinde üç dükkanın alınlığını kapsamaktadır. Düz lento kullanımı; Uşak'taki Paşa Hanı (R. 1314 / M. 1898)³⁶⁷, Halitoğlu Hanı (R. 1310 / M. 1894)³⁶⁸, Birinci Arasta (1894-1904)³⁶⁹, İkinci Arasta (1894-1904)³⁷⁰ ve Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)³⁷¹ çeşitli yerlerinde görülmektedir.

Ayrıca, örtü sisteminin volta tonoz olması dolayısıyla kullanılan malzeme ve teknik olarak 11. Dükkan (H. 1340 / M. 1921-1922)³⁷² - (R. 1340 / M. 1924) ve 18. Dükkanın (H. 1321 / M. 1903)³⁷³ malzemesi ve tekniğiyle benzeşmektedir. Bu bağlamda, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak bu yapılarla benzerliğinden dolayı yapının, 19. yüzyıl sonu 20. yüzyılın başına tarihlendirilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

³⁶² F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

³⁶³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³⁶⁴ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

³⁶⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

³⁶⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

³⁶⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³⁶⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

³⁶⁹ K. İnce, *age.*, s. 52.

³⁷⁰ K. İnce, *age.*, s. 53.

³⁷¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

³⁷² K. İnce, *agm.*, s. 675

³⁷³ K. İnce, *agm.*, s. 675.

2.16. 16. DÜKKAN*

Katalog No: 16

Şekil No: 33-34

Fotoğraf No: 96-99

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan, Ulubey'in Camikebir Mahallesi, Hükümet Caddesi, Tuz Pazarı Mevkii 160 nolu ada, 18 nolu parseldedir³⁷⁴. Yapının kuzeyinde 15. Dükkan, güneyinde ise 17. Dükkan yer almaktadır. Bu iki dükkanın arasında ve bunlara bitişik nizamdadır.

Mimari Özellikleri: Yapı, bodrum kat ve zemin olmak üzere iki katlıdır. Zemin katta, bodrum kata inişi sağlayan bir açıklık vardır (Fot. 96). Dükkanın zemin katı, doğu cephe 2.62 m. batı cephe 2.23 m. kuzey cephe 5.08 m. güney cephe 5.18 m. ölçülerinde doğu-batı yönünde dikdörtgene yakın doğu-batı yönünde uzunlamasına dikdörtgen bir plan göstermektedir (Şekil 33). Dükkanın batı cephesi düz lentolu alınlığa sahiptir. Alınlık kısmını çatıya bağlayan kısımda Marsilya tipi kiremit kullanılmıştır. Kiremit kullanımının bittiği alınlık kısmı ile saçak kısmının üstünde yer alan ortadaki parapet alanının, muhtemelen daha önce sıvalı olduğu, fakat bu sıvanın zamanla döküldüğü kalan izlerden anlaşılmaktadır. Tuğla parapet duvarının ortası, kenarlarına göre daha basık durumdadır. Orta kısım dört yönden silme ile çerçeveye alınmıştır. Dükkanın alınlık kısmının kuzey ve güney uçlarında metal çörtenlere yer verilmiştir. Çörtenlerin altında uzunluğu 14. Dükkan'a kadar devam eden metal akordeon saçak görülmektedir. Dükkanın her iki yanında saçağı destekleyen demir çubuklar vardır (Fot. 97, Şekil 34).

Tek açıklığı bulunan dükkanın, caddeye bakan cephesinde yer alan açıklığın güneydoğu köşesi içe doğru daraltılmış, kuzeydoğu köşesi ise pahlanmıştır. Bu uygulama batı cephede bir hareketlilik sağlamıştır. Cephenin vitrin şeklindeki geniş dikdörtgen pencereleri ve kapı açıklığında metal doğrama ve cam malzeme kullanımı görülmektedir. Muhtemelen

* Miras yoluyla birçok sahibi olduğu bilinen yapı, çıkan anlaşmazlık sebebi ile kimse tarafından kullanılmamaktadır. Bu sebeple onarıma muhtaç haldedir.

³⁷⁴ Ulubey-Uşak Koruma Amaçlı İmar Planı.

vitrin açıklıkları öncesinde ahşap malzemelidir. Güneyinde yer alan kapı açıklığı işlevseldir. Dükkan zemini doğal zemin seviyesi ile aynı düzeydedir.

Yapının, tavan örtüsünü tuğla ve putrel (U) demirin birlikte kullanılmasıyla volta tonoz oluşturmaktadır. Tonoz, altı adet kemerle taşınmaktadır (Fot. 98).

Yapı, genel itibari ile moloz taş ve dolgu tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiştir. Çatıda Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Alınlığın alt kısmında metal bir saçağa yer verilmiştir. Yapının kapı açıklığı ve penceresi cam ve metal malzemeye sahiptir. Dükkan zemini ahşap döşemedir (Fot. 99).

Yapının Tarihlendirilmesi: Kaytanzade Mustafa Bey tarafından yaptırıldığı belirtilen bina, yaklaşık 50-60 yıl kadar önce, kuzeyde bir ve batıdaki üç dükkanla olan ara duvarlar kaldırılarak “Taş Kahve” olarak hizmet vermiştir. Burası, Mustafa Bey’in vefatından sonra miras yoluyla çocuklarına kalmış, çıkan anlaşmazlık sonunda bölümlere ayrılmış, Gürsel Caddesi üzerinde dört tane dükkanlardan ikisi sonradan birleştirilmiş, şimdiki durumda dükkan sayısı üçe düşürülmüştür, Hükümet Caddesi üzerinde üç tane olmak üzere (Fot. 91), toplamda yedi dükkan oluşturulmuştur³⁷⁵. Hükümet Caddesi üzerinde yer alan 14-15 ve 16. Dükkanların alınlık kısımlarının tek parça olarak yapılması bir dönem Taş Kahve olarak kullanıldığı görüşünü desteklemektedir. Ancak bölümlere ayrılarak yapılan dükkanların meydana getirilmesi, hatırlanmamakla birlikte farklı tarihlerde gerçekleştirilmiştir.

Yapı da kitabeye yer verilmemesi, tarihlendirme konusundaki netliğin oluşmasını engellemektedir. Bu bağlamda, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Yapının, caddeye bakan batı (ön) cephesinin düz lentolu alınlık kısmı ayrı açıklıklara sahip olsalar da 14 ve 15. Dükkanlarla birbirinin devamı şeklinde üç dükkanın alınlığını kapsamaktadır. Düz lento kullanımı; Uşak’taki Paşa Hanı (R. 1314 / M. 1898)³⁷⁶, Halitoğlu Hanı (R. 1310 / M. 1894)³⁷⁷, Birinci Arasta (1894-1904)³⁷⁸, İkinci Arasta (1894-1904)³⁷⁹ ve Deve Hanı’nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)³⁸⁰ çeşitli yerlerinde görülmektedir.

Yapıda volta tonoz kullanımı, Uşak’ta ki Hacı Gedik Hanı’nın (H. 1309 / M. 1891-1892)³⁸¹ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan

³⁷⁵ Bekir Semerci’ den alınan bilgiye göre; Taş Kahve olarak adlandırılan alan bundan yaklaşık 50-60 yıl önceye kadar faaliyette olup, Ulubey halkının çok fazla uğradığı ve yılbaşlarında tombala çekilişlerinin bile yapıldığı bir yer olmuştur.

³⁷⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³⁷⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

³⁷⁸ K. İnce, *age.*, s. 52.

³⁷⁹ K. İnce, *age.*, s. 53.

³⁸⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

³⁸¹ K. İnce, *age.*, s. 55.

mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında³⁸², Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)³⁸³ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)³⁸⁴ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)³⁸⁵ koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)³⁸⁶ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı ile benzerlik göstermektedir.

Ayrıca, örtü sisteminin volta tonoz olması dolayısıyla kullanılan malzeme ve teknik olarak 11. Dükkan (H. 1340 / M. 1921-1922)³⁸⁷ - (R. 1340 / M. 1924) ve 18. Dükkanın (H. 1321 / M. 1903)³⁸⁸ malzemesi ve tekniğiyle benzeşmektedir. Bu bağlamda, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak bu yapılarla benzerliğinden dolayı yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın başına tarihlendirilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

³⁸² F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

³⁸³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³⁸⁴ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

³⁸⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

³⁸⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

³⁸⁷ K. İnce, *agm.*, s. 675

³⁸⁸ K. İnce, *agm.*, s. 675.

2.17. 17. DÜKKAN*

Katalog No: 17

Şekil No: 35-36

Fotoğraf No: 100-102

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan, Ulubey'in Camikebir Mahallesi, Hükümet Caddesi, Tuz Pazarı Mevkii 160 nolu ada, 9-19 nolu parseldedir³⁸⁹. Yan yana iki birimden oluşan dükkan, kuzeyindeki 16. Dükkan ve güneyindeki sigorta dükkanı ile bitişik nizamda yapılmıştır.

Mimari Özellikleri: Yapının, içine girilemediği için tek katlı mı yoksa iki katlı mı olduğu bilinmemektedir. Cam vitrinden görüldüğü şekliyle çıkarım yapılmaya çalışılmıştır. Ana caddeye bakan kat derinlemesine dikdörtgen plan şeması göstermektedir (Şekil 35). Tavanın volta tonozu oluşturan on adet kemerleri dışa doğru uzatılarak saçak kısmı oluşturulmuştur. Volta kemerlerin putrel (U) demirleri dış yüzeyden belli olmaktadır. Üst kısmı hava şartlarından korunması amacı ile metal bir levha ile kapatılan saçığın, çevresinde iki sıra silmeye yer verilmiştir. Alınlık kısmı geniş tutulmuştur

İlk inşasında tek birimden oluştuğu düşünülen dükkanın, günümüzde yan yana iki birimi ve iki açıklığı vardır³⁹⁰. Dükkanın vitrin açıklıklarının üzerinde dört sıra silmesi bulunan taş kornişe yer verilmiştir. Vitrin açıklıklarının geniş dikdörtgen pencereleri ve kapı açıklıkların da metal doğrama ve cam malzeme kullanımı görülmektedir. Muhtemelen vitrin açıklıkları öncesinde ahşap malzemelidir. Demir kepenge yer verilen güney biriminin caddeye bakan cephesinin güney tarafında yedi sıra desenli taş kullanımı görülmektedir. Dükkan zemini, doğal zeminden yukarıda olduğu için bir basamaklı merdiven yardımıyla dükkanın birimlerine giriş sağlandığı görülmektedir (Fot. 100, Şekil 36).

* İki birimden oluşan yapının, günümüzde sadece güney birimi Tütün Dükkanı olarak kullanılmaktadır. Kullanılan birim de haftanın bir günü hizmet vermektedir. Kuzey biriminin 2013 yılına kadar kullanıldığı bilinmemektedir. Yapı, İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 18.11.2008 gün ve 4348 kararı ile Ulubey'de Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan 03 Nolu Tescilli Yapı olarak tescillenmiştir.

³⁸⁹ Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

³⁹⁰ Saçak kısmının ve örtü sisteminin bir bütün olarak yapılması, yapının yapıldığında tek birimden oluştuğunu düşündürmektedir.

Dükkanın 2013 yılındaki fotoğraflarına bakıldığında, bu tarihten sonra onarım geçirmediği anlaşılmaktadır (Fot. 101)

Yapının, güney birimi belli bir seviyeden sonra plastik asma tavanla kapatılmıştır. Bu tavanın üzerinden orijinal tavanı oluşturan volta tonozlar görünmektedir. Güney biriminin kuzeyindeki duvarla öncesinde tek birim olan yapının, bu duvar eklenerek iki birime bölündüğü ve daraltıldığı görülmektedir (Fot. 102).

Yapının Tarihlendirilmesi: Yapının üzerinde inşa tarihini veren herhangi bir kitabe yoktur. Bu sebepten dolayı tarihendirme konusunda bir netlik bulunmamaktadır. Bu bağlamda, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak tarihendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Yapıda volta tonoz kullanımı, Uşak'ta ki Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / 1891-1892)³⁹¹ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında³⁹², Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)³⁹³ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)³⁹⁴ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)³⁹⁵ koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)³⁹⁶ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı ile benzerlik göstermektedir.

Ayrıca, örtü sisteminin volta tonoz olması dolayısıyla kullanılan malzeme ve teknik olarak 11. Dükkan (H. 1340 / M. 1921-1922)³⁹⁷ - (R. 1340 / M. 1924) ve 18. Dükkanın (H. 1321 / M. 1903)³⁹⁸ malzemesi ve tekniğiyle benzeşmektedir. Bu bağlamda, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak bu yapılarla benzerliğinden dolayı yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın başına tarihlendirilmesi uygundur.

³⁹¹ K. İnce, *age.*, s. 55.

³⁹² F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

³⁹³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

³⁹⁴ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

³⁹⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

³⁹⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

³⁹⁷ K. İnce, *agm.*, s. 675

³⁹⁸ K. İnce, *agm.*, s. 675.

2.18. 18. DÜKKAN*

Katalog No: 18

Şekil No: 37-39

Fotoğraf No: 103-111

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan, Ulubey’in Camikebir Mahallesi, Hükümet Caddesi, Tuz Pazarı Mevkii 159 nolu ada, 13-14 nolu parseldedir³⁹⁹. Yapı, güneyindeki pide dükkanı ve kuzeyindeki de boş dükkanla bitişik nizamdadır.

Mimari Özellikleri: Dükkan zemini tamamen açık olmadığı için detaylı olarak incelenememiştir. Bu yüzden yapının tek katlı mı yoksa bir bodrum katı var mı bilinmemektedir. Yapıldığında tek birimden oluştuğu düşünülen dükkanın, günümüzde yan yana iki birimi ve iki açıklığı vardır (Fot. 103).

Yapının, doğu cephesinin yukarısında alınlığın ortasında basık kemerle taşıntı yapılarak dalgalanma yapılmıştır. Alınlık kısmını çatıya bağlayan bölgede Marsilya tipi kiremit kullanılmıştır. Kiremit kullanımının bittiği alınlık kısmının etrafında üç sıra halinde silme bulunur. Alınlığın kuzey ve güney köşelerinde metal malzemeli çörtenlere yer verilmiştir. Çörtenlerin hemen alt kısmında metal malzemeli bir saçak görünmektedir. Altı adet demir “S” kıvrımlı demir çubukla desteklenen saçak kısmında 2013 yılındaki fotoğraftan anlaşıldığına göre dendana yer verilmiş (Fot. 104), bozulmaya başlayan saçak kısmı ve yapının bazı kısımları 2014 yılında değiştirilmiştir (Fot. 105).

Geniş basık kemerlere sahip olan dükkan iki bölümden oluşmaktadır. Basık kemerli açıklıkların kemer üzerlerinde, iki kemer arasındaki kısımda ve dükkanın diğer yapılardan ayrılmasını sağlayan her iki uç kısımlarda kabartma taş dizisine yer verilmiştir. İki kemerin birleştiği plastr üzerinde üç satırlık kitabe vardır. Kemerler üzerinde ve kemerleri birbirinden ayıran plastr üzerinde 11’er tane, her iki uç noktalarda ise 13’er tane kabartma taş sırası yer

* Günümüzde dükkanın güney birimi zahire alım satım dükkanı olarak kullanılmakta, genellikle haftanın bir günü açılmaktadır. Kuzey birimi ise haşhaş ve susam dükkanı olarak hizmet vermektedir. İzmir Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu’nun 18.11.2008 gün ve 4348 kararı ile Ulubey’ de Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan 02 Nolu Tescilli Yapı olarak tescillenmiştir.

³⁹⁹ Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü, Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu 2013.

almaktadır. Kabartma taş sırasının güney uç noktasında 9. ve 13. kabartma taş düşmüştür. Kabartma taşlar günümüzde kiremit rengine yakın bir renge sahiptir. (Şekil 37).

Dükkanın vitrin açıklıkları, plastik ve cam malzemeye sahiptir. Plastik ve cam aksamı yüz, kemerlerden daha içeride tutulmuştur. İki birimde de yer alan kapı açıklıkları işlevseldir. Dükkanın güney biriminin zemini doğal zeminden bir basamak yukarıda olduğu için bir basamak sayesinde dükkana giriş ve çıkış sağlanmaktadır. Demir kepengi ve gölgeliği olan kuzey birimin zemini, doğal zeminle aynı seviyede tutulmuştur.

İçine girilemeyen güney birimi cam vitrinden anlaşıldığı kadarı ile dikdörtgen bir plana sahiptir (Şekil 38)⁴⁰⁰. Onarım geçirdiği anlaşılan güney biriminin örtü sistemi tuğla ve (U) putrel demirle oluşturulan volta tonozdur. Volta tonoz dokuz kemerle tamamlanmıştır (Fot. 106). Kuzey birimi zemin katı, doğu cephe 3.47 m. batı cephe 3.47 m. kuzey cephe 8.36 m. güney cephe 8.36 m. ölçülerine sahip doğu-batı yönünde dikdörtgen bir plan göstermektedir (Şekil 39). Kuzey biriminin örtü sistemi oldukça değişikliğe uğramış çoğu kısmındaki orijinallik yitirilmiştir. Birimin ana caddesinde (doğu) yer alan kapı açıklığından girildiğinde tavanın belli bir bölgeye kadar plastik asma tavanla kaplandığı görülmektedir (Fot. 107). Birim enlemesine bir duvarla bölünmüş, duvarda pencere ve kapı açıklığı bırakılarak ayrı bir bölüm daha oluşturulmuştur (Fot. 108). Bu bölümün tavanı da plastik asma tavanıdır. Bu alanda yer alan dokuz basamaklı bir merdiven (Fot. 109) sayesinde, plastik asma tavanın üzerinde yer alan orijinal volta tonozun devamını oluşturan örtü sisteminin de görüldüğü, küçük bir birim bulunmaktadır (Fot. 110). İkinci kat gibi algılanan bu küçük birimde ahşap korkuluğa yer verilmiştir.

Yapının Tarihlendirilmesi: Cephesi, basık kemerli iki açıklıkla düzenlenen dükkanın iki kemerinin birleştiği yerin hemen üzerinde, beyaz bir zemin üzerine sülüs hatla yazılmış üç satırlık taş bir kitabeye yer verilmiştir (Fot. 111). İncelenen dükkanlar arasında, günümüzde varlığını koruyan kitabelerden en erken tarihe sahip olan kitabenin ilk satırında bir ayet, ikinci satırında bir Hadis-i Şerif, üçüncü satırında da tarih yazmaktadır. Kitabeye göre yapı, Fi 21 Cemaziyelevvel H. 1321 / 15 Ağustos 1903⁴⁰¹ tarihinde yapılmıştır. Kitabenin yazılışı ve transkripsiyonu şu şekildedir;

⁴⁰⁰ Güney birimi içine girilemediği için lazer metre kullanılarak ölçü alınmıştır.

⁴⁰¹ K. İnce, *agm.*, s. 675.

Kitabenin Yazılışı:

إِنَّا فَتَحْنَا لِلْكَفْتَحِ مُبِينًا

الكا سب حبيب الله

ف حَمَا دِي الْأُولِي

١٣٢١

Kitabenin Transkripsiyonu:

İnnâ fetahnâ leke fethan mübînâ (Kur'an-ı Kerim,48/1)⁴⁰²

El kâsibi habîb Allah

Fi 21 Cemaziyelevvel H. 1321

Kitabenin Türkçesi: (Manası)

Ayet: “Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik”.

Hadis-i Şerif: “Çalışıp, kazanan kişi Allah’ın sevgilisidir, dostudur”⁴⁰³.

Tarih: 15 Ağustos M. 1903.

Örtü sisteminin volta tonoz olması geç döneme işaret etmektedir. Bu tip örtü sistemi, Uşak’ta yer alan birçok yapıda karşımıza çıkmaktadır. Hacı Gedik Hanı’nın (H. 1309 /M. 1891-1892)⁴⁰⁴ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sitemlerinin tamamında⁴⁰⁵, Paşa Hanı’nın (R. 1314 / M. 1898)⁴⁰⁶ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün

⁴⁰² Fetih suresinin ilk ayeti olan “İnnâ fetahnâ leke fethan mübînâ” ayeti yazmaktadır. Ayetin Anlamı “Şüphesiz biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik”tir. Arapça “feth” kelimesi açma, başlama gibi anlamlara gelmektedir. Kitabe de bu ayete yer verilmesi dükkanın kapılarını açarken bir yandan dünyevi bir yandan da ahireti hatırlatacak bir mesaj içermektedir. Dünyevi olarak kapısı açılacak dükkanı kastederek bu kapı nasıl açılıyor ise Allah’ta bu kişi için hayır kapılarını açsın demeğe işaret etmektedir⁴⁰². Kitabenin ikinci sırasında “El-Kâsib-u Habibullah” yazmaktadır. Anlamı “Çalışıp, kazanan kişi Allah’ın sevgilisidir, dostudur”. Kitabe de yazılı olan bu Hadis-i Şerif’e genellikle ticaretin yapıldığı mekanlarda çok rastlanılmaktadır. Verilmek istenen mesaj; ticareti yapan kişi, sattığı malın ve kazandığı paranın Allah’ın elinde olduğunu, onun sayesinde kazandığını hatırlaması ve kendim kazandım diyerek kibirlenmemesi içindir⁴⁰². Ayrıca insanların tembelliğe meyil etmemesini, sadece bir şeyi isteyerek değil bunun için çaba harcayarak çalışmasının da gerekli olduğunu hatırlatmak içindir. Bunun için Meryem Suresinde geçen Hz. Meryem’in kıssası da örnek gösterilebilir: Ayette Hz. İsa’ya hamile olan Meryem’in karnını doyurmak için hurma dalını silkelemesi gerektiği bildirilmiştir. Yani bunda bile bir çaba gereklidir. Ayet Kur’anı Kerim de Meryem Suresi 25 ve 26. ayette yer almaktadır. Ayetin aslı şöyledir: Meryem suresi 25-26. ayet: Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün, ye,iç. Gözün aydın olsun...⁴⁰². Kitabenin üçüncü satırında, Fi 21 Cemaziyelevvel 1321 H./ 15 Ağustos 1903 yazılıdır.

⁴⁰³ Prof. Dr. Süleyman Solmaz ve İzmir -Yeşilçam Camii İmam Hatibi Çetin Aydın’dan kitabe hakkında bilgi alınmıştır. Yardımlarından dolayı teşekkür ederim.

⁴⁰⁴ K. İnce, *age.*, s. 55.

⁴⁰⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)⁴⁰⁷ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)⁴⁰⁸ koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)⁴⁰⁹ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı görülmektedir.

Yapının, alınlık kısmında yer alan alınlığın basık olması da yine tarihlendirme için ipucu oluşturacak bir unsurdur. Basık kemer, Uşak'taki yapılarda volta tonoz kullanımı kadar yaygın olmamakla birlikte karşımıza çıkmaktadır. Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)⁴¹⁰, güney cephesinde yer alan asıl giriş kapısının üzerinde, güneydoğu cephesi hariç diğer cephelerde yer alan açıklıklarda ve pencerelerin üzerinde, hanın içerisinde yer alan dükkanların kapı ve pencerelerinde basık kemer kullanımı vardır. Uşak'ta bulunan Birinci Arasta (19. yüzyıl sonu) ve İkinci Arasta da bazı dükkanların ön cepheleri basık kemerli geniş açıklıklara sahiptir.

Bu benzerliklerin de neticesinde kitabe de yer alan tarihin doğru olabileceği görüşü dikkate alınmaktadır.

⁴⁰⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

⁴⁰⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

⁴⁰⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

⁴⁰⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

⁴¹⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

2.19. 19. DÜKKAN*

Katalog No: 19

Şekil No: 40-41

Fotoğraf No: 112- 115

İnceleme Tarihleri: 20. 09. 2017 / 10. 04. 2018

Yeri: Dükkan, Ulubey'in Camikebir Mahallesi, Hükümet Caddesi, Tuz Pazarı Mevkii 159 nolu ada, 26 nolu parselde yer alır⁴¹¹. Yapı, diğer dükkanlardan farklı olarak ana yol üzerinde, güneyinde ve kuzeyinde yer alan iki katlı yapıların arasında yer almaktadır. Güneyinde yer alan halı dükkanı ve kuzeyinde yer alan pastane ile bitişik nizamda bulunmaktadır.

Mimari Özellikleri: Dükkan tek katlıdır⁴¹². Dükkanın zemin katı, doğu cephe 3.60 m. batı cephe 3.24 m. kuzey cephe 12.40 m. güney cephe 12.40 m. ölçülerinde doğu-batı yönünde dikdörtgen bir plan göstermektedir (Şekil 40). Dükkanın, batı (ön) cephesi üçgen alınlığa sahiptir. Alınlık kısmını çatıya bağlayan bölgede Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Sıvalı üçgen alınlığın en üst kısmında iki sıra silmeye yer verilmiştir. Üçgen alınlığın orta kısmı daha basık tutularak çerçeveye alınmıştır. Üçgenin uç kısımları üçgen uçlarıyla değil, alt kısımda küçük bir dikdörtgen oluşturacak şekilde düz olarak aşağı indirilmiştir. Alınlığın güney ve kuzey uçlarında baba biçiminde detaylara yer verilmiştir. Baba kısımlarının altına güney ve kuzey köşelerine birer metal çörten yerleştirilmiştir. Tek açıklığı bulunan dükkanın, caddeye bakan batı cephesinin vitrin şeklindeki geniş dikdörtgen pencereleri ve kapı açıklığında metal doğrama ve cam malzeme kullanımı görülmektedir. Muhtemelen vitrin açıklıkları öncesinde ahşap malzemelidir⁴¹³. Cam ve metal doğrama ile oluşturulmuş vitrin açıklıklarının üst kısmında gölgelik, vitrin açıklıklarının üzerinde de demir kepenk kullanımı görülmektedir. Dükkan zemini doğal zeminle aynı seviyededir. Cephenin kuzeyinde yer alan kapı açıklığı işlevseldir (Fot. 112, Şekil 41)

Yapının, batı cephesinden bakıldığında tavanın plastik asma tavan olduğu görülmektedir (Fot. 113). Dükkanın plastik tavanından yapı zeminine kadar bir duvarla

* Dükkan, günümüzde bakkal dükkanı olarak kullanılmaktadır.

⁴¹¹ Ulubey-Uşak Koruma Amaçlı İmar Planı

⁴¹² Dükkan sahibi yapının tek katlı olduğunu söylemektedir.

⁴¹³ Dükkan sahibinden alınan bilgiye göre.

bölündüğü anlaşılmaktadır. Bölünen kısımla plastik tavanın olduğu bölüm arasındaki duvarda yarım daire biçiminde büyük bir açıklığa, bu açıklığın hemen güneyine de bölünen kısma giriş çıkışı sağlayan kapı açıklığına yer verilmiştir (Fot. 114). Oluşturulan küçük birimden orijinal tavan görünmektedir. Yapının asıl tavan örtüsünün tuğla ve putrel (U) demirin birlikte kullanılmasıyla oluşturulan volta tonoz olduğu anlaşılmıştır (Fot. 115).

Yapı, genel itibari ile moloz taş ve dolgu tuğla ile yığma teknikle inşa edilmiştir. Çatıda Marsilya tipi kiremit kullanımı görülmektedir. Yapının kapı açıklığı ve penceresi cam - metal malzemelidir. Dükkan zemini taş döşemedir.

Yapının Tarihlendirilmesi: Yapıda kitabe rastlanılmamıştır. Dükkan da kitabe olmaması tarihlendirme konusunda net bir fikrin oluşmasını engellemektedir. Bu sebeple, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak tarihlendirme yapılmaya çalışılmıştır.

Yapının büyük bir kısmında orijinalliği bozulmuş olsa da küçük bir kısmında yer alan volta tonoz kullanımı, malzeme ve teknik olarak Uşak'taki yapılara benzer. Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)⁴¹⁴ ahır bölümü hariç, alt kat mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında⁴¹⁵, Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)⁴¹⁶ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)⁴¹⁷ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)⁴¹⁸ koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)⁴¹⁹ alt kat mekanlarında volta tonoz kullanımı ile benzerlik gösterir.

Yapının alınlığının üçgen olması geç döneme işaret etmektedir. Üçgen alınlık, Uşak'taki Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)⁴²⁰ güney cephenin ortasında asıl kapı açıklığının bulunduğu basık kemer formunun yukarısında, Halitoğlu Hanı'nda (R. 1310 / M. 1894)⁴²¹ toplamda dört adet olmak üzere batı cephesinde, Bedesten'de (1901-1904)⁴²² yapının çatısının biçiminden dolayı hem güney hem de kuzey cephesinden görülebilen üçgen alınlığa yer verilmiştir.

⁴¹⁴ K. İnce, *age.*, s. 55.

⁴¹⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

⁴¹⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

⁴¹⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

⁴¹⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

⁴¹⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

⁴²⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

⁴²¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

⁴²² F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

Ayrıca, örtü sisteminin volta tonoz olması dolayısıyla kullanılan malzeme ve teknik olarak 11. Dükkan (H. 1340 / M. 1921-1922)⁴²³ - (R. 1340 / M. 1924) ve 18. Dükkanın (H. 1321 / M. 1903)⁴²⁴ malzemesi ve tekniğiyle benzeşmektedir. Bu bağlamda, mimari özellikleri, malzemesi ve tekniği dikkate alınarak bu yapılarla benzerliğinden dolayı yapının, 19. yüzyıl sonu-20. yüzyılın başına tarihlendirilmesi uygundur.

⁴²³ K. İnce, *agm.*, s. 675

⁴²⁴ K. İnce, *agm.*, s. 675.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME VE KARŞILAŞTIRMA

Ulubey’de genel olarak 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başına tarihlendirilebilen bir grup dükkan ele alınmıştır. Bu tarihlendirmede, Uşak’ta yer alan yapılardan Ulubey’deki incelenen dükkanlar ile benzerlik gösteren yapılar ve katalogda yer alıp, kitabesi olan 11. Dükkan (H. 1340 / M. 1921-1922)⁴²⁵ - (R. 1340 / M. 1924) ve 18. Dükkanın (H. 1321 / M. 1903)⁴²⁶ tarihleri dikkate alınmıştır. Bahsi geçen dükkanlardan bazıları hem cephe hem de iç düzenleme olarak restorasyonlarla yenilenmiştir. Restorasyon geçirmeyen dükkanların mevcut durumu ve restorasyon geçiren dükkanların ulaşılabilen eski fotoğrafları, dükkanların cephe özellikleri, yapı malzemesi ve tekniği hakkında bilgi vermektedir.

Dükkanların gerek malzeme gerekse cephe düzenlemelerinde Batı sanatı etkilerini yoğun olarak görmek mümkündür. Uşak’ın İzmir vasıtasıyla özellikle yabancılarla olan ticareti ve misyonerlerin Uşak’taki faaliyetleri, bunda etkili olmuştur. Halı dokumacılığında, önemli bir konuma sahip olan Uşak, 1896 yılında Alaşehir-Afyon demiryolunun tamamlanmasıyla daha canlı bir ticaret yaşamına kavuşmuş ve bunun neticesinde ticaret yapılarında yenilenme ve canlanma yaşanmıştır⁴²⁷. Bu etkinin Uşak’ın Ulubey ilçesinde yer alan dükkanlara da yansıdığı düşünülmektedir.

3.1. Plan Özellikleri

Ulubey’deki incelenen dükkanların genel itibarıyla bodrum ve zemin kattan oluştukları görülmektedir. Bodrum katı olduğu tespit edilen dükkanlardan 5, 12 ve 16. Dükkanların bodrum kata inişi sağlayan açıklıkların kapakları açılarak bir bodrum katı olduğu görülmüş, 8 ve 10. Dükkanların ise bodrum kata inişi sağlayan açıklık kapağı, zeminden anlaşılmıştır. 1, 2, 6, 7, 9, 11, 14, 15, 17, 18 ve 19. Dükkanların zeminleri yenilenmiştir. Bodrum katı olan dükkanlar incelendiğinde, zemini yenilenen bu dükkanların daha önce bodrum kata sahip olduğu, fakat bir şekilde günümüze ulaşmadığı düşünülmektedir.

Yapılarda genel olarak dikdörtgen plan tercih edilmiştir. Fakat az da olsa kare ya da kareye yakın plan şemasının olduğu görülmektedir. 1. Dükkan ve 13. Dükkan (güney birimi) enine dikdörtgen 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13 (kuzey birimi), 14, 15, 16, 17, 18 ve 19. Dükkanlar boyuna dikdörtgen 3, 5 ve 15. Dükkanlar kareye yakın plan şeması göstermektedirler.

⁴²⁵ K. İnce, *agm.*, s. 675

⁴²⁶ K. İnce, *agm.*, s. 675.

⁴²⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 150.

19. yüzyıldan itibaren ticaretin daha da gelişmesiyle, ticari faaliyet gösteren dükkanlara da ihtiyaç artmıştır. Halkın ihtiyacı olan belli başlı ürünlerin birbirlerine yakın yerlerde konumlandırılması yapıların yan yana ya da birbirlerine çok yakın mesafelerde olmasını zorunlu kılmıştır. Ulubey’de Çarşı Mevkii olarak adlandırılan alanda kümelenen dükkanların tek tip plana sahip olmamasının sebebi arsa biçimi ve yol durumunun etkili olmasındandır.

Ulubey’de semerci, kunduracı, saatçi, demirci, nalbant, saraç, kalaycı, yağcı, bahçıvan, leblebici, eskici, terzi, minareci, semerci, bakkal, tatlıcı, helvacı, dülgere gibi meslekleri icra etmek için açılan dükkanlar gerekli malzemeleri koymak için yeterli alanlarda hizmet vermişlerdir. Bu meslekler için ideal bir boyut olarak dikdörtgen ve kareye yakın bir plan tercih edilmiş, dükkanlar arazi ve yol durumuna uydurulmaya çalışılmıştır.

Yapıların bir çok özelliği gibi kat durumları ve plan özellikleri de dikkate alındığında, Uşak’a yakınlığından dolayı Uşak’ta yer alan yapıların düzenlemeleriyle benzerlik gösterdiği aşikardır. Uşak’ın ticari yönden İzmir’in geri bölgesi olması ve güçlü bir halı ticaretinin olması dikkate alındığında Batı etkilerinin olduğu net olarak anlaşılmaktadır.

Uşak’taki yapılardan Hacı Mehmet Boz Dükkanı (19.yüzyıl sonu)⁴²⁸ ve Mehmet Öncü Dükkanları (19.yüzyıl sonu)⁴²⁹ iki katlı, kareye yakın bir plan gösterir. Birinci Arasta (1894-1904)⁴³⁰ da yer alan dükkanlardan 8 ve 9. Dükkanlar iki katlı, diğerleri tek katlıdır. İkinci Arastadaki (1894-1904)⁴³¹ dükkanların plan kurgusu yine Ulubey’deki dükkanlarda olduğu gibi bazı dükkanlarda kare, bazı dükkanlarda da dikdörtgen biçiminde alanlara sahiptir. İki katlı olan Hacı Gedik Hanı’nın (H. 1309 / M. 1891-1892)⁴³², alt kat dükkanları genel olarak dikdörtgen planlara sahiptir. Yine iki katlı olan Paşa Hanı’nın (R. 1314 / M. 1898)⁴³³, dükkanları kareye yakın dikdörtgen plan şeması gösterir. Halitoğlu Hanı (R. 1310 / M. 1894)⁴³⁴ iki katlı ve dikdörtgen planlı dükkanlara sahiptir. Yine Uşak Bedesten’inde ki dükkanların (1901-1904)⁴³⁵ dikdörtgen plana şeması gösterdiği anlaşılmıştır. Deve Hanı’nda ki (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)⁴³⁶ kare planlı iki katlı dükkanların planları ve kat durumları dikkate alındığında Ulubey’deki dükkanların bu yapılarla ile benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

⁴²⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 149.

⁴²⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 144.

⁴³⁰ K. İnce, *age.*, s. 52.

⁴³¹ K. İnce, *age.*, s. 53.

⁴³² K. İnce, *age.*, s. 55.

⁴³³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

⁴³⁴ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

⁴³⁵ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

⁴³⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

Bunun dışında plan yönünden yapılar Ödemiş Arastası (18. yüzyıl- 19. yüzyılın ikinci yarısı), Safranbolu Arastası (18. yüzyıl-19. yüzyıl) ve İzmir Çakaloğlu Hanı (H. 1220 / M. 1805-1806)⁴³⁷, planları ile benzerlik göstermektedir⁴³⁸.

3.2. Mekan Özellikleri

Dükkanlardan 1, 2, 3 (bir kapısı), 4 ve 18. Dükkanların caddeye bakan cepheleri doğu cephesidir. 5 (bir kapısı), 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17 ve 19. Dükkanların caddeye bakan cepheleri batı cephesidir. 3. Dükkanın (bir kapısı) ve 5. Dükkanın (bir kapısı) caddeye bakan cephesi güney cephesidir. Caddeye bakan yönleri aynı olan dükkanlar bütüncül olarak inşa edilmiş olabilirler.

2, 11, 17 ve 18. Dükkanların zemin katları ilk planlandığında tek birimden oluşurken sonraki düzenlemelerle bir duvarla ayrılarak iki birim haline getirilmiştir. Yapıların bodrum katları ve 7, 11, (güney birimi), 12, 14, 17, 18. (kuzey birimi) Dükkanların sonradan yapılan asma katları depo olarak kullanılmaktadır. Bodrum katlar ve asma katlar işlevsel olarak düzenlenmiştir.

3.3. Malzeme ve Teknik

İncelenen yapılarda moloz taş, kesme taş, tuğla, mermer, metal kullanıldığı görülmüştür. Dükkanlarda genel bir ifadeyle üç cephedeki duvarlarda moloz taş ve tuğla kullanımının görüldüğü, caddeye bakan cephelerdeki açıklıkların ise kapatılmayarak vitrin şeklinde içerisinin görülebileceği cam ve ahşap/ pvc/ metal gibi malzemeler kullanılarak yapıldığı anlaşılmıştır. Caddeye bakan vitrin açıklıklarının tercihe göre değiştirildiği fark edilmiştir. Bu açıklıkların üzerine panjur veya demir kepenk uygulaması bazı dükkanlarda tercih edilmiştir. Dükkanların ön cephelerinde yer alan saçaklar bazen sade bazen dendanlı olarak yapılmış, metal ya da taş malzeme tercih edilmiştir. Örtü sistemi volta tonoz olan çoğu yapının üzeri plastik pvc ile kaplanmıştır. Öncesinde çoğunun yer döşemesinin ahşap olduğu düşünülen yapıların, günümüzde zeminlerinin yenilenerek değiştirildiği çoğunun fayansla kaplandığı bazılarının ise yenilenerek yine ahşap malzemeyle yapıldığı gözlemlenmiştir. 1, 5, 13 (kuzey birimi), 18. Dükkanların eski fotoğraflarından yapıların önceki hallerine sadık kalmaya çalışarak hem içte hem dışta yenilendiği görülmüştür. 1 ve 5. Dükkanın yenilendiği parapet duvarındaki alınlık kısımlarından net olarak anlaşılmaktadır (Fot. 1-30). Alınlıktaki

⁴³⁷ Bozkut Ersoy, *İzmir Hanları*, Ankara, 1991, s. 58-62.

⁴³⁸ K. İnce, *age.*, s. 52-53; Kasım İnce, "Uşak Yapılarında Batı Sanatı Etkileri" *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1- 2010 s. 127.

kırılan ya da kaybolan tuğlalar yenisiyle değiştirilmiştir. Alınlığın köşelerinde yer alan baba biçimindeki unsurlardan kırılanlar tekrardan tuğla malzeme ile yenilenmiştir. Yine kötü durumda olan saçak kısımları yenilenmiştir. 1, 5 ve 13. (kuzey birimi) Dükkanların içlerinde de yenilenmeye gidilmiş, bazı yerleri malzeme olarak değiştirilmiş ve eklemeler yapılmıştır.

3.3.1. Taş

Söz konusu yapıların bazıları tamamen sıvalı ve boyalı olduğu için malzemesinin ne olduğu tam anlaşılmamaktadır. Fakat Ulubey'deki dükkanların genelinde taş malzeme kullanıldığı görülmüştür.

2013 yılındaki fotoğraflarından 1. Dükkanın doğu cephesinde güneyde, kuzeyde ve ortada yer alan plastrların üzerinde kesme taş kullanımı olduğu görülmektedir. Günümüzde plastrların üzerindeki kesme taşın kullanıldığı alanlar fayansla kaplanmış, öncesinde ahşap olan yer döşemesi de fayansla yenilenmiştir. 2. Dükkanın kuzeyinde yer alan plastrın tamamında, güney ve ortadaki plastrın en alt taşında, zemin seviyesinin üzerindeki basamakta, 5. Dükkanın zemin katında, bodrum kata inişi sağlayan açıklığın dışında kalan alanlardaki yer döşemesinde, 7. Dükkanın zemin döşemesinde ve doğu cephesindeki basamağında, 12. Dükkanın güney ve kuzeyinde bulunan plastrların üzerinde, 15. Dükkanın kuzeyde yer alan açıklığının önündeki basamakta ve yapının zemin döşemesinde, 17. Dükkanın güney plastrında fayans kullanıldığı görülmüştür.

6 ve 11. Dükkanların üçgen alınlıklarında 6, 11 ve 19. Dükkanların plastrlarının üzerinde kesme taş kullanımı vardır. 18. Dükkanın doğu cephesinde yer alan plastrlarda, kuzey ve güney dükkan birimlerinin doğu cephesinde yer alan basık kemerlerinin üzerinde kesme taş dizisi görülmektedir (Fot. 103). Bu alanlar günümüzde kırmızı renkle boyanmıştır. Dükkanın kuzey biriminin zemin döşemesinde ve iç cephedeki duvarların belli seviyesine kadar fayansla döşendiği anlaşılmıştır.

Yapılarda kesme taşın dışında moloz taş kullanımının olduğu tespit edilmiştir. Fakat dükkanlar restore olduğundan dolayı yapılarda malzeme tam olarak görülmemektedir. Restore geçirmediği düşünülen 4. Dükkanın kuzey duvarında çatının belli seviyesinin aşağısında moloz taş kullanıldığı görülmektedir. 7. Dükkanın güneydeki duvarında kalan izlerden anlaşıldığı kadarıyla duvar moloz taşla örülmüştür. 19. Dükkanın tek basamağında kesme taş kullanımı vardır.

Ulubey’de yer alan diğer yapılarda taş malzemenin kullanıldığı anlaşılmıştır. Ömer Efendi Camii’nde (H. 1206 / M. 1791-1792) duvar köşelerinde moloz taş⁴³⁹, Hacı Mehmet Efendi Camii’nde (18.yüzyılın sonları-19. yüzyılın başları) binanın inşasında köşelerde devşirme olduğu düşünülen iri taşlar, aralarda moloz taş kullanımı, minarenin kaidesinde devşirme taş⁴⁴⁰, Ulu Camii de (H. 1340 / M. 1921-1922) duvarlarda ara yerlerde moloz taş, kuzey ve batı cephede kaplama olarak düzgün kesme taş, kapı ve pencere de yine düzgün kesme taş, minarenin kaide ve pabucunda moloz taş⁴⁴¹, Çarşı Camii’nin (H. 1203 / M. 1789) anıtsal kapısının kuşaklarının düzgün kesme taşla yapıldığı görülmüştür⁴⁴². Camilerin yanı sıra çeşmelerde de taş malzeme yoğun olarak görülmektedir. Yan yana iki kemeri olan Pazar Çeşmesi’nin (inşa: H. 1225 / M. 1810) (tamir: M. 1831- 1832)⁴⁴³ kemerleri, kemer köşelikleri ve saçağa kadar olan alanı düzgün kesme taşla yapılmıştır. Bekir Çeşmesi’nin (H. 1325 / M. 1907- 1908) nişinde, devşirme olduğu anlaşılan blok taşların yanında kesme taş, saçakta da yine taş malzeme kullanımı olduğu anlaşılmaktadır⁴⁴⁴.

Uşak’taki yapılarda ana malzeme olarak taş kullanımına rastlanmaktadır. Yapıların duvarlarında, cephelerinde, plastrlarında, kemerlerinde, sövelerinde ve lentolarında yoğun olarak taş malzeme kullanımı görülmektedir. Kara Ali Kütüphanesi’nin (H. 1326 / M. 1908)⁴⁴⁵ caddeye bakan güney cephesinde ve yapının köşelerinde düzgün kesme taş, diğer cephelerinde moloz taş kullanımı görülmektedir. Paşa Hanı’nın (R. 1314 / M. 1898)⁴⁴⁶ güney cephesinin tamamı, doğu cephesinin alt katının tamamı, üst katının güneye yakın kısmı ve batı cephesinin tamamı düzgün kesme taşla kaplanmıştır. Hacı Gedik Hanı’nın (H. 1309 / M. 1891-1892)⁴⁴⁷ bazı duvarlarında moloz taş kullanıldığı anlaşılmaktadır. Halitoğlu Hanı’nın (R. 1310 / M. 1894)⁴⁴⁸ yola bakan cephelerinde düzgün kesme taş kullanımı olduğu görülmektedir.

İzmir Kemeraltı Çarşısında yer alan dükkanlarda taş malzemenin çok fazla kullanıldığı görülmüştür.

⁴³⁹ K.İnce, *agm.*, s. 669.

⁴⁴⁰ K.İnce, *agm.*, s. 670.

⁴⁴¹ K.İnce, *agm.*, s. 671-672.

⁴⁴² K.İnce, *agm.*, s. 672-673.

⁴⁴³ K.İnce, *agm.*, s. 674.

⁴⁴⁴ K.İnce, *agm.*, s. 674.

⁴⁴⁵ K. İnce, *age.*, s. 48.

⁴⁴⁶ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

⁴⁴⁷ K. İnce, *age.*, s. 55.

⁴⁴⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

3.3.2. Tuğla

Tuğla kullanımı yapılarda taş kullanımı kadar yaygın olarak görülmektedir. Volta tonozlu örtü sistemi olan yapıların tamamında (3. Dükkanın örtü sistemi betonarme olduğu için sadece bu dükkanın örtüsünde tuğla kullanımı yoktur) 1, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 14, 15, 16, 18. Dükkanların alınlık kısımlarında, 1 ve 5. Dükkanların saçak altında, 4. Dükkanın doğu cephesinde tamamında güney, kuzey cephelerinin üst kısımlarında (belli bir bölgeye kadar moloz taş üzeri tuğla), 7. Dükkanın doğu, batı ve güney cephesinde, 8, 9, 10. Dükkanların doğu ve batı cephelerinde, 12. Dükkanın kuzey cephesinde, 13. Dükkanın güney biriminin doğu cephesinde, 14, 15, 16. Dükkanların batı cephesinde tuğla kullanımı görülmektedir.

Ulubey’de yer alan dükkan dışındaki yapılarda da tuğla kullanımına sık sık rastlanmaktadır. Tuğla kullanımı, Ulu Camii’nin (H. 1340 / M. 1921-1922) ⁴⁴⁹ duvarlarındaki taş aralarında görülmektedir. Bunun dışında yapıların minarelerinin çeşitli yerlerinde karşımıza çıkmaktadır. Ömer Efendi Camii’nin (H. 1206 / M. 1791-1792) minaresinin gövde, şeref ve petek kısmında ⁴⁵⁰, Hacı Mehmet Efendi Camii (18. yüzyılın sonları-19. yüzyılın başları)⁴⁵¹ ve Tahtalı Camii’nin (19. yüzyıl) minarelerinin gövde ve petek kısmında⁴⁵², Ulu Camii (H. 1340 / M. 1921-1922) ⁴⁵³, minarenin kaide ve pabucunun bazı yerlerinde, gövde, şerefe ve petek kısmının tamamında, Çarşı Camii’nin (H. 1203/ M. 1789) gövde, şerefe ve külahında tuğla kullanıldığı anlaşılmıştır⁴⁵⁴.

Tuğla kullanımı, Uşak’taki yapılarda da görülmektedir. Uşak Ulu Camii’nin (19. yüzyıl)⁴⁵⁵ son cemaat yeri kemerlerinde, Yamanlarlı Camii’nin (H. 1309 / M. 1891-1892) minare kaidesinde taş malzemenin aralarında⁴⁵⁶, Paşa Hanı’nın (R. 1314 / M. 1898)⁴⁵⁷ avluya bakan alt kat dükkanlarının kapı ve pencere kemerlerinin üzerindeki hafifletme kemerlerinde ve volta tonozlu örtü sisteminde, Hacı Gedik Hanı’nın (H. 1309 / M. 1891-1892)⁴⁵⁸ volta tonozlu örtü sisteminde, avlu cephesi saçaklarında saçak malzemesi şeklinde⁴⁵⁹ tuğlaya yer verilmiştir.

⁴⁴⁹ K. İnce, *agm.*, s. 671-672.

⁴⁵⁰ K. İnce, *agm.*, s. 669-670.

⁴⁵¹ K. İnce, *agm.*, s. 671.

⁴⁵² K. İnce, *agm.*, s. 671.

⁴⁵³ K. İnce, *agm.*, s. 671-672.

⁴⁵⁴ K. İnce, *agm.*, s. 672-673.

⁴⁵⁵ K. İnce, *age.*, s. 52.

⁴⁵⁶ K. İnce, *age.*, s. 120.

⁴⁵⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

⁴⁵⁸ K. İnce, *age.*, s. 55.

⁴⁵⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 168.

3.3.3. Mermer

Mermer kullanımı, taş ve tuğla kullanımı kadar yaygın olmamakla birlikte yapılarda karşımıza çıkmaktadır.

5. Dükkanında yer alan mermerler onarımdan sonra eklenmiştir. Yapının batı ve güney cephesinde yer alan basamaklarda, batı cephesinde saçığın altında bulunan tuğranın levhasında mermer kullanımı vardır. Ayrıca yine onarımdan sonra eklenen dükkanın iç mekanında güney ve batıda yer alan açıklıkların üzerine konumlandırılmış cephe boyunca devam eden birer adet mermer levhaya yer verilmiştir. 9. Dükkanın tek katlı basmağında onarımdan sonra yapıldığı düşünülen mermer malzemeye yer verilmiştir. 11. Dükkanın batı cephesinin ortasında bulunan plastr üzerindeki kitabesi mermer levha üzerine yapılmıştır. 12. Dükkanın tek basamağında ve zemin katın yer döşemesinin bir kısmında renkli mermer kullanımı vardır. 13. Dükkanın tek basamağında renkli mermer kullanımı vardır. 17. Dükkanın güney biriminde ikinci basamakta muhtemelen sonradan konumlandırılan mermere yer verilmiştir. 18. Dükkanın doğu cephesinde dükkan birimlerini birbirinden ayıran plastr üzerinde yer alan kitabe mermerdir.

Ulubey'deki yapılarda, Tahtalı Camii'nin (19. yüzyıl) kitabesinde⁴⁶⁰, Ulu Camii (H. 1340 / M. 1921-1922)⁴⁶¹ kitabesinde, Pazar Çeşmesi'nin (inşa: H. 1225 / M. 1810) (tamir: 1831-1832)⁴⁶² kitabesinde, Gölbaşı Çeşmesi'nin (H. 1199 / M. 1784-1785) kitabesinde mermer kullanılmıştır.

Uşak'taki yapılardan, Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)⁴⁶³ kitabesinde, Boyalı Çeşme (H. 1321 / M. 1903) kitabesinde⁴⁶⁴, mermer kullanımı görülür. Birinci Arasta'nın (1894-1904)⁴⁶⁵ güneybatı köşesinde yer alan döner taş adı verilen sütun mermerdir.

3.3.4. Metal / Demir

Metal kullanımı yapıların gerek içinde gerekse dışında görülmektedir. Yapıların örtü sistemlerinde volta tonoz kullanılmasından dolayı putrel (U) demirler kullanılmıştır (3. Dükkanın örtü sistemi betonarmedir, bu sebeple demir kullanımı yoktur). 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15 ve 16. Dükkanların saçak kısımlarında, saçakları destekleyen çubuklarda, 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 17 ve 19. Dükkanların kepenklerinde, 1, 4, 5, 7, 8, 12 ve 13. Dükkanların kepenklerinin üzerinde yer alan demir bölücü aksamalarda, sütunce gibi tasarlanan, başlık

⁴⁶⁰ K. İnce, *agm.*, s. 671.

⁴⁶¹ K. İnce, *agm.*, s. 671-672.

⁴⁶² K. İnce, *agm.*, s. 674.

⁴⁶³ K. İnce, *age.*, s. 55.

⁴⁶⁴ K. İnce, *age.*, s. 75- 76.

⁴⁶⁵ K. İnce, *age.*, s. 52.

kısımları iyon nizamından esinlenerek yapılmış unsurlar dikkat çekicidir. 1, 2, 5, 9, 12, 13, 14, 15, 16 ve 17. Dükkanların vitrin açıklıklarında, 4. Dükkanın kapı ve pencere açıklığında, 5. Dükkanın günümüzde yerinde olmayan, fakat önceki fotoğraflarında görülen kitabesinde, 1, 4, 7, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18 ve 19. Dükkanların çörtenlerinde 1, 5 ve 18. Dükkanların sonradan yapılan isim levhalarında da metal malzeme kullanımı görülmektedir.

Ulubey’de yer alan yapılardan Ömer Efendi Camii (H. 1206 / M. 1791-1792)⁴⁶⁶, Tahtalı Camii (19. yüzyıl)⁴⁶⁷ ve Ulu Camii’nin (H. 1340 / M. 1921-1922)⁴⁶⁸ minarelerinin külahında, Pazar Çeşmesi’nin (inşa: H. 1225 / M. 1810) (tamir: M. 1831- 1832)⁴⁶⁹ süslü saçağında metal malzeme görülmektedir.

Demir kullanımı Uşak’taki yapıların volta tonozlu örtü sistemlerinde görülmektedir. Ayrıca Paşa Hanı’nda (R. 1314 / M. 1898)⁴⁷⁰, yapının içerisinde alt katın kuzey revağında üç adet metal malzemeli sütun kullanılmıştır. Uşak Bedesten’inde (1901-1904)⁴⁷¹ dükkanların koridorla olan bağlantısını sağlayan yerlerde demir malzeme vardır.

İzmir Kemeraltında yer alan H. 1342 / R. 1342 tarihli bir dükkanın kapı açıklığında yoğun olarak metal malzeme kullanımı görülmektedir. Metal malzeme kapının kanatlarında ve sövesinde yer almaktadır (Fot. 116).

3.3.5. Ahşap

İncelenen dükkanlarda ahşap kullanımına rastlanmıştır. 1. Dükkanın sonradan değiştirilen açıklığındaki kapı, pencere iskeletinde, dükkanın pvc ile içte oluşturulan alanın zemininde ve duvarında, 3, 7, 8 ve 10. Dükkanların açıklıklarının demir kepengin altında kalan kapı ve pencerelerinde, 9. Dükkanın yenilenen kapı ve pencere açıklıklarında, 4. Dükkanının zemin kat yer döşemesinde, 5 ve 12. Dükkanların bodrum kata inişi sağlayan merdivenlerinde ve kapaklarında, 8, 10 ve 16. Dükkanların bodrum kata iniş için yapılmış açıklıklarında, 8, 10 ve 16. Dükkanların zemin kat yer döşemesinde, 11. Dükkanın zemin döşemesinde belli bir bölgeye kadar, sonradan yapılan asma katta merdiven ve zeminin tamamında, 12. Dükkanın zemin kat yer döşemesinin belli bir bölgesine kadar, 13. Dükkanın zemin kat yer döşemesinde, 14. Dükkanın sonradan yenilenen tavanında, paravanında ve zemin döşemesinde, 15. Dükkanın sonradan yapılan paravanında, 18. Dükkanın sonradan

⁴⁶⁶ K. İnce, *agm.*, s. 669-670.

⁴⁶⁷ K. İnce, *agm.*, s. 671.

⁴⁶⁸ K. İnce, *agm.*, s. 671-672.

⁴⁶⁹ K.İnce, *agm.*, s. 674.

⁴⁷⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

⁴⁷¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

yapılan asma kata çıkışı sağlayan merdivenlerinde, korkuluğunda ve asma katın zemininde, 19. Dükkanın zemin döşemesinde ahşap malzeme kullanımı görülmektedir.

Ulubey'deki yapılarda, Hacı Mehmet Efendi Camii'nin (18. yüzyılın sonları-19. yüzyılın başları) harim tavanında, minberinde ahşap kullanılmış, mahfilinde de iki ahşap direğe yer verilmiştir⁴⁷². Tahtalı Camii'nde (19. yüzyıl) ahşap minbere ve ahşap direklerle desteklenen mahfile yer verilmiştir⁴⁷³. Ulu Camii'nin (H. 1340 / M. 1921-1922) büyük kubbesinde, minber ve mahfilinde,⁴⁷⁴ Çarşı Camii'nin (H. 1203 / M. 1789) üç gözlü son cemaat yerinde, harimde yer alan ahşap direkleri birbirine ve duvara bağlayan kemerlerin arasındaki sarkıtlarda ahşap kullanımı görülmektedir⁴⁷⁵.

Uşak'taki yapılardan, Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)⁴⁷⁶ ahır mekanı ve bunun üzerine denk gelen mekanlar, bu mekanların önlerindeki revaklar ahşap tavanlıdır⁴⁷⁷. Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)⁴⁷⁸ üst katında ahşap kaplama tavan yer alır⁴⁷⁹. Hacı Gedik Hanı (H. 1309 / M. 1891-1892)⁴⁸⁰, Paşa Hanı (R. 1314 / M. 1898)⁴⁸¹, Deve Hanı (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)⁴⁸² ve Halitoğlu Hanı'nda (R. 1310 / M. 1894)⁴⁸³ dıştan kiremit kaplı ahşap çatı ile örtüldükleri anlaşılmıştır⁴⁸⁴.

3.4. Mimari Elemanlar

3.4.1. Duvarlar

Duvarların moloz taş ve tuğla malzemeye inşa edildiği ve çok kalın tutulmadığı görülmüştür. Restore olmayan dükkanların cephelerinden anlaşıldığı kadarı ile dükkanların geneli, ön cephede yer alan açıklığa kadar moloz taş ile yapılmış, plastrlar ve alınlık kısımlarında tuğla malzeme kullanıldığı gözlemlenmiştir. Dükkanların yan cephelerinde çatının altında kalan duvarın belli bir bölgeye kadar tuğla geri kalan yerlerin ise moloz taşla tamamlandığı fark edilmiştir. 7. Dükkanın güney duvarında moloz taş kullanımı, üzerinin ise tuğla ile kapatıldığı kalan izlerden anlaşılmaktadır. Dükkanlardan, köşede olan 3 ve 5. Dükkanın iki yönden, diğer dükkanların üç yönden duvarla kapatıldığı anlaşılmaktadır.

⁴⁷² K.İnce, *agm.*, s. 670-671.

⁴⁷³ K.İnce, *agm.*, s. 671.

⁴⁷⁴ K.İnce, *agm.*, s. 671-672.

⁴⁷⁵ K.İnce, *agm.*, s. 672-673.

⁴⁷⁶ K. İnce, *age.*, s. 55.

⁴⁷⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 164.

⁴⁷⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

⁴⁷⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 164.

⁴⁸⁰ K. İnce, *age.*, s. 55.

⁴⁸¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

⁴⁸² F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

⁴⁸³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

⁴⁸⁴ F. Gürboğa, *agt.*, s. 164.

Yapıların caddeye bakan yönlerinde duvar olgusuna çok yer verilmemiştir. Bu alanlarda cam ve ahşap/ plastik pvc/ metalin kullanılmasıyla içerisinde görünmesi sağlanmıştır. Cam ve diğer malzemelerle oluşturulan ön cephenin üst kısımlarında çoğu zaman tuğla malzeme kullanılarak alınlık kısmı oluşturulmuştur. Günümüzde kullanılmayan 8 ve 10. Dükkanların ön cephelerinin demir kepenkle kapalı olduğu, bu sebeple dış cepheden içerisinde görülmediği fark edilmiştir. Demir kepengin altında cam ve ahşap malzemenin görülmesi, bu dükkanlar işlevsel duruma gelince, diğer dükkanlar gibi ön cephede duvar olmamasından dolayı içerisinde görüleceği düşünülmektedir. Depo olarak kullanılan 4. Dükkanın ön cephesinde cam veya başka malzeme kullanılmadan, sadece demir kepenk kullanılarak cephe kapatılmıştır. Bu sebeple dış cepheden içerisi görülmemektedir.

2, 11, 17 ve 18. Dükkanların caddeye bakan cephelerinde, ortada yer alan plastrın hizasından bir duvarla ortadan bölünmüş ve bu dükkanlar iki ayrı dükkan birimi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu dükkanların ilk yapıldığında tek birimden oluştuğunu, bu duvarın sonradan eklendiğini yapının örtü sistemi, alınlığı ve saçak kısmının tek parçadan oluşması desteklemektedir.

Yapıların ön cephelerinde yer alan alınlıklar, plastrlar, silmeler cephede yatay ve dikey hatların zıtlıklarından yararlanılarak hareketlenmesini sağlamıştır.

3.4.2. Kemerler

İncelenen dükkanlarda kemerler genellikle alınlıklarda ve örtü sistemlerinde karşımıza çıkmaktadır. 1, 4 ve 18. Dükkanların doğu cephesinde, 5. Dükkanın güney ve batı cephesinde yer alan alınlıklarda basık kemer kullanımı görülmektedir. Yapıların açıklıklarının dış görüntüsü de düz kemere benzetilmiştir. 1 (kuzey birimi onarımdan önce), 4, 5, 7, 8 ve 9. (açıklığın kuzey ucu) Dükkanların açıklıkları düz kemer şeklinde yapılp, köşeleri kesilmiş, 2 (güney birimi onarımdan önce) 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11 ve 16. Dükkanların açıklıklarının köşelerinde iç bükeyler kullanılarak keskin hatların yumuşatıldığı görülmüştür.

Volta tonozu sahip olan yapıların çoğunluğunun basık kemer formu ile yapıldığı anlaşılmıştır. Bu yapılar, 1, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 ve 16. Dükkanlardır. 11. Dükkan sonraki bir dönemde duvarla bölündüğü için kemer de bölünmüş, kemerin yarısı kuzey yarısı da güney birimde kalmıştır. 13. Dükkanında günümüzde iki basık kemer formuna yer verildiği görülmüştür. Fakat yapı incelendiğinde, yapıda öncesinde kuzeyde bir, güneyde yan yana iki olmak üzere toplamda üç kemer olduğu, yol çalışması sebebiyle bir bölümü yıkılan güney biriminin yıkılan kısmıyla birlikte bu kemerinde ortadan kalktığı düşünülmektedir. 15. Dükkanın volta tonozlu örtü sisteminde yan yana iki tane basık kemer

formuna yer verildiği görülmüştür. Kesin olmamakla birlikte, yapının kuzey ve güneyindeki dükkanların boyutları düşünülünce bu dükkanın öncesinde iki farklı dükkan olduğu, aradaki duvarın kaldırılarak tek dükkan haline getirildiği düşünülmektedir.

18. Dükkanın kuzey ve güney birimlerine geçişi sağlayan açıklıkların üzerinde basık kemer formlarına yer verildiği görülmüştür. Basık kemerlerin üzeri tıpkı plastrların üzeri gibi kabartma taş dizisiyle geçilmiş ve kemerler vurgulu hale gelmiştir. Dükkanın kuzey birimi enlemesine bölünerek oluşturulan küçük bölüme geçişi sağlayan kapı açıklığında da basık kemer formuna yer verilmiştir. 19. Dükkanın tıpkı 18. Dükkan gibi enlemesine bölünmesiyle oluşturulan, küçük birimin görülmesini sağlayan bir açıklık yapılmıştır. Bu açıklıkta beşik kemer formu görülmektedir.

Ulubey'deki yapılardan Ömer Efendi Camii'nin (H. 1206 / M. 1791-1792) ibadet alanına giriş ve çıkışı sağlayan kapı açıklığının üzerinde yuvarlak kemer ⁴⁸⁵, Ulu Camii'nin (H. 1340 / M. 1921-1922) son cemaat yerinde sivri ve basık kemer, harimin kapı açıklığında yay kemer, harimdeki pencerelerde basık kemer ⁴⁸⁶, Çarşı Camii'nin (H. 1203 / M. 1789) son cemaat yerinde sivri kemer, harimin kapı açıklığında ve harimdeki pencerelerde basık kemer ⁴⁸⁷, Pazar Çeşmesi'nde (inşa: H. 1225 / M. 1810) (tamir: M. 1831- 1832)⁴⁸⁸ yan yana iki yuvarlak kemer, Bekir Çeşmesi'nde de (H. 1325 / M. 1907-1908) yuvarlak kemer kullanıldığı anlaşılmıştır⁴⁸⁹.

Uşak Ulu Camii'nde (19. yüzyıl) ⁴⁹⁰ farklı kemer biçimlerinin olduğu görülmüştür. İçteki ayakları birbirine bağlayan kemerler ve son cemaat yeri kemerleri sivri, pencere ve giriş kemerleri yuvarlak, son cemaat yeri girişi düz, bunların yukarısındaki pencereler basık kemerlidir⁴⁹¹. Birinci Arasta'nın (1894-1904)⁴⁹² dükkan açıklıklarının üzerinde, Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)⁴⁹³ güneydoğu köşedeki açıklıkları hariç diğer açıklıklarda, Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)⁴⁹⁴ güney cephesinin üzerinde yer alan pencerelerde, basık kemer kullanımı, Kara Ali Kütüphanesi'nin (H. 1326 / M. 1908)⁴⁹⁵ penceresinde, Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)⁴⁹⁶ ana giriş kemerinde, Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M.

⁴⁸⁵ K. İnce, *agm.*, s. 669.

⁴⁸⁶ K. İnce, *agm.*, s. 671-672.

⁴⁸⁷ K. İnce, *agm.*, s. 672-673.

⁴⁸⁸ K. İnce, *agm.*, s. 674.

⁴⁸⁹ K. İnce, *agm.*, s. 674.

⁴⁹⁰ K. İnce, *age.*, s. 52.

⁴⁹¹ K. İnce, *age.*, s. 123.

⁴⁹² K. İnce, *age.*, s. 52.

⁴⁹³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

⁴⁹⁴ K. İnce, *age.*, s. 55.

⁴⁹⁵ K. İnce, *age.*, s. 48.

⁴⁹⁶ K. İnce, *age.*, s. 55.

1898)⁴⁹⁷ alt kattaki kuzey duvarındaki nişin kemerinde yuvarlak kemer kullanımı, İkinci Arasta'nın (1894-1904)⁴⁹⁸ dükkan açıklıklarının üzerinde ve Bedesten'in kuzey cephesindeki açıklıklarda köşeleri yuvarlatılmış düz kemerlere yer verilmiştir.

3.4.3. Plastrlar

Yapılarda görülen plastrlar taş malzeme ile yapılmıştır. Bunlar yapıyı hareketlendirmekle birlikte taşıyıcı unsur olarak da işlev yapmaktadırlar. Form olarak geneli yekpare olarak dikdörtgen gövdeli başlıksız şekilde yapılmıştır. Üç dükkanın plastrında başlık olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan ilki 5. Dükkan'dır. Köşede yer alan dükkanın dört plastrıda de aynı düzenleme ile yapılmıştır. Kaidesiz olarak yapılan tek parçalı plastrlar düşey yivli gövdeli, silmeli başlıklı olarak tasarlanmıştır. 6. Dükkada yer alan iki adet plastrın da kaidesi bulunmamakta, kesme taş malzeme ile dikey dikdörtgenlerle bölünen gövdelerinin üzerinde silmeli başlıkları yer almaktadır. 11. Dükkanın üç adet plastrı kare kaidelere oturmakta, kesme taşla karelerle bölünen gövdesinin üzerinde korint nizamından esinlenerek yapılmış başlıklar, dört cepheli gibi tasarlanmış izlenimi vermekte ve volütlerin alt kısmında kenger yapraklarının olduğu görülmektedir.

Ulubey'deki yapılardan Çarşı Camii'nin (H. 1203 / M. 1789) anıtsal boyutlu mihrabının iki yanında plastrlara yer verilmiştir. Bu plastrlarda tıpkı 11. Dükkandaki plastrlarda olduğu gibi korint nizamından etkilenecek yapılmıştır ⁴⁹⁹. Pazar Çeşmesi'nde (inşa: H. 1225 / M. 1810) (tamir: M. 1831- 1832)⁵⁰⁰ çeşmenin iki yanında ve kemerlerin birleştiği yerde olmak üzere toplamda üç adet, Bekir Çeşmesi'nde (H. 1325 / M. 1907- 1908) çeşmenin iki yanında olmak üzere iki adet yalın sütunceye yer verilmiştir. Bu sütuncelerin başlıkları dışa taşıntılı ve yatay profilli olmasıyla 6. Dükkanın başlıklarını anımsatmaktadır.

Plastr ve sütun örnekleri Uşak'taki Birinci Arasta'nın (1894-1904)⁵⁰¹ cephelerinde, dükkanların birbirinden ayrılmasını sağlamasının yanında, başlıklarında kompozit özellikler volüt ve kenger yaprakları görülmektedir. İkinci Arastadaki (1894-1904)⁵⁰² sütunlar da tıpkı Birinci Arastada ki gibi hem taşıyıcı hem de dükkanları birbirinden ayırıcıdır. Burada yer alan sütunlar kaide, gövde ve başlıkları ile antik dönem sütunlarını andırmaktadır. Gövdeleri yivli, başlıktaki kenger yaprakları oldukça iridir. Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)⁵⁰³

⁴⁹⁷ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

⁴⁹⁸ K. İnce, *age.*, s.53.

⁴⁹⁹ K. İnce, *agm.*, s. 672-673.

⁵⁰⁰ K. İnce, *agm.*, s. 674.

⁵⁰¹ K. İnce, *age.*, s. 52.

⁵⁰² K. İnce, *age.*, s. 53.

⁵⁰³ K. İnce, *age.*, s. 55.

üst katının avluya bakan doğu ve batı revaklarındaki tek parça sütunlar yalın kaideli ve yastık biçimli başlıklara sahiptir. Bu sütunların gövdelerinin avlu tarafı yivlenmiş ve köşeli yapılmıştır⁵⁰⁴. Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)⁵⁰⁵ girişin iki yanında kare kaideli, köşeli ikili plastrlar silmeli yalın başlıklarla tamamlanmıştır. Bu plastrların benzeri ikinci kattaki duvarın saçak altında bulunan plastrlarda da vardır. Han'ın alt kat revaklarındaki sütunlar, yivli, silindirik gövdeli ve demir malzemelidir. Üst katındakiler taş malzemeli, silindirik gövdeli ve çok parçalıdır. Paşa Han'ındaki sütunlar dor nizamından etkilenecek yapılmıştır⁵⁰⁶. Kara Ali Kütüphanesi'nin (H. 1326 / M. 1908)⁵⁰⁷ güneybatı ve güneydoğu cephesinde yer alan Plastrların iyon nizamından etkilenecek yapıldığı görülmüştür.

3.4.4. Örtüler

Dükkanlarda kullanılan örtü sistemini, genellikle tuğla ve putrel (U) demirin birlikte kullanılmasıyla volta tonoz oluşturmaktadır. Günümüzde çatıların üzerini Marsilya tipi kiremitler örtmektedir. Dükkan sahiplerinin isteği üzerine, tavan ve zemin arasındaki mesafeyi aza indirmek, yapının daha kolay ısınmasını sağlamak, bölünen alanda ayrı bir bölüm oluşturarak o alanı depo olarak kullanma gibi sebepler neticesinde 2, 7, 12, 14, 17, 18 (kuzey birimi) ve 19. Dükkanlarda pvc ile tavan yapılarak asıl örtü gizlenmiştir. 2. Dükkan hariç diğer dükkanlarda bırakılan açıklıklar sayesinde volta tonoz görülmektedir. 2. Dükkanın saçak kısmının volta tonozun kemerleri ile oluşturulması burada da dükkanın ilk yapıldığında volta tonozun görüldüğünü daha sonra tamamen plastik pvc ile kaplandığını göstermektedir.

Yapılarda volta tonoz kullanımı düz volta döşeme ve basık volta döşeme olarak görülmektedir. 2, 17, 18, 19. Dükkanların örtülerinin tamamı ve 6 ve 8. Dükkanların paravan üzerine üç sıra halinde yapılan örtülerinde düz volta döşeme kullanımı, 3. Dükkan hariç diğer tüm dükkanlarda basık volta kullanımı tercih edilmiştir. Günümüzde betonarme olan 3. Dükkanın örtü sisteminin, öncesinde tıpkı diğer dükkanlar gibi volta tonozu sahip olduğu, bilinmeyen sebeplerle sonraki bir dönemde betonarme olarak değiştirildiği düşünülmektedir. 11. Dükkanın güney biriminde depo olarak kullanılma amacıyla bölünen alanın örtüsü ahşaptır.

Uşak'taki yapılarda volta tonoz kullanımı han ve arastalarda yoğun olarak görülmektedir. Hacı Gedik Hanı'nın (H. 1309 / M. 1891-1892)⁵⁰⁸ ahır bölümü hariç, alt kat

⁵⁰⁴ K. İnce, *a.g.e.*, s.122.

⁵⁰⁵ F. Gürboğa, *a.g.t.*, s.93; K. İnce, *a.g.e.*, s.58.

⁵⁰⁶ K. İnce, *a.g.e.*, s.122.

⁵⁰⁷ K. İnce, *a.g.e.*, s. 48.

⁵⁰⁸ K. İnce, *a.g.e.*, s.55.

mekânlarının tamamında ve üst katta ahır üzerine oturan mekanlarla batı kanadı üzerindeki mekanlar dışında kalan yerlerin örtü sistemlerinin tamamında⁵⁰⁹, Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)⁵¹⁰ hem alt kat hem de üst kat örtüsünün tamamında, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)⁵¹¹ üçgen alınlıklı yan yana bulunan dört dükkanında, kuzeybatısında yer alan büyük dükkanda ve kapı açıklığının güneyinde yer alan mekanda, Bedesten'in (1901-1904)⁵¹² koridor tavanında, doğuda ve batıda yer alan mekanların örtü sisteminde, Deve Hanı'nın (19. yüzyılın sonu-20.yüzyılın ilk çeyreği)⁵¹³ alt kat örtüsünde karşımıza çıkmaktadır.

3.4.5. Kitabeler

İncelenen yapılarda biri günümüze ulaşamamış, ikisi dükkanların üzerinde bulunan üç kitabenin olduğu belirlenmiştir.

5. Dükkanın eski fotoğraflarından günümüze ulaşamayan kitabesinin yapının batı cephesinde, saçağın alt kısmında şu anda tuğranın bulunduğu yerde olduğu anlaşılmıştır. Metal levhaya sahip olan kitabe üzerinde “Ali Ulusoy Manifaturacı yazısının ve 1936 tarihinin bulunduğu belirtilmektedir”⁵¹⁴. 11. Dükkanın batı cephesinde, iki dükkan birimini birbirinden ayıran plastr başlığının hemen yukarısında bir kitabeye yer verilmiştir. Mermer üzerine sülüs hatla tek satır olarak yazılmış olan kitabede hadis ve tarih yazmaktadır. Kitabeye göre yapı, H. 1340 / M. 1921-1922⁵¹⁵ - R. 1340 / M. 1924 tarihinde yapılmıştır. Kitabe de yazılı olan hadis “El Kâsib-i Habîb Allah” (Çalışıp, kazanan kişi Allah'ın sevgilisidir, dostudur). 18. Dükkanın doğu cephesinde basık kemerli iki açıklıkla düzenlenen yapının, iki kemerinin birleştiği yerin hemen üzerinde, beyaz bir zemin üzerine sülüs hatla yazılmış üç satırlık kitabeye yer verilmiştir. İncelenen dükkanlar arasında, günümüzde varlığını koruyan kitabelerden en erken tarihe sahip olan kitabenin ilk satırında bir ayet (İnnâ fetahnâ leke fethan mübînâ (Kur'an-ı Kerim,48/1), ikinci satırında bir Hadis-i Şerif (El Kâsibi Habîb Allah), üçüncü satırında da tarih (Fi 21 Cemaziyelevvel H. 1321) yazmaktadır. Kitabeye göre yapı, Fi 21 Cemaziyelevvel H. 1321 / 15 Ağustos 1903⁵¹⁶ tarihinde yapılmıştır.

Ulubey'deki yapılarda, Ulu Camii (H.1340 / M. 1921-1922)⁵¹⁷ kitabesinde, Tahtalı Camii'nin (19. yüzyıl) kitabesinde⁵¹⁸, Gölbaşı Çeşmesi'nin (H. 1199 / M. 1784-1785)

⁵⁰⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 163. Yapı tadilatı olduğu için her birimin içine girilememiştir.

⁵¹⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

⁵¹¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

⁵¹² F. Gürboğa, *agt.*, s. 123; K. İnce, *age.*, s. 49.

⁵¹³ F. Gürboğa, *agt.*, s. 110.

⁵¹⁴ Kütahya Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu 2008 Tarihli Rapor.

⁵¹⁵ K. İnce, *agm.*, s. 675

⁵¹⁶ K. İnce, *agm.*, s. 675.

⁵¹⁷ K. İnce, *agm.*, s. 671-672.

kitabesinde, Pazar Çeşmesi'nin (inşa: H. 1225 / M. 1810) (tamir: M. 1831- 1832)⁵¹⁹ kitabesinin mermer malzemeyle yapıldığı görülmüştür.

Uşak'taki yapılardan, Hacı Gedik Hanı'nda (H. 1309 / M. 1891-1892)⁵²⁰ güney cephede, giriş kapısının üzerinde mermer, sülüs hatla sekiz satır olarak yazılmış kitabe yer almaktadır. Yamanlarlı Camii'nin (H. 1309 / M. 1891-1892) giriş kapısı üzerinde, mermere yazılmış on üç satırlık kitabe bulunmaktadır⁵²¹.

3.5. Süsleme

Dükkanlarda, süslemeye çok yer verilmemiştir. Genellikle cepheye hareketlilik katmak amacıyla, taş malzemenin işlenmesiyle yapılmıştır. Bunun yanı sıra yoğun olmasa da metal süslemeye de yer verilmiştir. Taş süsleme 1, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16, 18 ve 19. Dükkanların alınlıklarındaki silmelerde, 2, 6 ve 17. Dükkanlardaki kornişlerde, 3. Dükkanlarda toplamda dört adet olmak üzeri geniş saçağın altında bulunan “S” kıvrımlı konsollarda, 6. Dükkanın açıklığını üç yönden çevreleyen sövede görülmektedir.

1, 5, 6, 11, 18 ve 19. Dükkanların plastrları cephelere hareketlilik kazandırmıştır. 1, 18 ve 19. Dükkanların plastr başlığı yoktur, kesme taşla yapılmıştır. 5 ve 6. Dükkanların plastr başlıkları yastık biçiminde doru nizamından etkilenecek yapılmış, 5. Dükkanın plastrlarının gövdeleri yivli yapılmıştır. 11. Dükkanın plastr başlığında kenger yaprakları ve volütlerin oluşu başlığın korintten etkilenecek yapıldığını göstermektedir. 1, 5 ve 19. Dükkanların alınlık kısımlarının kuzey ve güneyinde görülen baba biçimindeki unsurlar yapılara hareketlilik kazandırmıştır. Baba düzenlemesine Aydın Söke'de yer alan Yıldız Toyran Dükkanında (1929-1936) da rastlanmaktadır⁵²². 1, 5 ve 19. Dükkanlarda olduğu gibi buradaki uygulama da cepheyi hareketlendirmiştir.

Yapıların alınlık kısımlarının basık kemerli ya da üçgen alınlıklı olması da cephede mimarinin yanında bir görsellik oluşturmuştur. 6, 9, 10, 11, 12, 13 ve 19. Dükkanlarda üçgen alınlığa, 1, 4, 5 ve 18. Dükkanların alınlıklarında basık kemere yer verilmiştir. Genel olarak bu şekilde görülen süsleme, bazı yapılarda bu bilgilere ilaveten farklı şekilde de karşımıza çıkmaktadır.

5. Dükkanlarda, onarımdan sonra eklenen, batı cephesinde saçağın altında yer alan “Osmanlı Tuğrası” ve güney cephede de yine saçağın altında yer alan “Allah” yazılı levha,

⁵¹⁸ K. İnce, *agm.*, s. 671.

⁵¹⁹ K. İnce, *agm.*, s. 674.

⁵²⁰ K. İnce, *age.*, s. 55.

⁵²¹ K. İnce, *age.*, s. 36.

⁵²² Alper Atıcı, *Söke'de Türk Mimarisi*, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli 2018, s. 222.

yapıdaki dört adet plastrın gövdelerinin yivli olması ve silmeli başlıklara sahip olması yapının dış cephesinde görsellik yaratmış, yapının iç cephesinde zemin katın yer döşemesi bitkisel ve geometrik kompozisyon içeren taşlarla döşenmiştir.

6. Dükkanın, iki adet plastrı yatay olarak bölümlere ayrılmış ve üzerlerindeki silmeli başlıkla cephede hareketlilik sağlamıştır.

11. Dükkanın, yatayda yer alan plastr gövdesindeki çizgiler, plastr başlıklarının korint düzeninden etkilenecek yapılması, volütlerin ve kenger yapraklarının olması, açıklıkların üzerinde yer alan kabartmalı ay-yıldız motifleri, yapıyı birçok yapıdan daha vurgulu hale getirmiştir.

13. Dükkanın, iç cephesinin güney duvarında yer alan ay-yıldız motifi dikkat çekicidir.

18. Dükkanın, doğu cephesini çok yoğun olarak vurgulayan kabartma taşlar dikkat çekicidir. Plastrların üzeri ve açıklıkların basık kemerinin üzeri tamamen bu taşlarla çevrelenmiştir.

Metal süsleme, yapıların açıklık kısımlarında görülmektedir. 1, 4, 5, 7, 8, 12 ve 13. Dükkanların açıklıklarının ortasına denk gelen yerde yer alan demir aksamalar üzerinde bitkisel ve geometrik şekillere yer verilmiş, başlık kısımları iyon nizamından esinlenerek yapılmıştır. Bitkisel kompozisyon gövde kısmında küçük çiçek motifi olarak görülmekte, bu çiçeklerin çapraz olarak dizilmesiyle de geometrik bir görüntü oluşmaktadır.

Ulubey'deki camilerde süsleme az da olsa kapı açıklığında, mihrapta ve minberde karşımıza çıkmaktadır. Çarşı Camii'nin (H. 1203 / M. 1789)⁵²³ giriş kapısının çevresine yapılan zencirek, yapıyı üç yönden kuşatan bordürler, anıtsal olarak yapılan mihrabın üçgen alınlıklı olması, alınlığın iki yanında yer alan plastrlar ve bu plastr başlıklarının korint düzeninden etkilenecek yapılması taş süsleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Pazar Çeşmesi'nin (inşa: H. 1225 / M. 1810) (tamir: M. 1831- 1832)⁵²⁴ iki yanında bulunan taş malzemeli sütunceler, dışa taşıntılı yatay profilli başlıkları ve güney kemerin kilit taşında yer alan ay-yıldız cepheye hareketlilik katmıştır. Bekir Çeşmesi'nde (H. 1325 / M. 1907- 1908) çeşmenin iki yanında bulunan sütunceler ve yatay profilli başlıkları ve kemerde yer alan ay-yıldız cepheyi hareketlendirmiştir.

Uşak yapılarında taş süsleme, genellikle cephelerdeki taşın işlenerek yapılmasıyla oluşturulmuştur. Yapıların cephelerinde yer alan silmelerde, sütun başlıklarında, yapıların alınlıklarında karşımıza çıkmaktadır. Yapılarda görülen plastr başlıkları, korint, iyon ya da

⁵²³ K. İnce, *agm.*, s. 672-673.

⁵²⁴ K. İnce, *agm.*, s. 674.

dor nizamından etkilenecek yapılmıştır. Birinci Arasta da (1894-1904)⁵²⁵, İkinci Arastada da (1894-1904)⁵²⁶, Hacı Gedik Hanı'nda (H. 1309 / M. 1891-1892)⁵²⁷, Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)⁵²⁸ ve Kara Ali Kütüphanesi'nde (H. 1326 / M. 1908)⁵²⁹ bunların örnekleri görülmektedir. Alınlıklarda görülen üçgen formlar ve basık kemerler de yapılara hareketlilik kazandırmıştır. Üçgen alınlık, Uşak'taki Paşa Hanı'nda (R. 1314 / M. 1898)⁵³⁰ güney cephenin ortasında asıl kapı açıklığının bulunduğu basık kemer formunun yukarısında, Halitoğlu Hanı'nda (R.1310 / M. 1894)⁵³¹ toplamda dört adet olmak üzere batı cephesinde, Hacı Mehmet Boz Dükkanı'nın (19. yüzyıl sonu)⁵³² güney cephesinde⁵³³, Bedesten'de (1901-1904)⁵³⁴ yapının çatısının biçiminden dolayı hem güney hem de kuzey cephesinden görülebilen üçgen alınlığa yer verilmiştir. Basık kemer formları da yapılarda çok sık kullanılmıştır. Paşa Hanı'nın (R. 1314 / M. 1898)⁵³⁵, güney cephesinde yer alan asıl giriş kapısının üzerinde, güneydoğu cephesi hariç diğer cephelerde yer alan açıklıklarda ve pencerelerin üzerinde, hanın içerisinde yer alan dükkanların kapı ve pencerelerinde basık kemer kullanımı vardır. Uşak'ta bulunan Birinci Arasta (1894-1904)⁵³⁶ ve İkinci Arasta (1894-1904)⁵³⁷ da bazı dükkanların ön cepheleri basık kemerli geniş açıklıklara sahiptir.

Paşa Hanı'nın batı ve doğu cephesinde tıpkı 11 ve 13. Dükkanlarda olduğu gibi ay-yıldız motifine yer verilmiştir. Ayrıca su kabağı ya da ud olarak adlandırılacak motiflere de yer verilmiştir. Yapılarda yaprak motifine de sık sık rastlanmaktadır. Bedesten'in (1901-1904)⁵³⁸ kuzey cephesinde, Halitoğlu Hanı'nın (R. 1310 / M. 1894)⁵³⁹ batı ve güney cephelerinde yaprak motifleri görülmüştür.

İzmir Kemeraltı'nda yer alan dükkanlarda üçgen alınlık formlarına çok sık rastlanmıştır (Fot. 117, 118, 119, 120)

İncelenen dükkanlar düşünüldüğünde, bunların mimari özellikleri, yapı malzemesi-tekniki, yapı elemanları, örtü sistemleri ve süsleme özellikleri dikkate alındığında bu dükkanların Ulubey'de yer alan diğer yapılarla, Uşak'ta bulunan Geç Dönem yapılarından

⁵²⁵ K. İnce, *age.*, s. 52.

⁵²⁶ K. İnce, *age.*, s. 53.

⁵²⁷ K. İnce, *age.*, s. 55.

⁵²⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

⁵²⁹ K. İnce, *age.*, s. 48.

⁵³⁰ F. Gürboğa, *agt.*, s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

⁵³¹ F. Gürboğa, *agt.*, s. 103; K. İnce, *age.*, s. 62.

⁵³² F. Gürboğa, *agt.*, s. 149.

⁵³³ K. İnce, *agm.*, s. 150.

⁵³⁴ F. Gürboğa, *agt.*, s.123; K. İnce, *age.*, s. 49.

⁵³⁵ F. Gürboğa, *agt.* s. 93; K. İnce, *age.*, s. 58.

⁵³⁶ K. İnce, *age.* s. 52.

⁵³⁷ K. İnce, *age.* s. 53.

⁵³⁸ F. Gürboğa, *agt.*, s.123; K. İnce, *age.*, s. 49.

⁵³⁹ F. Gürboğa, *agt.*, s.103; K. İnce, *age.*, s. 62.

özellikle, Bedesten, Arasta ve Hanlarla ve İzmir Kemeraltı'nda yer alan dükkanlarla benzer özellikler gösterdiği anlaşılmıştır.

Yapılarda görülen Batı etkileri, 18. ve 19. yüzyıllarda özellikle dokumacılığın etkisiyle, Avrupalılarla kurulan ticari ilişkilerin ve bu etkinin yanında, İngiliz ve Fransızlarla oldukça gelişen siyasi hayatın sonucunda, yabancı mimarların yapılarda çalışma ve uygulama alanı bulması etkili olmuştur. Ulubey'deki yapılarda ya bu mimarlardan çalışanların ya da bu mimarların yanında yetişmiş kişilerin bu yapıları yaptığı düşünülmektedir.

SONUÇ

Ege Bölgesi' nin İç-batı Anadolu bölümünde Uşak ili sınırları içinde yer alan Ulubey İlçesinin, tarihi “Kral yolu” üzerinde bulunduğu bilinmektedir. Uşak’a yakınlığı sebebiyle Uşak Mülhakatı olarak aktarılan bölgede 19. yüzyılda çok sayıda dükkan olduğu salnamelerde belirtilmiştir. Osmanlı Devleti’nin 19. yüzyılda önemli limanları arasında yer alan İzmir, Osmanlı ile İngiltere arasında ticaretin gelişmesini sağlayan önemli merkezlerden olmuştur. Bölgede toplanan tarım ve dokuma ürünlerinin Avrupa’ ya ihraç edilmesini sağlayarak dış ticaret hacmini arttırmıştır. Uşak ve çevresinde yapılan halı-kilimlerin İzmir kanalıyla İngiltere ve Fransa gibi ülkelere ulaşması, bu ülkelerle ticari ilişkilerin canlanmasına sebep olmuştur. Kırım Savaşı’ndan sonra Osmanlı, Avrupa devletleri arasında yer alınca, İngiltere ve Fransa Anadolu’da ticari mevki sahibi olmuş ve bu ülkelerin sermayesi, bölgeye akmaya başlamıştır. İzmir kentinin Osmanlı İmparatorluğunda hemen hemen her dönemde hammadde ihraç ediyor olması hem kentin hem de çevresindeki toprakların verimli olması demiryolunun yapılmasında da öncelik merkez halinde değerlendirilmesine neden olmuştur. 19. yüzyılda İngiltere’ de gerçekleştirilen ve hızla Avrupa ve dünyanın diğer ülkelerine yayılan demiryolu Osmanlı Devletinde de aynı dönemde gündemde olmuştur. Anadolu’da ilk inşa edilen İzmir Aydın- İzmir Kasaba (Turgutlu) Demiryolları Batı Anadolu’nun tarımsal ürünlerini ve madenlerini ticaretin merkezi durumundaki İzmir Limanı’na ulaştırmıştır. Önceden katır, deve ya da kağnı arabaları ile taşınan ürünün çok daha fazlası demiryolları ile İzmir Limanına getirilmiş buradan da buharlı gemilere yüklenmiştir. Öncelikle İngilizlere verilen imtiyazlar, denge politikasından sonra Fransızlara verilmiştir. 19. yüzyılın sonlarında Alaşehir-Uşak demiryolu açılmıştır. Hatların yapımında yerli işçilerin yanında, yurt dışından da gelenler olmuştur.

Uşak’ta 1894 yangınından sonraki yapılaşmada Batı sanatı etkilerinin yoğun olduğu anlaşılmıştır. Hızla görülen Batı sanatı etkilerinin İstanbul’dan çok İzmir kanalı etkili olmuştur. Batı sanatı etkilerinin Fransız ya da İngiliz mimarlarının çalışmaları olduğu düşünülmekle birlikte İstanbul’daki yapılarda görülen Batı sanatı etlileriyle paralel olduğu bilinmektedir.

Ulubey’deki incelenen dükkanlardan bazılarının restore olduğu görülse de, restore olmayan ya da restore olan dükkanların eski fotoğraflarından dükkanların malzemesi tekniği ve genel özellikleri hakkında çıkarım yapılabilmektedir. Bu dükkanlar incelendiğinde mimari elemanlarında, cephe düzenlerinde, malzeme ve teknikte, 1, 4, 5, 8. Dükkanların alınlıklarında görülen basık kemer formlarında 5, 6, 11. Dükkanlarda kullanılan sütun başlıklarında, 6, 9,

10, 11, 12, 13 ve 19. Dükkanlarda kullanılan üçgen alınlıklarında ve yapıların örtü sistemlerinde kullanılan volta tonozda Ulubey’de ve Uşak’ta yapılan Geç Dönem yapıları arasında benzerlikler olduğu gözlemlenmiştir.

Bu benzerlikleri neticesinde yoğun olarak görülen Batı Sanatı etkisinin, bu yapılarda da tıpkı Uşak’taki yapılarda olduğu gibi ticarete ve Batılı misyonerlerin faaliyetlerine bağlı olarak, Uşak’taki yangından sonraki imar faaliyetlerinde görülen değişimin Ulubey’deki dükkanlara yansması olduğu düşünülebilir. İhtimal dahilinde bile olsa, dükkanların yabancı mimarlar ya da bu mimarlarının yanında yetişmiş kişiler tarafından yapılabileceği düşünülmektedir.

Dükkanlardan ikisinin kitabesi olması (11. Dükkan H. 1340 / M. 1921-1922⁵⁴⁰ - R. 1340 / M. 1924 ve 18. Dükkanın H. 1321 / M. 1903)⁵⁴¹ ve kitabesi olmayan yapıların bu yapılarla mimari elemanlarının, malzemesinin eğer varsa süslemesinin yakın benzerlik göstermesi kitabesi olmayan yapılarında 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başlarında yapılmış olabileceğini düşündürmektedir.

⁵⁴⁰ K. İnce, *agm.*, s. 675

⁵⁴¹ K. İnce, *agm.*, s. 675.

KAYNAKLAR

- Acar, T. (2017). *Uşak Çamaşırhaneleri*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Akar T. (2009). “Osmanlı Kentinde Ticari Mekanlar: Bedesten- Han- Arasta- Çarşı Mekanları Literatür Değerlendirmesi” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 7 Sayı 13, 267-292.
- Akgül, M. (1998). *Kütahya Tahrir Defterlerine Göre Uşak Nahiyesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akkoyun T.(1998). “Ulubey Tarihinden”,*Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi*, 7, 1-5.
- Akpınar M. (2012). “ İl Yönetimlerinin Kuruluşu ve Uşak Kentinin İl Olma Süreci” *II. Uşak Sempozyumu 13-15 Ekim 2011 Uşak*, Cilt:2, 529-544.
- Aktaş, E. (1981). *Atatürk ve Uşak*, Yelken Matbaası, İstanbul.
- Alçitepe G. (2001). “Cumhuriyet Döneminde Uşak Hakkında Yapılan Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi” *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001)*, Cilt:1, 26-27.
- Alkan M. (2006, Ağustos). “Uşak Para Vakıfları (1890-1923)”, *Belleten*, LXX/258, 743-774.
- Anbaç E. (1994). “İngiliz Sermayesinin Batı Anadolu Halıcılığına Etkisi ve Şark Halı Kumpanyası” *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri 18-20 Kasım 1992 İzmir*, 5-17.
- Arel, A. (1998),“18.Yüzyıl İzmir Çevresinde Sanat Ortamı”, *18. Yüzyılda Osmanlı Kültür Ortamı Sempozyumu Bildirileri (20-21 Mart 1997)*, İstanbul.
- Atalay İ. (2012). “Uşak İli’nin Doğal Ortam Özellikleri” *II. Uşak Sempozyumu 13-15 Ekim 2011 Uşak*, Cilt:1, 1-14.
- Atıcı, A. (2018), *Söke’de Türk Mimarisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Aydın M. (1997). “Uşak”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, Cilt 3, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Aydın Ö. (1994). “Uşak Yöresi Kilimciliğindeki Değişimin, Batı Anadolu Kilimciliğine Yansıması” *Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, Üniversitelerde El Sanatlarına Yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu Bildirileri 18-20 Kasım 1992 İzmir*, 43-52.
- Batur, A. (1985), “Batılılaşma Dönemi Osmanlı Mimarisi”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*. C.IV, İstanbul.

- Batur A. (1992). “Mimarlık” Batılılaşma Döneminde Osmanlı Mimarlığı, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bay, G. E. (2010). *19.Yüzyılda Banaz Kazası’nın Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Baykara, T. (1979), “Uşak Hakkında”, *Uşak Halk Eğitim Dergisi I*, Uşak.
- Baykara T. (2011, Kasım). “Uşak Çevresinin XIX. Yüzyıl Ortalarındaki Yol Düzeni (Bir Rehber Haritasına Göre)”, *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri*, Cilt: 1, 229-234.
- Bayraklı, H. (2005), “İlkler Şehri Uşak”, Batıkol Matbaacılık, Uşak.
- Belen, F. (2016), *20. Yüzyılda Osmanlı Devleti*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Bozkurt N. (2010), “ Maarif Salnamelerine Göre Kütahya Sancağı’nda Eğitim Öğretim H.1316-1321 / M.1898-1904)” *History Studies*, 2/3, 61-84.
- Bölgesel Göstergeler TR 33 Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak (2009). *Türkiye İstatistik Kurumu*, Ankara.
- Ceylan, M. A. (2010), “Manisa-Uşak Demiryolu Ulaşımının Yerleşme Üzerine Etkileri I”, *Doğu Coğrafya Dergisi*.
- Ceylan, M., A. (2011), “Manisa- Uşak Demiryolu Ulaşımının Yerleşme Üzerine Etkileri II”, *Doğu Coğrafya Dergisi*.
- Cezar, M. (1985), *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- Çakır, İ.E. (2010), “Uşak Kazası 1676 Tarihli Avarız Defterine Göre ” *OTAM/28*, 27-47.
- Çakmak, B. (2008). *Osmanlı Modernleşmesi Bağlamında Bir Batı Anadolu Kazasında Sosyo-Ekonomik Yapı: Uşak 1876-1908*, (Basılmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çakmak B. (2011). “ Modernleşen Osmanlı Taşrasında Maarif: Uşak Kasabası’nda Açılan Özel Okullar”, *CTAD 7/14*, 40-64.
- Çakmak B. (2014). “Osmanlı Taşrasında Yönetme ve Yönetilme Kaygıları: Uşak Kazasında Mülki-İdari Değişim Talepleri ve Teşebbüsleri (1908-1919)”, *OTAM/36*, 45-65.
- Çetin T. (2001). “Uşak Şehrinde Nüfus Hareketleri ” *21.Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001)*, Cilt: 2, 699-716.

- Dağlı, Y., Kahraman, S. A., Dankoff, R. (haz.), (2005), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt 9, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Erginer, G. (1984). *Uşak Halk Takvimi Halk Meteorolojisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- Erkek M. S. (2006), “Uşak’ta Osmanlı’dan Cumhuriyete Miras Kalan Bir Eğitim Kurumu: Gül Mektebi, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Sayı 7, 127-147.
- Ersin, M. (2013). *Kurtuluş Savaşı’nda Uşak Anıları*, Meta Basım, İzmir.
- Ersoy, B. (1991). *İzmir Hanları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- Ersoy B. (1994). “Osmanlı Şehir-İçi Hanları Plan Tasarımı ile Cephe ve Malzeme Özellikleri” *Sanat Tarihi Dergisi*, Sayı 7, 75-97
- Ersoy B. (1988). “İzmir Hanları Üzerine Bazı Tespit ve İncelemeler” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt 32 Sayı 1-2, 95-103.
- Göleç M. (2011,Kasım). “19. Yüzyıl Sonu ile 20. Yüzyıl Başında Osmanlı Coğrafyasında Demiryolculuk ve Arkeoloji”, *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri*, Cilt: 1, 653-674.
- Güçlü M. (2012). “Mülazım ve Gazetecilerin Kaleminden Milli Mücadele’nin Son Günlerinde Uşak ve Çevresi” *II. Uşak Sempozyumu 13-15 Ekim 2011 Uşak*, Cilt:2, 597-612.
- Güran, C. (1976). *Türk Hanlarının Gelişimi ve İstanbul Hanları Mimarisi*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Gürboğa, F.(1999), *Uşak Hanları ve Ticaret Yapıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Gürsoy, E. (2016). *Uşak Garı ve İstasyon Binaları*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- İlkler Şehri Uşak (2005). *Uşak Valiliği*, Uşak.
- İnal B. (2011,Kasım). “19. Yüzyılda ve 20. Yüzyıl Başlarında Yabancı Seyyahlara Göre Uşak” *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri*, Cilt: 2, 709- 730.
- İnal B. (2012). “Uşak’ın İl Oluşu ve İlk Uşak Valisi Cemal Babaç” *II. Uşak Sempozyumu 13-15 Ekim 2011 Uşak*, Cilt:2, 633-641.
- İnalcık, H. (2016), *Devlet’i Aliyye*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- İnce, K. (2004). *Uşak’ta Türk Mimarisi*, Fakülte Kitabevi Yayınları, Isparta.

- İnce K. (2010), “Uşak Yapılarında Batı Sanatı Etkileri”, Uşak Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/1, 120-151.
- İnce K. (2014), “ Uşak/Ulubey’deki Osmanlı Dönemi Mimarisine Dair”, *Turkish Studies*,9/10 667-677.
- Karahan, Ö. (2008). *Sadık Karahan ve Uşak’ta Eğitim*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Karaman A. (2001). “Son Ulubey Kadısı “Hacı Halit Hoca” ve Ulubey Tarihi Üzerine Notlar”, *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001)*, Cilt: 2, 681-694.
- Karaman H. (2001). “ Uşak Mı? Uşşak Mı?” *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001)*, Cilt:1, 21-27.
- Karayaman, M. (2009). *Uşak’ta Kuva-yı Milliye*, Uşak Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, İzmir.
- Karayaman M. (2011,Kasım). “Uşak’a Demiryolunun Gelişi ve Sonuçları” *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri*, Cilt: 2, 763-786.
- Karpat K. H. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri*, İstanbul.
- Kısıklı E. (2011,Kasım). “Milli Mücadele Döneminde Demiryolları” *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri*, Cilt: 2, 807-832.
- Kocabaş, S. (2011). *27 Mayıs 1960 Darbesine Giden Yolda Uşak Olayları*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul.
- Kurucu, İ. (1993). *Uşak’ 93*, Tanıtım Kültür ve Turizm Yayınları, İzmir.
- Ortaylı İ. (2010). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı İ. (2011). *Gelenekten Geleceğe*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ortaylı İ. (2011). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Özdeğer, M. (2001). *15-16.Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Özdeğer M. (2001). “19. Yüzyılda Uşak Şehrinde Ekonomik ve Sosyal Hayat” *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001)*, Cilt:1, 232-258.
- Özdeğer M. (2012). “Uşak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 42, İstanbul.

- Özkan Altınöz M. (2014), “19. yy Osmanlı Mimarisi’ndeki Oryantalizmin Endülüs Kaynağı ve Sirkeci Garı’nın Değerlendirilmesi” *Turkish Studies*,9/10 837-852.
- Öztürk F. (2011,Kasım). “1830’lu Yıllarda Uşak ve Yöresi” *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri*, Cilt: 2, 1027-1037.
- Saner T. (1998). *19. Yüzyıl İstanbul Mimarlığında Oryantalizm*, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş, İstanbul.
- Satı, M. (2013). *Muğla Ticaret Yapıları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Sayan, Y. (1997). *Uşak Evleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Semerçi, B. (2007). *Uşşak’ın Gönül Sultanları 2*, Bassaray Matbaası, İzmir.
- Semerçi B. (2012). “Hüdavendigar (Bursa) Vilayeti Salnamelerinde Göbek (Ulubey Nahiyesi)” *II. Uşak Sempozyumu 13-15 Ekim 2011 Uşak*, Cilt:2 843-855.
- Semerçi, B. (2013). *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Ulubey Tarihi*, Bassaray Matbbası, İzmir.
- Semerçi M.O. (2001). “21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak’la İlgili Hatıraların Önemi ”, *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001)*, Cilt:1, 57-61.
- Solak E. (2001). “Osmanlı Döneminde ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Uşak’ta Eğitim” *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001)*, Cilt: 2, 624-630.
- Solak E. (2012). “Osmanlı Döneminde Uşak Şehrinin Konumu- Ulaşım İmkanları, Fiziki Yapısı ve Mahalleleri” *II. Uşak Sempozyumu 13-15 Ekim 2011 Uşak*, Cilt:2, 865-876.
- Sözen M., Tanyeli U. (2011). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Şen M. E. (2011,Kasım). “19. Yüzyılda Uşak Halkının Halı ve Kilim Üretimine Teşvik Edilmesi ile İlgili Osmanlı Politikaları” *CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri*, Cilt: 2, 1115-1146.
- Şişman A. Tutsak S. Çakmak B. (2002). “XX. Yüzyıl Başlarında Uşak’taki Fransız Müesseseleri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: IV sayı: 1, 95-108.
- Taylan E. (2001). “Uşak Adı Üzerine” *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001)*, Cilt:1, 12-20.
- Taylan, E. (2007). *Uşak İli*, Ankara.
- Texier, C. (2002). *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, c. II (çev. Ali Suad), Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.

- Tuncel M. (2012). “Uşak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 42, İstanbul.
- Tutsak S. (2014). “Batı Anadolu’nun Ulaşım Meselelerinde Uşak-İzmir Yolu Yapım Çalışmaları”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sayı XXIX, 301-326.
- Tutsak S. (2015). “Osmanlı Devleti’nin Son Devirlerinde Uşak Kazası” *Tarih İncelemeleri Dergisi* 16 (1), 175-192.
- Tutsak S. (2015). “ Milli Mücadelede Uşak” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 10 sayı: 1, 289-311.
- Tümer, H. (1971), *Uşak Tarihi*, Uşak Halk Eğitimine Yardım Derneği Kültür Yayınları, İstanbul.
- Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri (2007). *İl Kültür Turizm Müdürlüğü*, İzmir.
- Varlık, M. Ç. (1974). *Germiyanogulları Tarihi (1300-1429)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Varlık M. Ç. (1988). “XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağında Yerleşme ve Vergi Nüfusu”, *Belleten*, C LII/202, 1-294.
- Varlık M. Ç. (2012). “Germiyanogulları” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 14, İstanbul.
- Yavuz Y. Özkan S. (1992). “Mimarlık” Osmanlı Mimarlığının Son Yılları, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 4, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım R. (2012). “Uşak ve Yöresinin Kültürel Tarihi” *II. Uşak Sempozyumu 13-15 Ekim 2011 Uşak*, Cilt:2, 907- 921.
- Yüksel T. (2001). “Ulubey İlçesinin Şehırsel Gelişimi ve Başlıca Sorunları” *21. Yüzyılın Eşiğinde Uşak Sempozyumu (25-27 Ekim 2001)*, Cilt:2, 717-728.
- (1972). “Uşak” *Cumhuriyet Ansiklopedisi*, Cilt 11, Arkın Kitabevi, İstanbul.
- (1984). “Uşak”, *Yurt Ansiklopedisi*, Anadolu Yayınları, İstanbul.
- (1986). “Ulubey” *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Cilt 23, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- (1986). “Uşak” *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Cilt 23, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- (1991). “Ulubey”, *Büyük Ansiklopedi*, Cilt 1, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- (1991). “Uşak”, *Büyük Ansiklopedi*, Cilt 1, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- (1993). “Uşak”, *Temel Britannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayınları, İstanbul.

(1994). “Uşak” *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Cilt 31, Hürriyet Yayınları, İstanbul.

(2003). “Cumhuriyet Ansiklopedisi 1981-2000”, Cilt 4, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

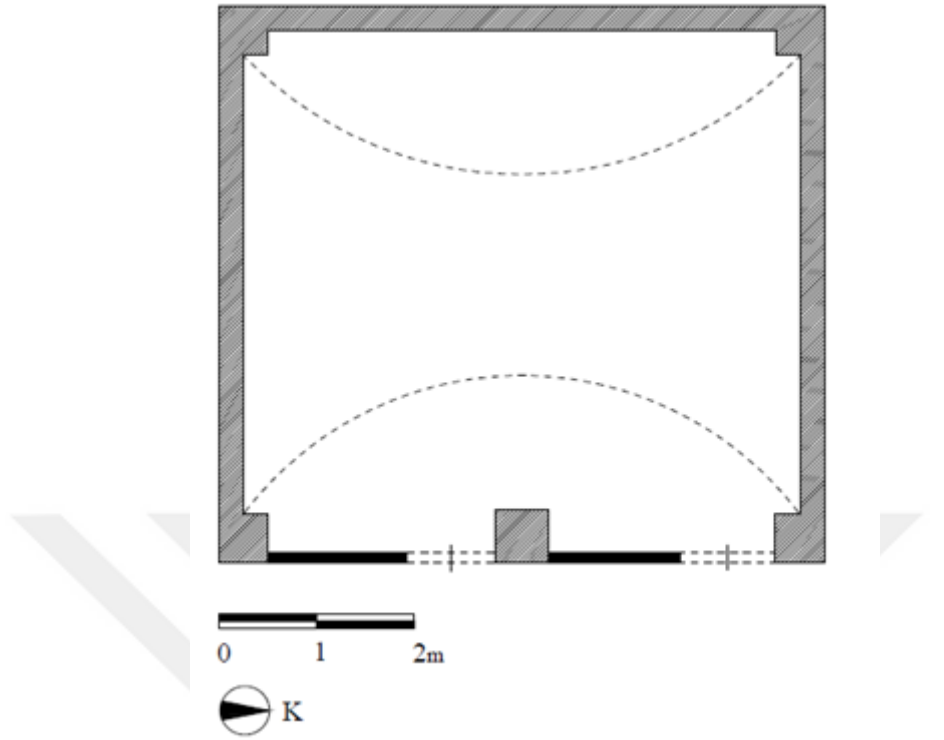
Dosyalar

Kütahya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 64.05/22 Nolu Raporu.

İzmir II Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 18.11.2008 tarihli 4348 Nolu Raporu.

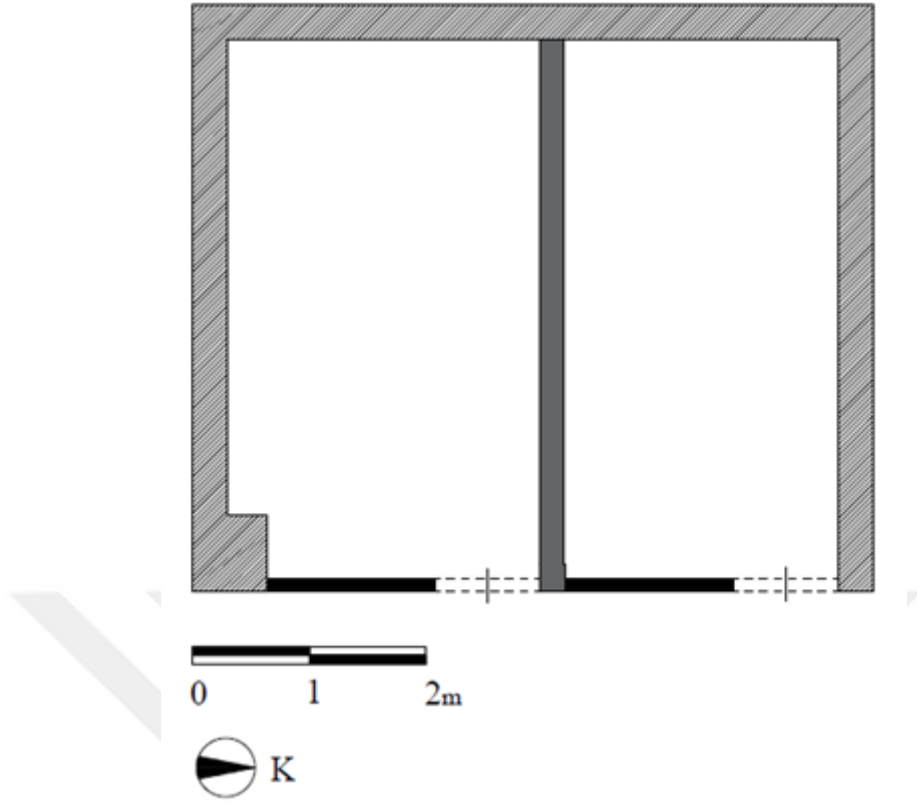
ŞEKİLLER

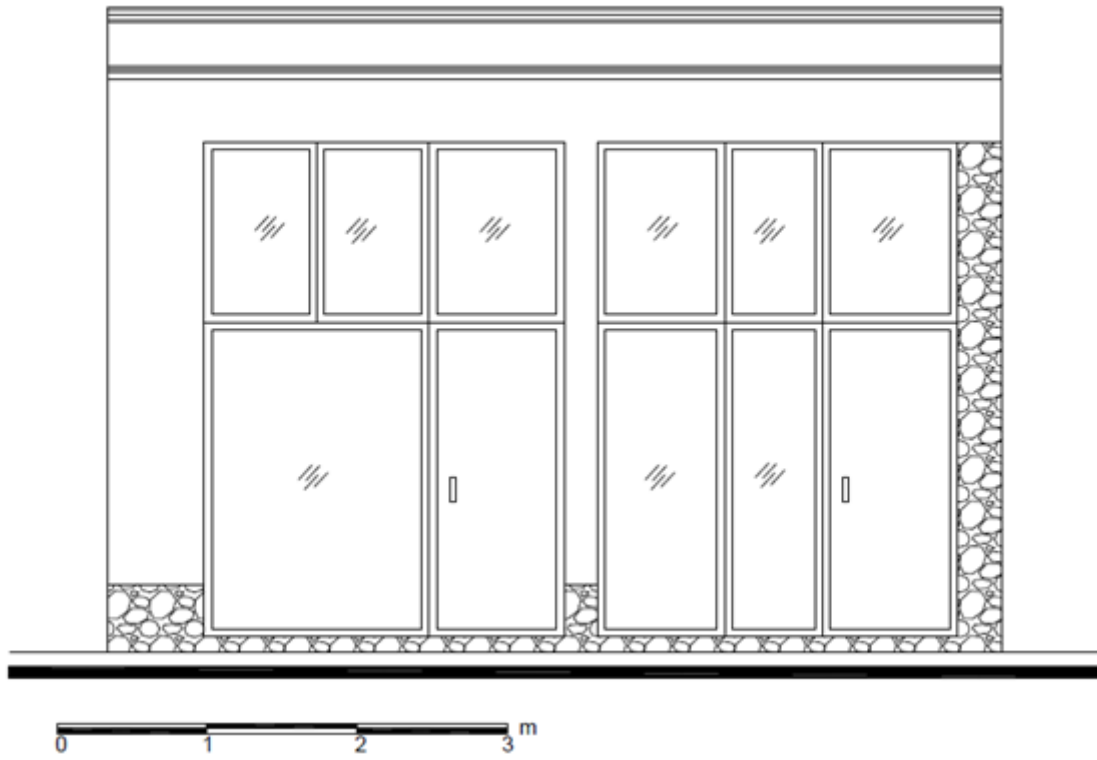
Şekil 1: Uşak/ Ulubey 1. Dükkan Röleve Planı (2018).

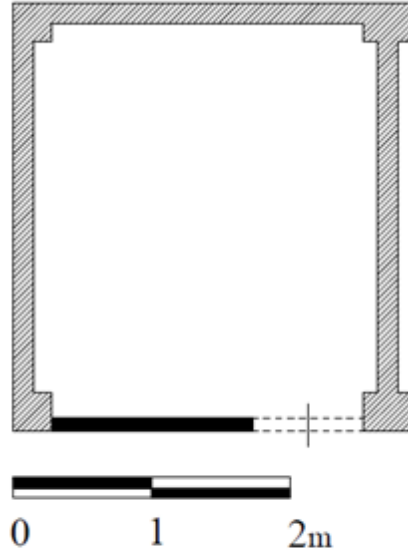
Şekil 2: Uşak/ Ulubey 1. Dükkan Doğu Cephesi Çizimi (2018).

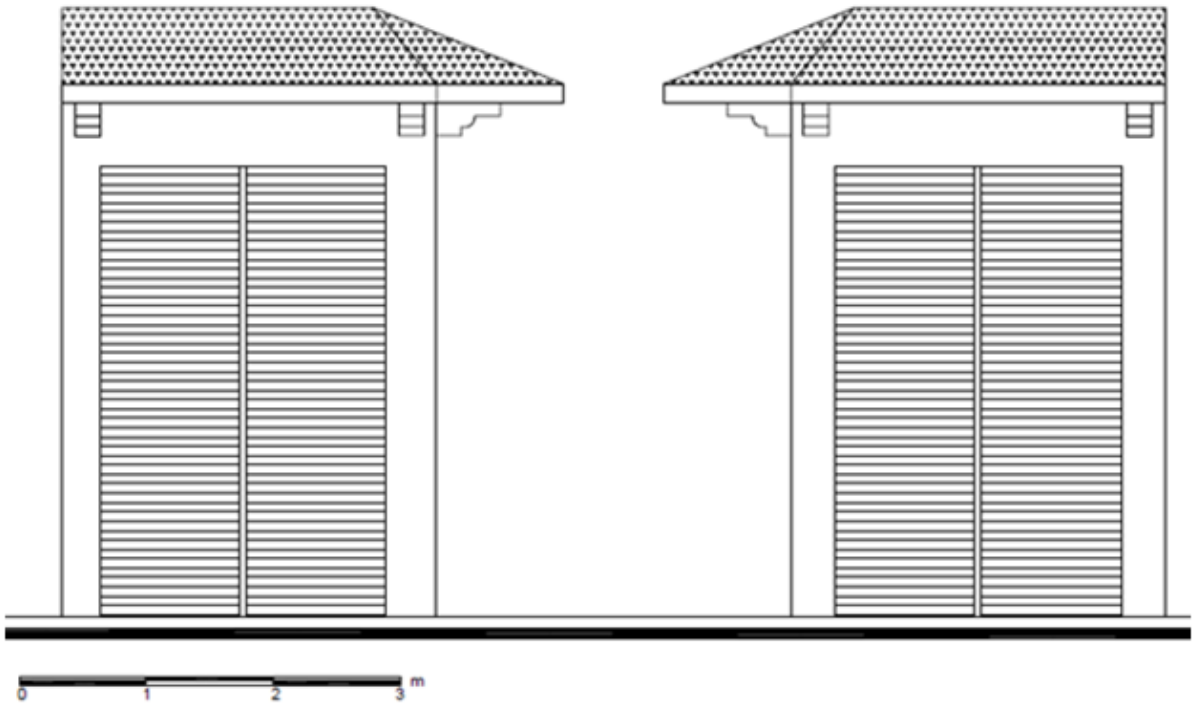
Şekil 3: Uşak/ Ulubey 2. Dükkan Röleve Planı (2018).

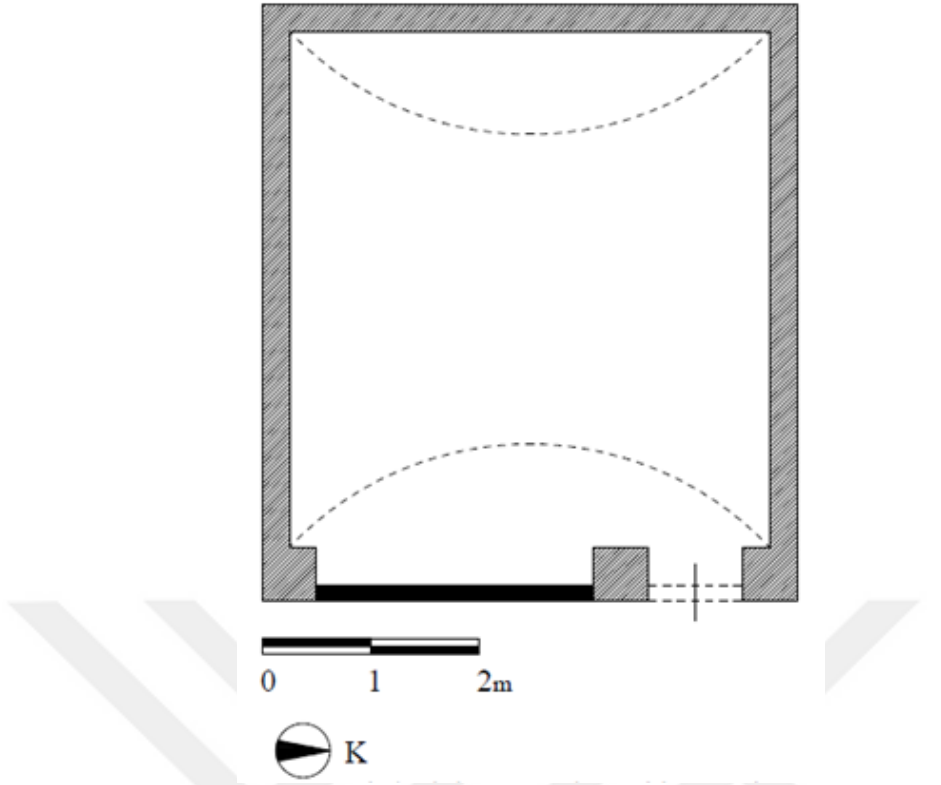
Şekil 4: Uşak/ Ulubey 2. Dükkan Doğu Cephesi Çizimi (2018).

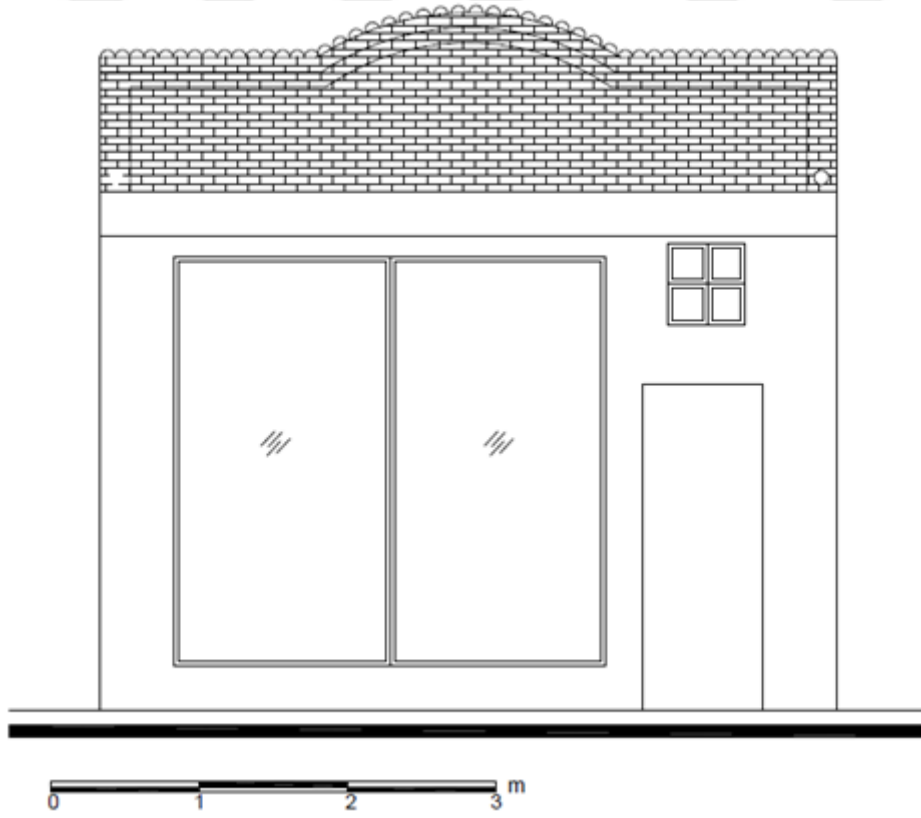
Şekil 5: Uşak/ Ulubey 3. Dükkan Röleve Planı (2018).

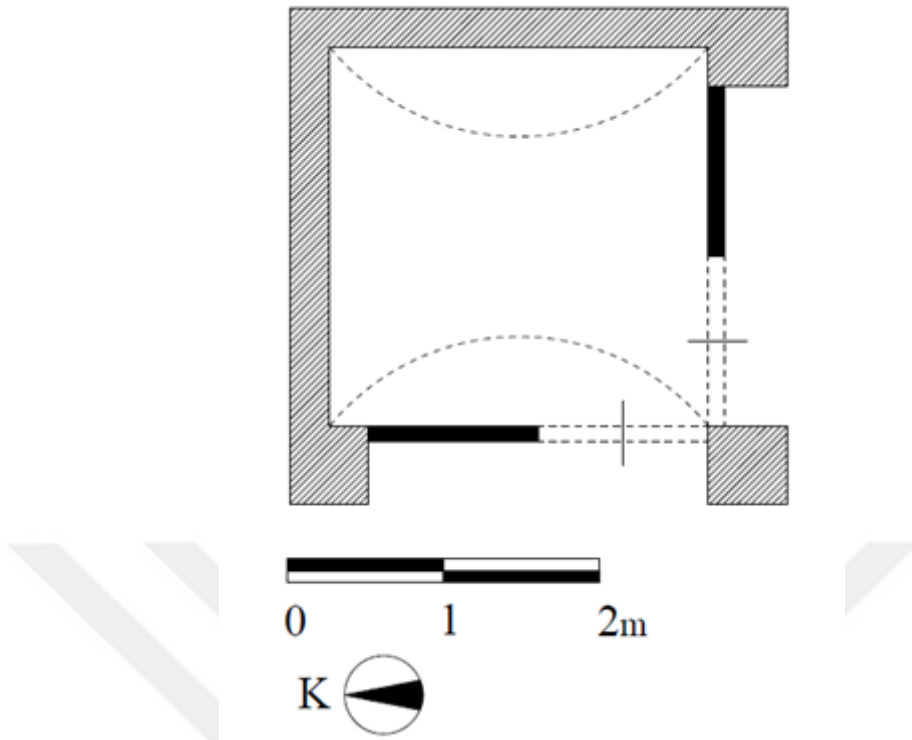
Şekil 6: Uşak/ Ulubey 3. Dükkan Doğu ve Güney Cephe Çizimleri (2018).

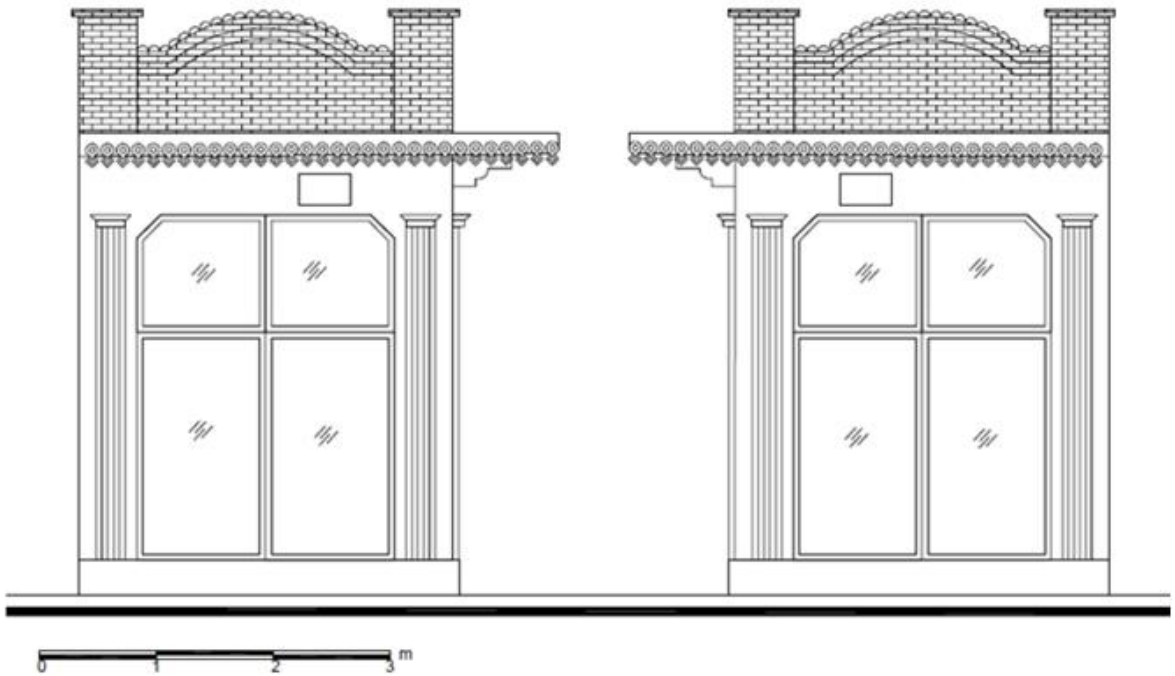
Şekil 7: Uşak/ Ulubey 4. Dükkan Röleve Planı (2018).

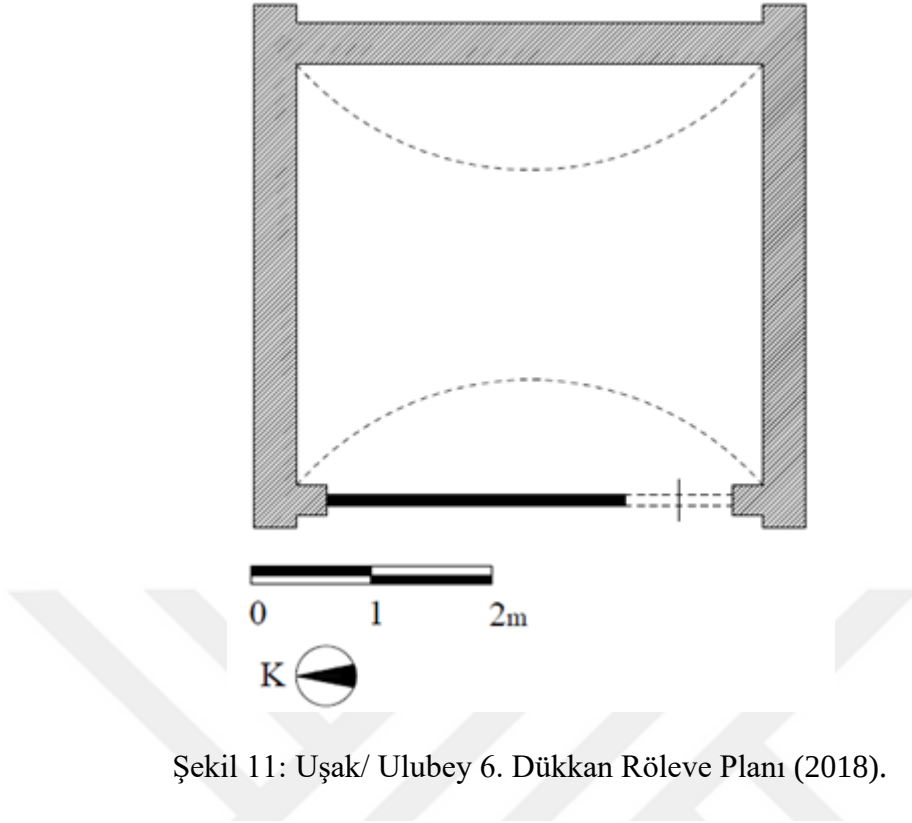
Şekil 8: Uşak/ Ulubey 4. Dükkan Doğu Cephesi Çizimi (2018).

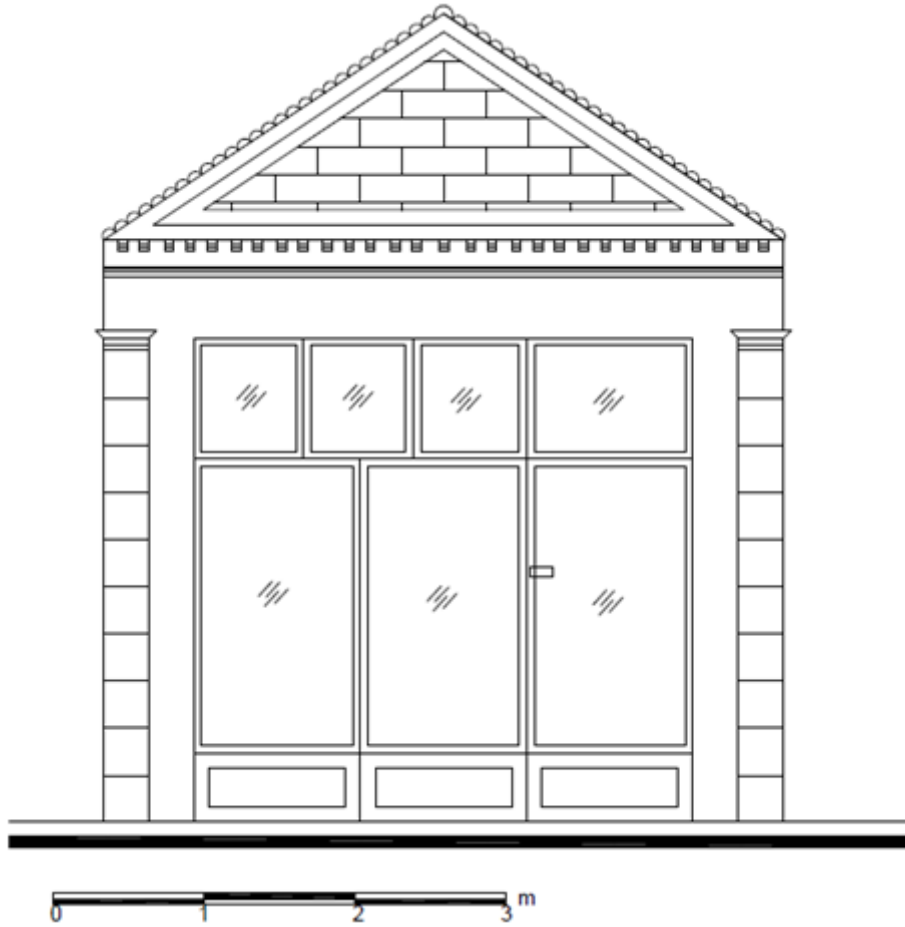
Şekil 9: Uşak/ Ulubey 5. Dükkan Röleve Planı (2018).

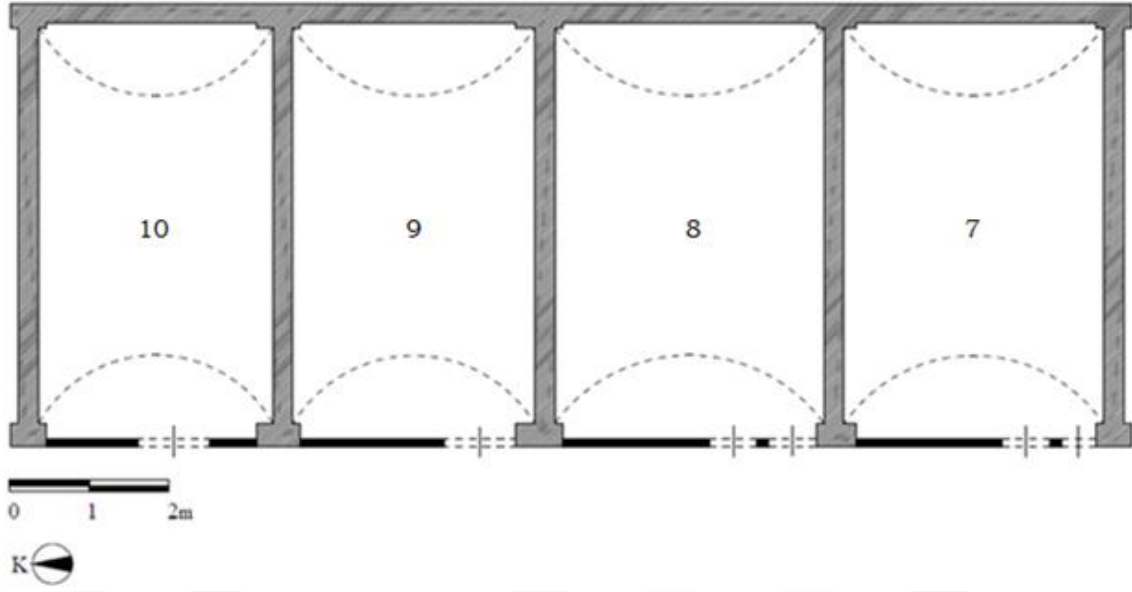
Şekil 10: Uşak/ Ulubey 5. Dükkan Batı ve Güney Cephe Çizimleri (2018).

Şekil 11: Uşak/ Ulubey 6. Dükkan Röleve Planı (2018).

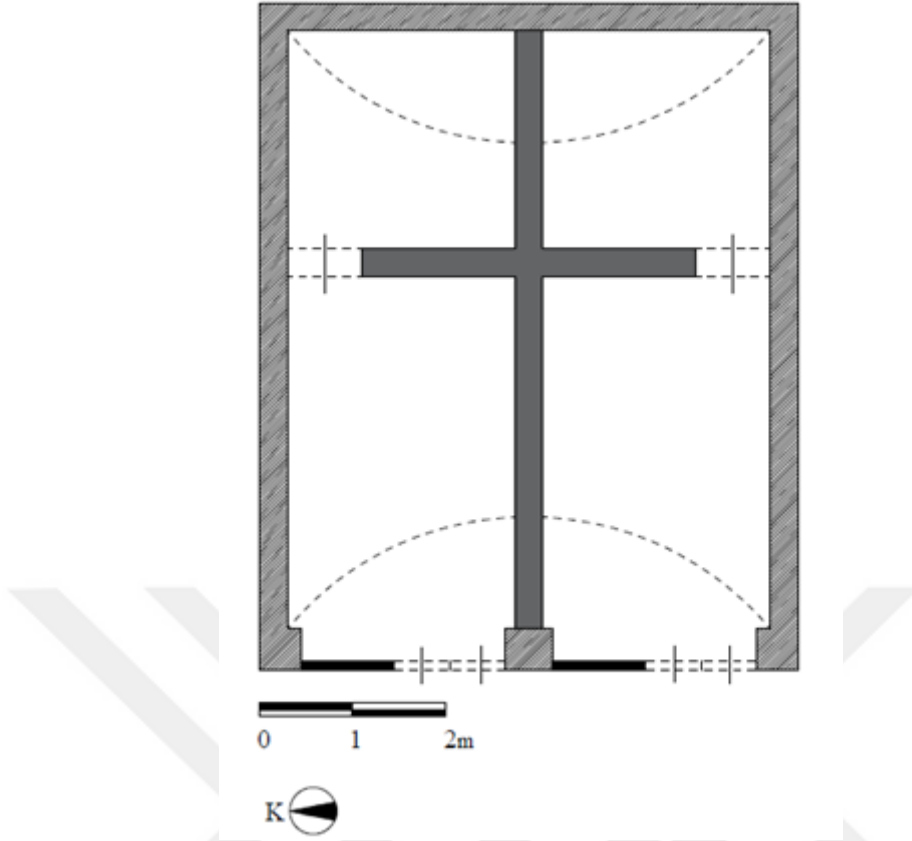
Şekil 12: Uşak/ Ulubey 6. Dükkan Batı Cephesi Çizimi (2018).

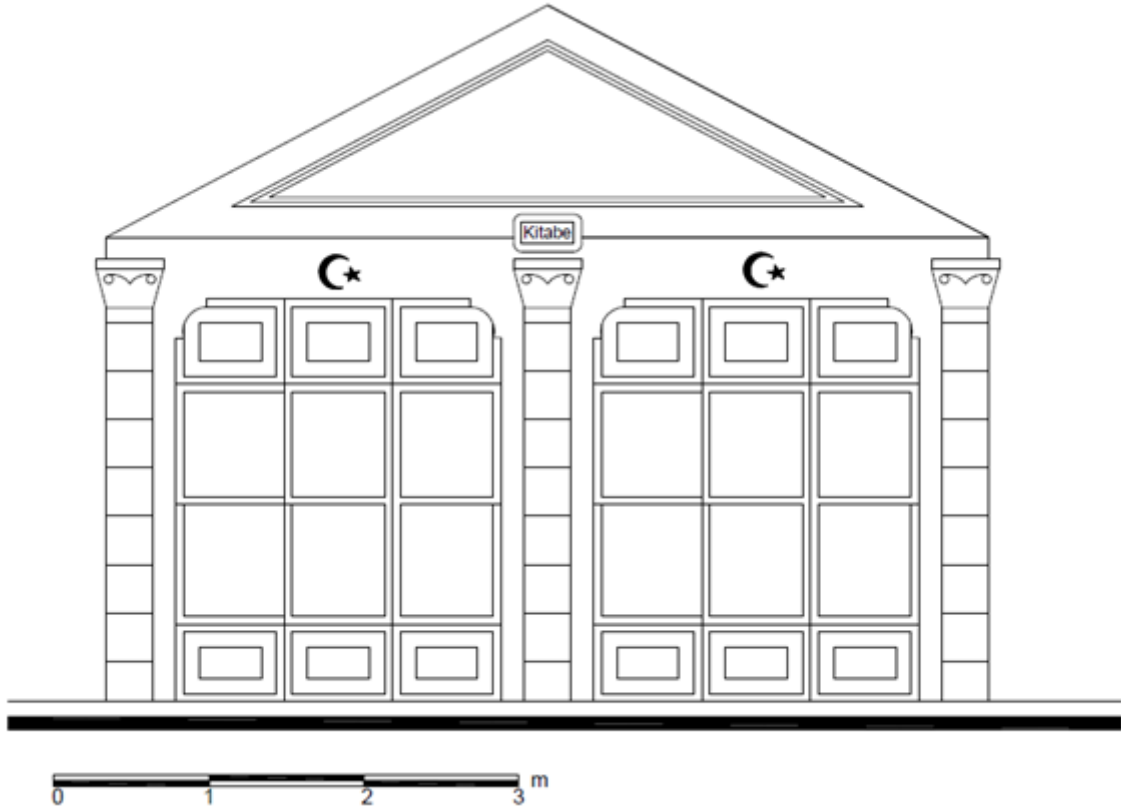
Şekil 13: Uşak/ Ulubey 7-8-9-10. Dükkanların Röleve Planları (2018).

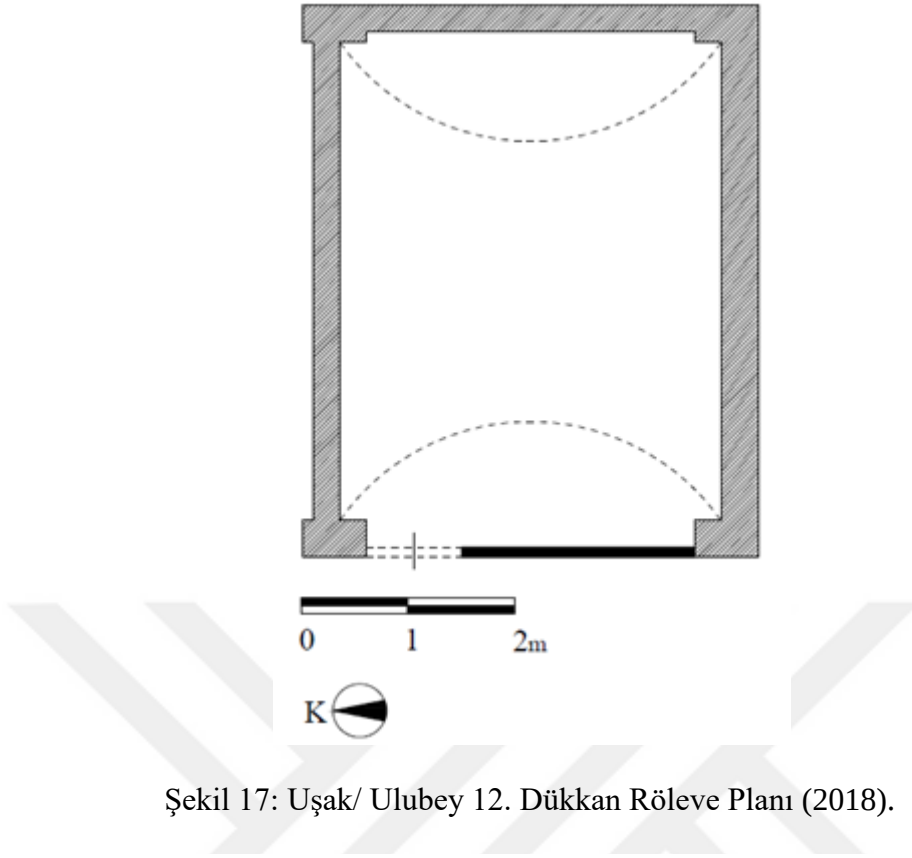
Şekil 14: Uşak/ Ulubey 7-8-9-10. Dükkanların Batı Cephe Çizimleri (2018).

Şekil 15: Uşak/ Ulubey 11. Dükkan Röleve Planı (2018).

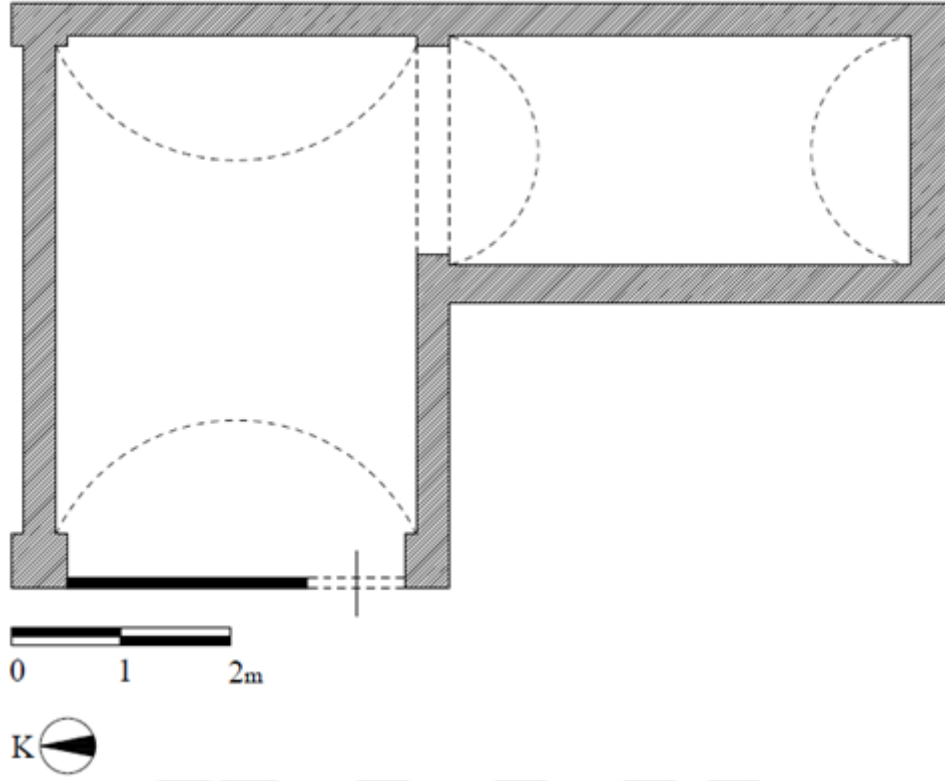
Şekil 16: Uşak/ Ulubey 11. Dükkan Batı Cephesi Çizimi (2018).

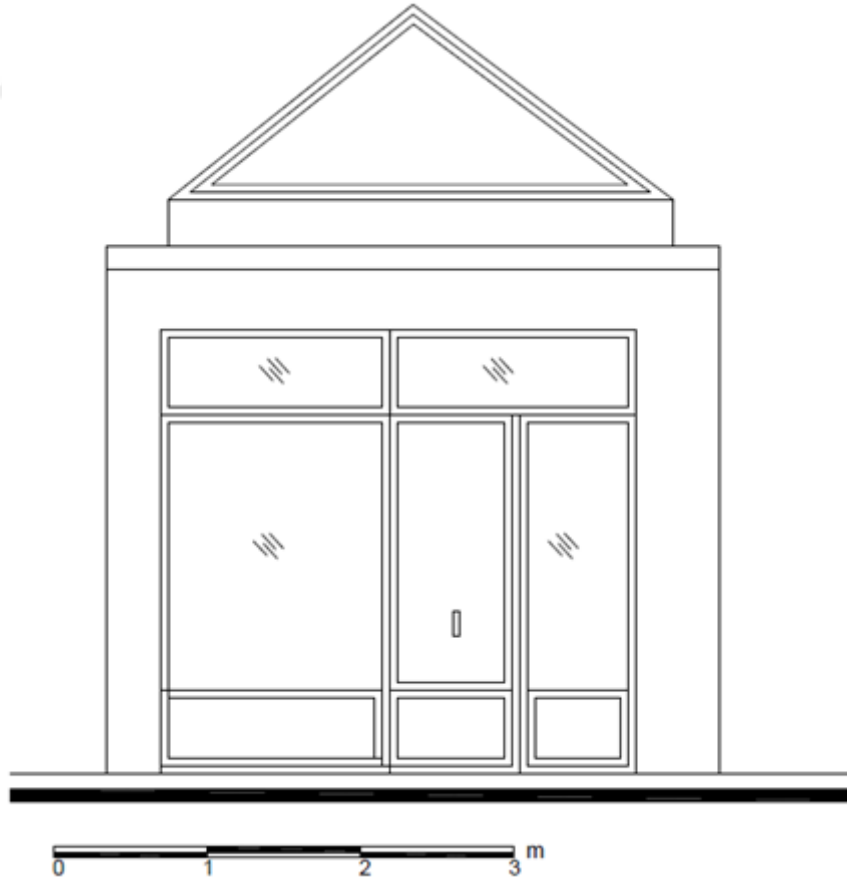
Şekil 17: Uşak/ Ulubey 12. Dükkan Röleve Planı (2018).

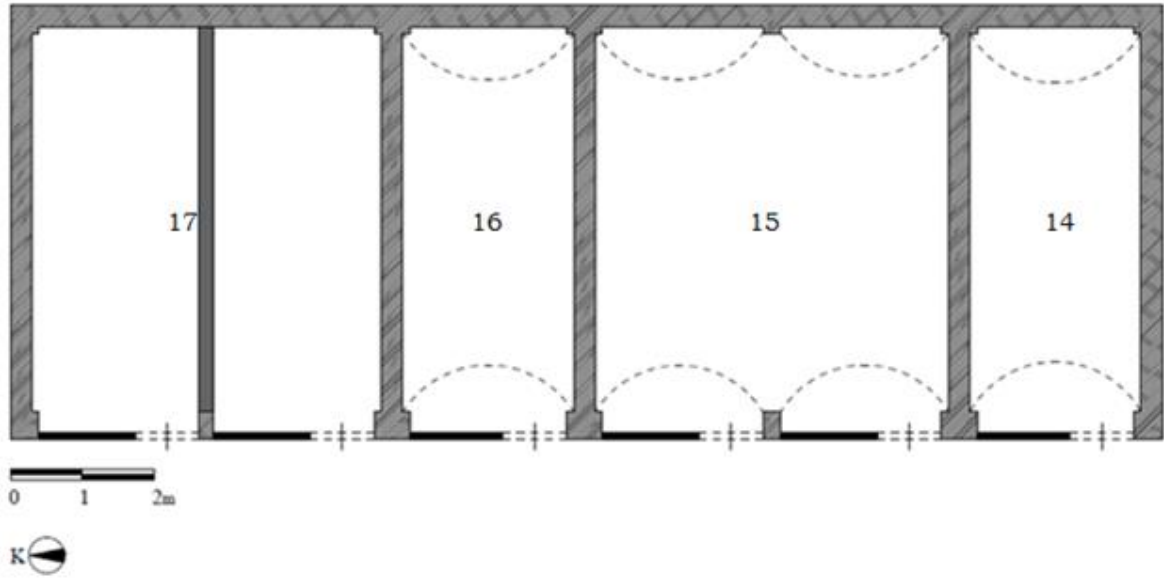
Şekil 18: Uşak/ Ulubey 12. Dükkan Batı Cephesi Çizimi (2018).

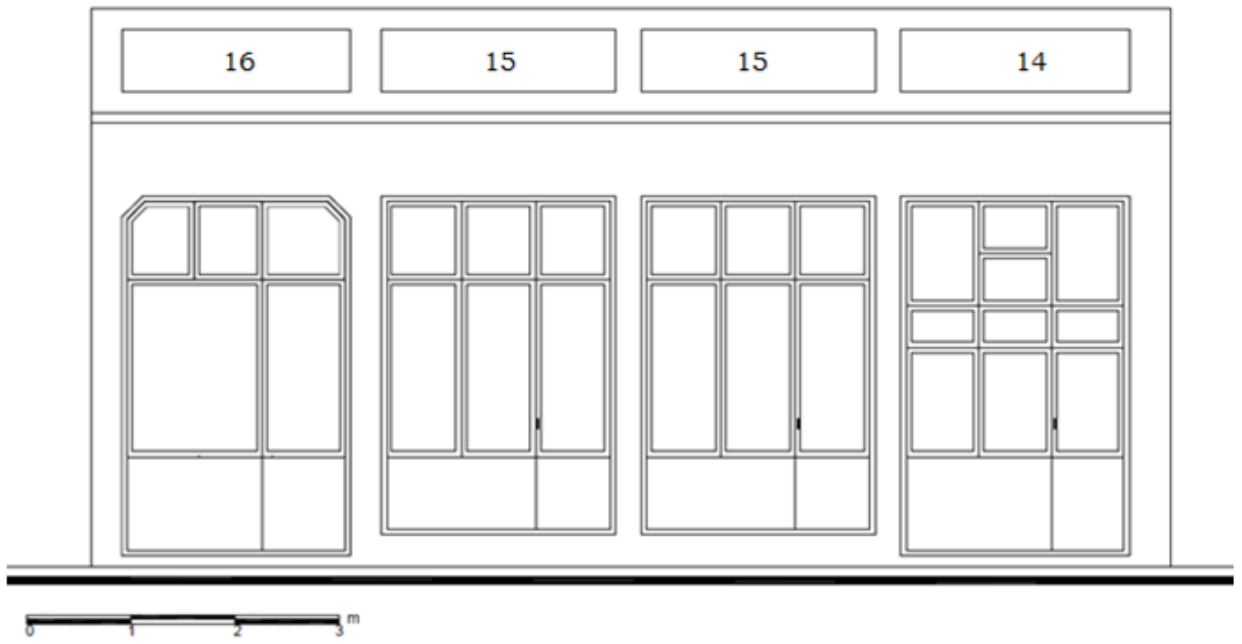
Şekil 19: Uşak/ Ulubey 13. Dükkan Röleve Planı (2018).

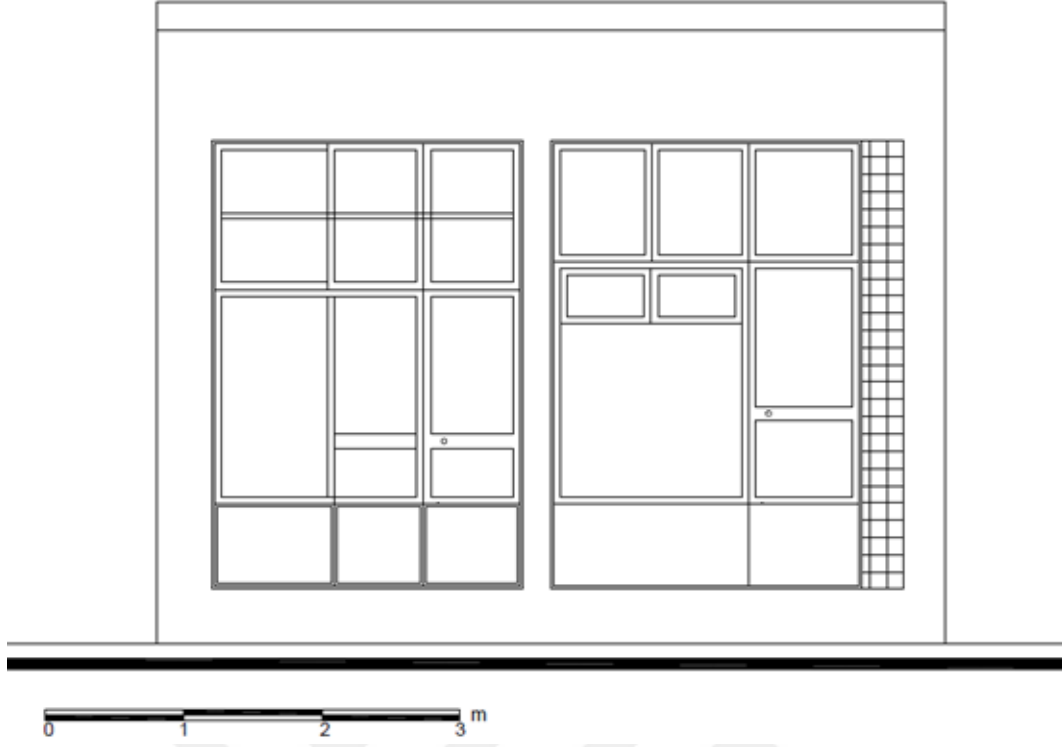
Şekil 20: Uşak/ Ulubey 13. Dükkan Batı Cephesi Çizimi (2018).

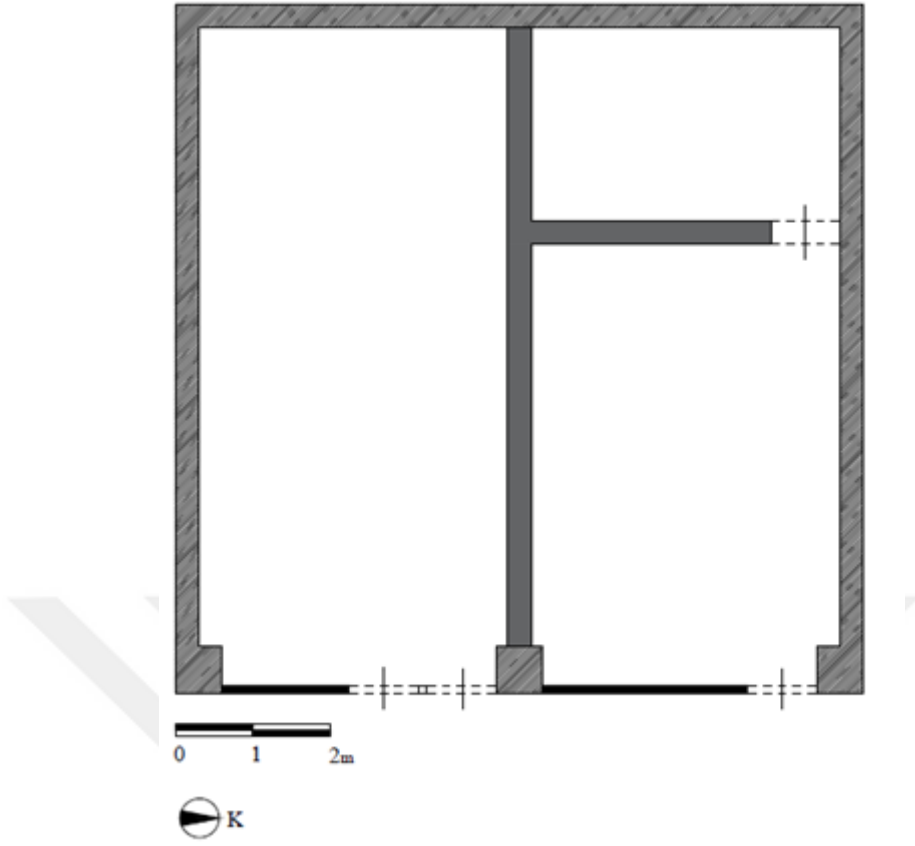
Şekil 21: Uşak/ Ulubey 14-15-16-17. Dükkanların Röleve Planları (2018).

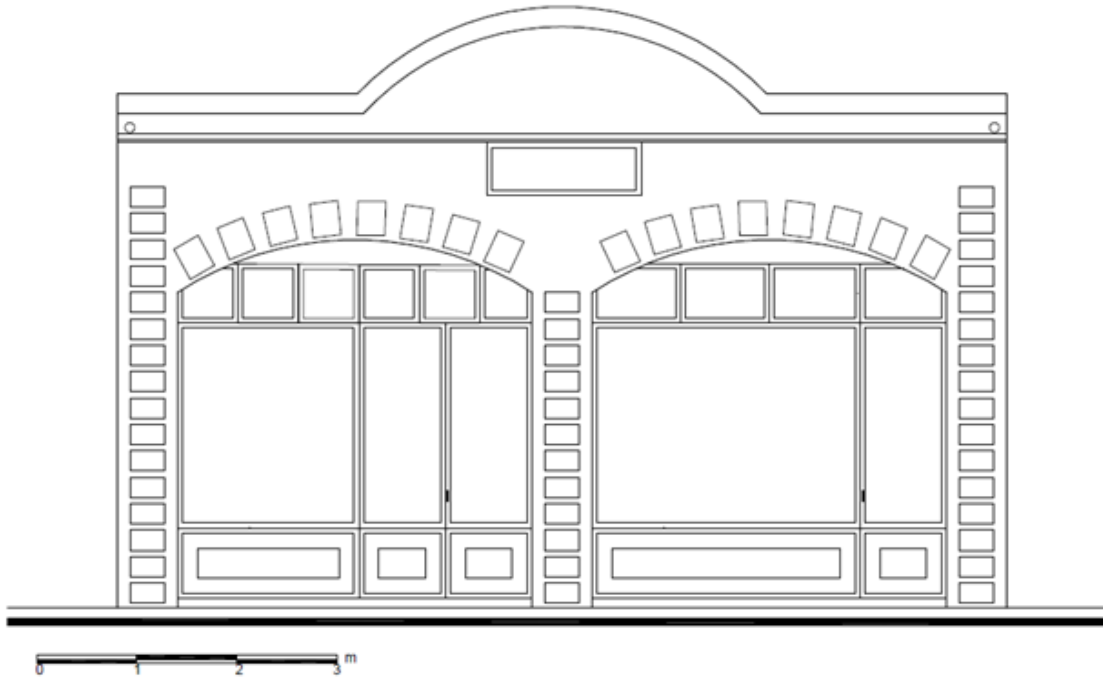
Şekil 22: Uşak/ Ulubey 14-16-16. Dükkanların Batı Cephesi Çizimleri (2018).

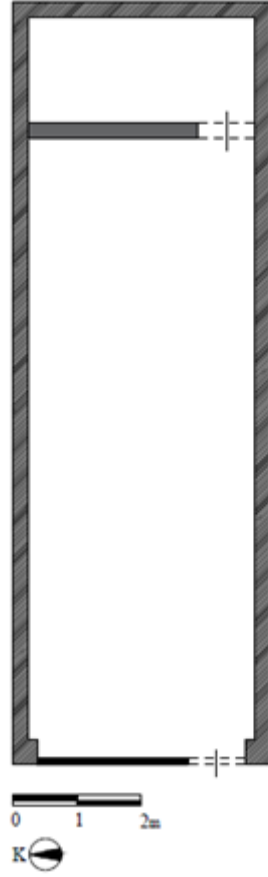
Şekil 23: Uşak/ Ulubey 17. Dükkan Batı Cephesi Çizimi (2018).

Şekil 24: Uşak/ Ulubey 18. Dükkan Röleve Planı (2018).

Şekil 25: Uşak/ Ulubey 18. Dükkan Doğu Cephesi Çizimi (2018).

Şekil 26: Uşak/ Ulubey 19. Dükkan Röleve Planı (2018).

Şekil 27: Uşak/ Ulubey 19. Dükkan Batı Cephesi Çizimi (2018).

FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf 1: 1. Dükkan Doğu Cephe (2018).

Fotoğraf 2: 1. Dükkan Doğu Cephe (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 3: 1. Dükkan Doğu Cephe Demir Sütun Detayı (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 4: 1. Dükkan Doğu Cephe (2018).

Fotoğraf 5: 1. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 6: 1. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 7: 1. Dükkan İçten Görünüş ve Sonraki Dönemde Yapılan L Biçimindeki Bölme (2018).

Fotoğraf 8: 1. ve 2. Dükkanların Doğu Cephesi (2018).

Fotoğraf 9: 1. ve 2. Dükkanların Güneydoğu Görüntüsü (2018).

Fotoğraf 10: 1. ve 2. Dükkanların Batı (Arka) Cephesi 14-15-16. Dükkanlar (2018).

Fotoğraf 11: 2. Dükkan Doğu Cephe (2018).

Fotoğraf 12: 2. Dükkan Doğu Cephe (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 13: 2. Dükkan Güneydoğu Görüntüsü (2018).

Fotoğraf 14: 2. Dükkan Kuzey Bölümü İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 15: 2.Dükkan Kuzey Bölümü İç Mekan Tavan Örtüsü ve İçten Görünüşü (2018).

Fotoğraf 16: 2. Dükkan Kuzey Bölümü İçten Görünüşü (2018)⁵⁴².

⁵⁴² Dükkanın güney bölümüne girilememiştir.

Fotoğraf 17: 3. Dükkan Güneydoğu Görüntüsü (2018).

Fotoğraf 18: 3. Dükkan Doğu Cephe (2018).

Fotoğraf 19: 3. Dükkan İçten Görünüşü (2018) .

Fotoğraf 20: 3. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 21: 4. Dükkan Doğu Cephe (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 22: 4. Dükkan Güneydoğu Görüntüsü (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 23: 4. Dükkan Doğu Cephe (2018).

Fotoğraf 24: 4. Dükkan Kuzeydoğu Görüntüsü (2018).

Fotoğraf 25: 4. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 26: 4. Dükkan İçten Görünüşü (2018).

Fotoğraf 27: 4. Dükkan İçten Görünüşü (2018).

Fotoğraf 28: 5. Dükkan Bodrum Kata İnişi Sağlayan Merdiven Açıklığı (2018).

Fotoğraf 29: 5. Dükkan Güneybatı Görüntüsü (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 30: 5. Dükkan Güneybatı Görüntüsü (2018).

Fotoğraf 31: 5. Dükkan Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 32: 5. Dükkan Güney Cephe 2018).

Fotoğraf 33: 5. Dükkan Batı Cephesi Demir Sütun Detayı, Yeni Yapılan Tuğra Bezeme (2018).

Fotoğraf 34: 5. Dükkan İçten Görünüşü (2018).

Fotoğraf 35: 5. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 36: 5. Dükkan Zemin Kat Yer Döşemesi, Desenli Fayansı (2018).

Fotoğraf 37: 5. Dükkan Kitabesi (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 38: 6. Dükkan Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 39: 6. Dükkan Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 40: 6. Dükkan Batı Cephesi (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 41: 6. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 42: 6. Dükkan İçten Görünüşü (2018).

Fotoğraf 43: 7. ve 8. Dükkanların Batı Cephesi (2018).

Fotoğraf 44: 7. Dükkan Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 45: 7. Dükkan Batı Cephe (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 46: 7. Dükkan Plastik Örtü ve Açıklık Sayesinde Görülen Volta Tonozu (2018).

Fotoğraf 47: 7. Dükkan Güneybatı Görüntüsü (2018).

Fotoğraf 48: 7-8-9-10. Dükkanların Batı Cephesi (2018).

Fotoğraf 49: 7-8-9-10. Dükkanların Doğu Cephesi (2018).

Fotoğraf 50: 8. Dükkan Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 51: 8. Dükkan Batı Cephe (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 52: 8. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 53: 8. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü ve Vitrin Açıklığının İçten Görünüşü (2018).

Fotoğraf 54: 9 ve 10. Dükkanlar Batı Cephesi (2018).

Fotoğraf 55: 9. Dükkan Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 56: 9. Dükkan Batı Cephe (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 57: 9. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 58: 10. Dükkanın Bodrum Kata İnişi Sağlayan Açıklığın Kapağı (2018).

Fotoğraf 59: 10. Dükkan Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 60: 10. Dükkan Batı Cephe (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 61: 10. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 62: 10. Dükkanın İçten Görünüşü (2018).

Fotoğraf 63: 11. Dükkanın Üçgen Alınlığının Görünüşü (2018).

Fotoğraf 64: 11. Dükkanın Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 65: 11. Dükkan Batı Cephe (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 66: 11. Dükkan Batı Cephe (K. İnce'den- 2014).

Fotoğraf 67: 11. Dükkan Kuzey Biriminin İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 68: 11. Dükkan Güney Biriminin İç Mekan Tavan Örtüsü(2018).

Fotoğraf 69: 11. Dükkan Kuzey Biriminin İçten Görünüşü (2018).

Fotoğraf 70: 11. Dükkan Güney Biriminin İçten Görünüşü (2018).

Fotoğraf 71: 11. Dükkan Güney Biriminin Asma Kat Merdiveni (2018).

Fotoğraf 72: 11. Dükkan Güney Biriminin Asma Kat Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 73: 11. Dükkanın Sonraki Dönemde Yapılan Gölgeği (2018).

Fotoğraf 74: 11. Dükkanın Kitabesi (2018).

Fotoğraf 75: 12. Dükkan Bodrum Kata İnişi Sağlayan Merdiven Açıklığı (2018).

Fotoğraf 76: 12. Dükkan Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 77: 12. Dükkan Plastik Malzemeli İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 78: 12. Dükkanın Asma Kata Çıkışı Sağlayan Açıklık (2018).

Fotoğraf 79: 12. Dükkanın Volta Tonozlu İç Mekan Tavan Örtüsü ve Asma Katın Görünüşü (2018).

Fotoğraf 80: 13. Dükkanın Kuzey Birimi Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 81: 13. Dükkan Kuzey Birimi Batı Cephe Vitrin Açıklığı (2018).

Fotoğraf 82: 13. Dükkan Kuzey Birimi Batı Cephe Demir Sütun Detayı (2018).

Fotoğraf 83: 13. Dükkan Güney Biriminin Batı Cephesinin Yıkılan Kısmı (2018).

Fotoğraf 84: 13. Dükkan Kuzey Biriminin İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 85: 13. Dükkanın Güney Biriminin İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 86: 13. Dükkanın Güney Biriminde Yer Alan Ay- Yıldız Motifi (2018).

Fotoğraf 87: 14. Dükkan Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 88: 14. Dükkan İçten Görünüşü (2018).

Fotoğraf 89: 14. Dükkan Asma Kata Çıkışı Sağlayan Açıklık (2018).

Fotoğraf 90: 14. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 91: 14.15.16. Dükkanların Batı Cephesi (2018).

Fotoğraf 92: 15. Dükkan Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 93: 15. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsünün Batı Cepheden Görünüşü (2018).

Fotoğraf 94: 15. Dükkan İç Mekan Tavan Örtüsünün Doğu Cepheden Görünüşü (2018).

Fotoğraf 95: 15. Dükkanın Sonradan Yapılan Ahşap Paravanı (2018).

Fotoğraf 96: 16. Dükkan Zemin Kata İnişi Sağlayan Açıklık (2018).

Fotoğraf 97: 16. Dükkan Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 98: 16. Dükkanın İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 99: 16. Dükkanın Zemin Kat Yer Döşemesi (2018).

Fotoğraf 100: 17. Dükkan Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 101: 17. Dükkan Batı Cephe (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 102: 17. Dükkan Kuzey Bölümü İçten Görünüşü (2018)⁵⁴³.

⁵⁴³ Yapının içine girilemediği için vitrin camından fotoğraf çekilmiştir.

Fotoğraf 103: 18. Dükkan Doğu Cephe (2018).

Fotoğraf 104: 18. Dükkan Doğu Cephe (K.K.V.K.K- 2013).

Fotoğraf 105: 18. Dükkan Doğu Cephe (K. İnce'den- 2014).

Fotoğraf 106: 18. Dükkan Güney Biriminin İç Mekan Tavan Örtüsü (2018)⁵⁴⁴.

⁵⁴⁴ Yapının güney biriminin içine girilemediği için cam vitrinden fotoğrafı çekilmiştir.

Fotoğraf 107: 18. Dükkan Kuzey Biriminin İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 108: 18. Dükkan Kuzey Biriminin Sonradan Yapılan Kısma Geçişi Sağlayan Kapı Açıklığı (2018).

Fotoğraf 109: 18. Dükkan Kuzey Biriminin Asma Kata Çıkışı Sağlayan Merdiveni (2018).

Fotoğraf 110: 18. Dükkan Kuzey Biriminin Asma Kat ve Dükkanın Asıl İç Mekan Tavan Örtüsünün Görünüşü (2018).

Fotoğraf 111: 18. Dükkanın Kitabesi (2018).

Fotoğraf 112: 19. Dükkan Batı Cephe (2018).

Fotoğraf 113: 19. Dükkanın İçten Görünüşü ve Plastik Asma Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 114. 19. Dükkanı İkiye Bölen Duvar (2018).

Fotoğraf 115: 19. Dükkanın Küçük Biriminden Görülen İç Mekan Tavan Örtüsü (2018).

Fotoğraf 116: İzmir Kemeraltı Çarşı'sında Yer Alan Dükkanlardan Birinin Kapı Açıklığı (2018).

Fotoğraf 117: İzmir Kemeraltı Çarşı'sında Yer Alan Dükkanlardan Birinin Üçgen Alınlığı (2018).

Fotoğraf 118: İzmir Kemeraltı Çarşı'sında Yer Alan Dükkanlardan Birinin Üçgen Alınlığı (2018).

Fotoğraf 119: İzmir Kemeraltı Çarşı'sında Yer Alan Dükkanlardan Birinin Üçgen Alınlığı (2018).

Fotoğraf 120: İzmir Kemeraltı Çarşı'sında Yer Alan Dükkanlardan Birinin Üçgen Alınlığı (2018).

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Zeynep ŞAHAN

Doğum Yeri : İzmir

Doğum Tarihi : 28.09.1992

E-posta : zeyneppsahan@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : İzmir Bornova Güzelcan Kardeşler Lisesi

Lisans : Pamukkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü (2012-2016)

Yüksek Lisans : Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (2016-)

Doktora : -

Yabancı Dil ve Düzeyi: Orta

İŞ DENEYİMİ : -

ARAŞTIRMA ALANLARI: Türk- İslam Sanatı

TEZDEN ÜRETİLEN TEBLİĞ VE YAYINLAR: -